

STUDIJŲ
KOKYBĖS UŽTIKRINIMO
SISTEMOS
MODELIAVIMAS
PASAULINĖS PATIRTIES
KONTEKSTE

ATVIROS LIETUVOS FONDO
ŠVIETIMO IR MOKSLO
PROGRAMOS PROJEKTAS

Lietuvos universitetų studijų kokybės užtikrinimo
sistemos kūrimas pasaulinės patirties kontekste

STUDIJŲ
KOKYBĖS UŽTIKRINIMO
SISTEMOS
MODELIAVIMAS
PASAULINĖS PATIRTIES
KONTEKSTE

KONFERENCIJOS MEDŽIAGA
2003 lapkričio 20 d.

KAUNAS, VYTAUTO DIDŽIOJO UNIVERSITETAS, 2003

UDK

Projekto koordinatorius
STUDIJŲ KOKYBĖS CENTRAS, VDU

Projekto partneriai:
*STUDIJŲ KOKYBĖS VERTINIMO CENTRAS
VILNIAUS PEDAGOGINIS UNIVERSITETAS
KLAIPĖDOS UNIVERSITETAS
KAUNO KOLEGIJA*

Leidinio sudarytojai:
*Rimantas LAUŽACKAS, VDU
Kęstutis PUKELIS, VDU
Izabela SAVICKIENĖ, VDU
Audronė VALIUŠKEVIČIŪTĖ, VDU*

Kalbinė redakcija
Ramunė ŠARKAUSKIENĖ

Leidinio vadybininkė
Inga MIKUTAVIČIENĖ, VDU

Viršelio autorė
Vaida BUDGINAITĖ

Maketuotoja
Janina BARANAVIČIENĖ

Straipsnių rinkinys parengtas remiant Atviros Lietuvos fondui

ISBN

© Vytauto Didžiojo universitetas

Turinys

Pratarmė	7
<i>Eugenijus STUMBRYŠ</i> Lietuvos aukštojo mokslo kokybės užtikrinimas – pirmasis dabartinis uždavinys	9
<i>Kęstutis PUKELIS, Izabela SAVICKIENĖ</i> Studijų kokybės vertinimo sistemų lyginamoji analizė: pasaulinė patirtis	15
<i>Izabela SAVICKIENĖ, Kęstutis PUKELIS</i> Studijų kokybės vertinimas instituciniu lygmeniu: dimensijos, standartai ir kriterijai	29
<i>Audronė VALIUŠKEVIČIŪTĖ, Rūta DRUSKYTĖ, Inga MIKUTAVIČIENĖ</i> Universitetinių studijų kokybės vertinimas: akademinės bendruomenės požiūris	39
<i>Mindaugas MISIŪNAS, Vidmantas TŪTLYS</i> Neuniversitetinių studijų kokybės užtikrinimo sistemos kūrimo teoriniai ir praktiniai aspektai	55
<i>Vidmantas TŪTLYS, Mindaugas MISIŪNAS</i> Studijų kokybės užtikrinimas kolegijose: situacija, problemos ir perspektyvos	69

Pratarmė

Aukštojo mokslo, kaip ir švietimo apskritai, reikšmė nuolat didėja. Šiandien apie mokymąsi visą gyvenimą jau tvirtai kalbama kaip apie vienintelę žmogaus galimybę ne tik prisitaikyti prie nuolatinių mokslo ir veiklos pasaulio pokyčių, bet ir skatinti atspėti ir nulemti tų pokyčių kryptį. Ar šiuos reikalavimus atitinka aukštojo mokslo įstaigos, ar turi jos patikimų instrumentų įrodyti sau ir kitiems, kad jų veiklos kokybė atitinka šiandienos reikalavimus?

Apie studijų kokybės užtikrinimą kalbame kaip apie sudėtingą daugiaspektę mokslo ir praktikos problemą. Problemą, kurią sprendžiant įgyta palyginti nemaža tarptautinė patirtis ir kurią ne kartą bandyta spręsti Lietuvoje. Atviros Lietuvos fondo remiamo projekto, kurio rezultatai pateikiami šioje knygoje, tikslas ir buvo, remiantis sukaupta patirtimi, sumodeliuoti kokybės užtikrinimo mechanizmą, kuris geriausiai atitiktų ne tik bendrąsias pasaulines tendencijas, bet ir Lietuvos aukštojo mokslo specifiką bei turimą patirtį.

Kokybės problema yra visuotinė, akivaizdi. Tačiau kokybės užtikrinimo – labiau politinė. Tai rodo, kad nepakanka suvokti kokybiškos veiklos svarbą. Būtina kasdienybėje atlikti tam tikrus kryptingus veiksmus tam, kad veiklos rezultatai kuo geriau atitiktų išskeltus tikslus. Tai reiškia, kad aukštojo mokslo kokybės užtikrinimas yra ne tik švietimo įstaigų vadovų, administracijos, bet ir visų mūsų rūpestis.

Šis straipsnių rinkinys nepretenduoja tapti fundamentaliu leidiniu. Vis dėlto jis yra pirmasis Lietuvoje skirtas gana naujai ir labai svarbiai aukštojo mokslo valdymo sričiai nušviesti. Daugelyje straipsnių pateikiami konkrečių tyrimų, atliktų išbandant specialias kokybės užtikrinimo priemones, rezultatai. Kiti straipsniai – labiau teoriniai, juose pagrindžiami konkretūs veiksmai, kuriuos turėtų taikyti aukštojo mokslo įstaigos kasdienėje savo veikloje.

Tikimasi, kad leidinys bus naudingas praktiniu požiūriu. Projekto įgyvendinimo grupė pasirengusi teikti konsultacijas siekiantiems diegti kokybės užtikrinimo modelį savo institucijoje. Be to, jie laukia pastabų ir pasiūlymų tobulinant studijų kokybę.

Dėkojame Atviram Lietuvos fondui ir projekto partneriams – studijų kokybės vertinimo centrui, Klaipėdos universitetui, Vilniaus pedagoginiam universitetui ir Kauno kolegijai už efektyvų ir prasmingą bendradarbiavimą, įgyvendinant projekto tikslus.

Leidinio sudarytojų vardu
prof. habil. dr. Rimantas LAUŽACKAS

Lietuvos aukštojo mokslo kokybės užtikrinimas – pirmaeilis dabarties uždavinys

Šiame straipsnyje nagrinėjama efektyvios studijų kokybės sistemos sukūrimo aukštajame moksle problema. Ši problema yra nagrinėjama Lietuvos aukštojo mokslo integracijos į bendrą Europos aukštojo mokslo erdvę kontekste. Straipsnyje nagrinėjamas studijų kokybės klausimo aktualumas, apžvelgiami vidinio ir išorinio kokybės užtikrinimo mechanizmai bei studijų programų akreditavimo klausimai. Baigiamoje straipsnio dalyje išryškinama išorinio vertinimo reikšmė ir pateikiamos jo tobulinimo gairės.

Pagrindinės sąvokos: studijų kokybės užtikrinimas, studijų kokybės vertinimas, išorinis ir vidinis vertinimas, studijų programų akreditacija.

Ivadas

Berlyno komunikate /1/ - antrajame oficialiajame Europos šalių, Bolonijos proceso /2/ dalyvių, švietimo ministrų įvertinimo, kaip vyksta šis procesas, dokumente didelis dėmesys skiriamas aukštojo mokslo kokybės užtikrinimui. Be kokybės neįmanoma sukurti patrauklios Europos aukštojo mokslo erdvės. Patrauklumą pasiekti galima ne tik stiprinant socialinę ir lyčių sanglaudą, mažinant socialinę nelygybę, bet ir didinant aukštojo mokslo sistemos veiklos skaidrumą bei kokybę.

Lietuvai, kuriai, atrodytų, nėra didelių problemų įgyvendinant Bolonijos deklaraciją, iškyla vienas iš sunkiausių ir aktualiausių uždavinių – sukurti efektyvią aukštojo mokslo kokybės užtikrinimo sistemą, perimant geriausių Europos šalių patirtį ir skleidžiant savąją.

Kodėl kokybės klausimas tapo toks aktualus?

Lietuva yra viena iš pirmųjų ne tik Rytų, bet ir visos Europos šalių, įdiegusių dviejų pakopų aukštojo mokslo sistemą. Gal todėl, kad pa-

kopos buvo įdiegtos gana skubotai, dabartiniu metu mūsų šalis susiduria su dviem svarbiausiomis šios skubos pasekmėmis. Dažniausiai pakopas taikyti pradėta gana mechanškai: penkerių metų studijos „nuskeltos“ ir viena metai pratęstas visas studijų procesas. Dabar iškyla tokios skubos padariniai – pagrindinių universitetinių studijų trukmė paprastai yra ketveri metai, ją sutrumpinti praktiškai labai sudėtinga (nekalbu apie kolegijas, kur pagrindinės studijos buvo pradėtos vykdyti visai kitu būdu), o antrosios pakopos aukštųjų studijų koncepcija iki šiol nėra galutinai suformuota. Jeigu nebus laiku reaguojama į besiformuojančią terpę, dėl per ilgos pagrindinių studijų trukmės prarasime patrauklumą, o kartu ir konkurencingumą.

Kitas veiksnys, lėmęs aukštojo mokslo kokybės smukimą, buvo palyginti staigus studentų skaičiaus didėjimas, o beveik nedidėjo nei materialieji, nei žmogiškieji, nei finansiniai ištekliai. Prisidengiant švietimo prioritetu ir jo realiai neįgyvendinant, valstybės biudžeto lėšų, skiriamų vienam studentui, kiekis nenukrypdomai mažėja. Neleistinai nuskurdo aukštųjų mokyklų laboratorijos, dalis dėstytojų dirba dviem arba trimis etatais, labai lėtai die-

giami nauji studijų ir mokymosi metodai. Nepaisant to, aukštojo mokslo diplomai visuomenėje vertinami palyginti gerai. Susiklostė labai palankios sąlygos formuoti aukštojo mokslo diplomų, bet ne žinių perteikimo ir gebėjimų formavimo rinkai. Studijų rinka formuojasi labai lėtai – dažnam darbdaviui vis dar svarbu, kad samdomasis būtų magistras, ir mažai dėmesio skiriama tam, kokios studijų krypties ar kokią aukštąją mokyklą ta magistras yra baigęs. Pastebima labai pavojingų tendencijų: tik nežymiai daliai aukštųjų mokyklų iš esmės rūpinantis studijų kokybe ir absolvento vardo prestižu, kita dalis aukštųjų mokyklų „sėkmingai“ išleidžia į darbo rinką beveik visus į jas įstojusius, o tie įstojusieji prieš tai vos ne vos teįstengė užbaigti vidurinę mokyklą. Dar didesnį nerimą kelia tai, kad aukštųjų mokyklų laukia arši konkurencinė kova už kiekvieną abiturientą, nes artėja laikas, kai sumažėjusio gimstamumo padariniai turės įtakos ir aukštosios mokykloms. Nuogaustaujama, kad šioje kovoje kokybės veiksnys gali būti vienas iš paskutinių, nors turėtų būti atvirkščiai.

Universitetai neturi tvirtų bendravimo su socialiniais partneriais tradicijų, todėl dar nereta atvejų, kai juose dėstoma tai, ką geba dėstytojai, o ne tai, ko reikia darbo rinkai. Dar pasitaiko atvejų, kai studijų programa tėra gražiai įvardytų kursų samplaika, iš kurios nematyti studijų programos tikslų įgyvendinimo sistemos. Tad natūralu, kad vis didesnį nepasitenkinimą ima reikšti darbdaviai. Norėtųsi, kad jų balsas būtų dar stipresnis ir įtakingesnis.

Kokybės keliu į deramą vietą Europoje

Europos Komisijos pranešime „Universitetų vaidmuo žmonių Europoje“ /3/ ypač pabrėžtas išskirtinis universitetų vaidmuo lavinant, ugdant ir rengiant specialistus (taip pat ir mokslininkus) ir taip įnešant esminį indėlį į šalies ir regiono ekonominę plėtrą bei bendradarbiaujant su pramonės pasauliu. Europai reikia tobulų universitetų tam, kad optimizuotų procesus, padedančius kurti žinių vi-

suomenę. Europos universitetai turi savų problemų, jie nėra pajėgūs varžytis pasaulyje su pagrindiniais partneriais. Europos Komisija pažymi naujus universitetams iškilusius uždavinius, kuriuos jie privalo tinkamai išspręsti.

Padidėjus aukštojo išsilavinimo poreikiui, nepaprastai svarbu palaikyti ir pagerinti studijų bei mokslo kokybę ir pasiekti, kad aukštojo mokslo prieinamumas būtų platus, teisingas ir demokratiškas.

Kitas iššūkis – aukštojo mokslo internacionalizavimas. Šis procesas turi apimti ne tik studentų mainus, užsienio piliečių pritraukimą studijuoti, bet ir dėstytojų, mokslininkų mainus, konkurentišką pasaulio mastu mokslo erdvę. Labai svarbu skatinti universitetus ir pramonės įmones glaudžiau bendradarbiauti, siekiant universitetuose sukurtas žinias kuo greičiau paskleisti visuomenėje ir pritaikyti versle. Universitetai jau nebėra ta vienintelė vieta, kur sukuriami nauji žinių – verslininkai investuoja lėšas ten, kur nujaučia proveržio vietas. Tai reiškia, kad universitetai privalo atsistoti ties tomis proveržio vietomis, nes kitaip jie praras savo pirmąją padėtį (kartu ir lėšas). Pakito ir pati žinių struktūra – viena vertus naujausi mokslo atradimai padaromi labai siauros šakos ribose, o įdomiausi atradimai – kelių šakų sankirtose vietose. Vis didesnę įtaką universitetai turi šalies ir regionų ekonominei raidai, visuomenei, todėl keisdami mokslo ir studijų vadybą, jie privalo vis labiau paisyti ir regionų, ir apskritai visuomenės interesus.

Atsižvelgiant į Europos universitetams iškilusius uždavinius, Lietuvos aukštosios mokykloms labai svarbu ne tik pasiekti jų lygį, bet ir numatyti būsimus neišvengiamus pokyčius. Vieni iš svarbiausių Lietuvos aukštosios mokykloms keliamų uždavinių yra atvirumas visuomenei, akademinis atvirumas, esminiai vadybos pokyčiai, veiklos efektyvinimas, studijų trukmės ir apimties optimizavimas, akademinės atsakomybės didinimas. Labai svarbu sukurti optimalų universitetų tinklą. Optimalaus universitetų tinklo kūrimas turėtų būti suprantamas ne tik kaip jų skaičiaus sumažinimas, bet ir kaip atsakymas į

klausimą, ar Lietuvą gebės turėti bent vieną mokslo universitetą, kuris būtų Europos studijų ir mokslo centras. Mokslo institucijų išskaidymas į mažus, kartais tarpusavyje sunkiai bendraujančius vienetus, yra neleistinas ir neturintis ateities.

Neprarandant fundamentalumo, mokslui būtina atsigręžti į pramonės poreikius, o aukštosioms mokykloms padidinti savo indėlį, tenkinant mokymosi visą gyvenimą poreikius, kuomet skubiau sukurti neformaliai įgytų žinių, mokėjimų ir įgūdžių įvertinimo sistemą. Nemažą dalį šių problemų galėtų padėti išspręsti gerai veikianti aukštųjų mokyklų vidinės ir išorinės mokslo, studijų ir veiklos kokybės užtikrinimo sistema. Nedidelei šaliai aukšta mokslo ir studijų kokybė gali būti vienas iš svarbiausių patrauklumo veiksnių.

Du svarbiausi aukštojo mokslo kokybės užtikrinimo aspektai

Išskiriami du svarbiausi aukštojo mokslo kokybės užtikrinimo aspektai – vidinis ir išorinis. Jų išskyrimas nepriklauso nuo to, apie kokią kokybę kalbama – studijų, mokslo ar aukštosios mokyklos veiklos. Visos aukštosios mokyklos privalo priimti pirminę atsakomybę už savo studijų kokybę, atliekamų mokslinių tyrimų lygį, studijų programų bei kitų teikiamų paslaugų tinkamumą ir aktualumą. Ši atsakomybė išlieka nepriklausomai nuo to, kad dalį savo teikiamų paslaugų aukštosios mokyklos siūlo ir teikia kartu su kitomis šalies ar užsienio institucijomis.

Jokia išorinė institucija (ministerija, inspekcija ar vertinimo agentūra) negali užtikrinti kokybės, jeigu to nenori arba tuo nesirūpina pati aukštoji mokykla. Inspekcijos funkcijos būtų drausti teikti nekokybiškas paslaugas ir bausti už tai, kad nesilaikoma teisės aktų (Lietuvoje iki šiol tokios aukštojo mokslo inspekcijos nėra, nors kitose veiklos srityse panašios institucijos turi senas tradicijas), o aukštųjų studijų kokybės vertinimo agentūros (Lietuvoje tokia agentūra yra Studijų kokybės vertinimo centras) pagrindinė funkcija yra padėti aukštosioms mokykloms užtikrinti aukštojo

mokslo kokybę ir skatinti ją nuolat gerinti. Ministerija, panaudodama finansinius švertus, gali skatinti arba slopinti pasireiškiančias tendencijas, taip pat, naudodamasi Studijų kokybės vertinimo centro rekomendacijomis, viešai pripažinti tinkamas arba ne studijų programas bei naujai įsteigtas aukštąsias mokyklas (t. y. programas ir mokyklas akredituoti).

Vidinė kokybės užtikrinimo sistema

Įgyvendindamos savo tikslus ir prisiimdamos už tai atsakomybę, aukštosios mokyklos privalo turėti vidinę kokybės užtikrinimo sistemą. Ši sistema nurodo, kaip ir kokiais tarpiniais atliekama aukštosios mokyklos veiklos savianalizė, kurios metu išryškėja jos veiklos pranašumai ir trūkumai, numatomi būdai tiems trūkumams šalinti, aptariama, kaip naudojami gerosios patirties pavyzdžiai, palyginama su kitų panašių institucijų, veikiančių šalyje ir užsienyje, pasiekimais. Aukštoji mokykla turi būti pasirėngusi nepriklausomiems išoriniams vertintojams parodyti kokybės užtikrinimo pasiekimų efektyvumą.

Vidinės aukštųjų mokyklų veiklos kokybės užtikrinimo tikslai yra šie:

- padėti aukštojo mokslo institucijoms skatinti siekti aukštos teikiamų paslaugų kokybės ir tobulų standartų;
- teikti studentams, darbdaviams ir kitiems besidomintiesiems patikimą, išsamią informaciją apie kiekvienos aukštosios mokyklos studijų kokybę, valdymo sistemą, mokslo pasiekimus;
- užtikrinti, kad tos veiklos sritys, kurių kokybė yra nepakankama, būtų įvardytos ir imtasi skubių priemonių jai gerinti;
- garantuoti viešą aukštosios mokyklos atsiskaitomybę už jos gautas valstybės lėšas.

Visų pirma šių tikslų siekiama naudojant vidinę aukštojo mokslo kokybės užtikrinimo sistemą, kurią privalo turėti aukštoji mokykla.

Vidinė kokybės užtikrinimo sistema privalo skatinti aktyviai veikti visus studijų ir mokslo proceso dalyvius – dėstytojus, mokslininkus, administratorius, studentus, taip pat socialinius partnerius, mokyklos absolventus.

Išorinis kokybės vertinimas

Išorinio studijų kokybės vertinimo paskirtis – patvirtinti vidinės studijų kokybės užtikrinimo sistemos procedūrų patikimumą ir efektyvumą, jų nedubliuojant ir neiškreipiant.

Išorinį kokybės vertinimą sudaro šios dalys: institucijos veiklos savianalizė, ekspertų grupės sudarymas, grupės vizitas į aukštąją mokyklą, vertinimo išvadų suformulavimas, vertinimo rezultatų paskelbimas.

Savianalizė yra ne tik pirmoji išorinio studijų kokybės vertinimo dalis, bet ir sudėtinė vidinės kokybės užtikrinimo sistemos dalis. Labai svarbu, kad savianalizės procese aktyviai dalyvautų studentai, – tiesioginiai studijų paslaugų gavėjai. Paprastai pagrindinis savianalizės trūkumas yra tai, kad ji atliekama ir jos suvestinė skiriama išoriniams vertintojams, o ne sau, t. y. vidaus poreikiams. Todėl stengiamasi arba atlikti savianalizę atmetinai, formaliai, arba dalį pastebėtų trūkumų nuslėpti, sumenkinti jų mastą. Gaila, kad daugelis aukštųjų mokyklų nesupranta, jog gili, visas sritis apimanti savianalizė yra dažnai žymiai paveikesnė už išorinių ekspertų vertinimą. Apie savianalizę, kurios suvestinę reikia pateikti išoriniams vertintojams, aukštosios mokyklos informuojamos iš anksto. Savianalizės suvestinę ekspertų grupė išnagrinėja iš anksto, iki vizito į aukštąją mokyklą.

Ekspertų grupes paprastai sudaro nuo trijų iki šešių ekspertų. Jeigu vertinama labai didelė aukštosios mokyklos veiklos sritis, gali būti sudaryti atskiri ekspertų pogrupiai, o jų dydis – kaip ir grupės (3–6 ekspertai). Parenkant ekspertus didelis dėmesys skiriamas ne tik tam, kad jie būtų geriausi vertinamos veiklos žinovai, bet ir jų asmeninėms savybėms – objektyvumui, nešališkumui, geranoriškumui, gebėjimui dirbti grupėje. Vienas iš ekspertų grupės narių, paprastai turintis nemažą vertinimo patirtį, skiriamas grupės vadovu. Nemažai dėmesio sutelkiama į tai, kad būtų išvengta interesų konflikto. Ekspertai privalo deklaruoti savo interesus vertinamose institucijose ir, jei tokių interesų esama, ekspertams aptariant padėtį vertinamojoje institucijoje, jie gali reikšti savo nuomonę tik tada, jei to pageidauja

kiti ekspertai. Priimant siūlymus jie neturi balsų teisės. Jeigu sudaroma tarptautinė vertinimo grupė, ekspertus siūlo užsienio šalių aukštojo mokslo vertinimo agentūros. Dažniausiai į grupę įtraukiamas ir vienas Lietuvos ekspertas, nedirbantis vertinamose aukštosiose mokyklose. Stengiamasi, kad ekspertų grupėje būtų galimų darbų atstovai.

Apie ekspertų grupės vizitą į aukštąją mokyklą susitariama iš anksto, sudaroma vizito darbotvarkė. Jeigu vertinamos studijų programos, vizitą sudaro susitikimas su aukštosios mokyklos ir (arba) padalinio administracija, savianalizės rengėjais, dėstytojais, studentais, socialiniais partneriais, absolventais. Ekspertų grupė susipažįsta su laboratorijų įranga, biblioteka, auditorijomis. Tiems patiems asmenims draudžiama dalyvauti keliuose susitikimuose (pvz., dekanas galėtų dalyvauti ir kaip administratorius, ir kaip savianalizės rengėjas, ir kaip dėstytojas), jie patys gali pasirinkti, kuriame pokalbyje su ekspertų grupe jiems vertingiausia dalyvauti. Per vizitą susipažįstama su ekspertų dominančiais dokumentais, baigiamaisiais darbais ir kita. Paprastai vizitas baigiamas ekspertų grupės susitikimu su vertinamaisiais, kuriu metu ekspertai supažindina su išankstiniais vizito rezultatais, patikslina neaiškumus.

Vertinimo išvadų turinys priklauso nuo vertinamo objekto (studijų programos, mokslinių tyrimų lygio ar aukštosios mokyklos veiklos). Jeigu vertinama studijų programa, išvados aptariami studijų programos tikslai ir uždaviniai, programos sandara, turinys ir studijų metodai, studijų realizavimas ir parama studentams, studentų skaičiaus kaita, dėstytojai, materialiosios sąlygos, išoriniai santykiai, grįžtamasis ryšys, vidinio studijų kokybės užtikrinimo padėtis, programos pranašumai ir trūkumai. Išvados baigiamos apibendrinamųjų programos įvertinimu – rekomendacijomis aukštajai mokyklai bei siūlymu dėl programos akreditavimo. Išvados aptariamos ekspertų grupėje, su jų turiniu raštu supažindinama vertinamoji aukštoji mokykla, kuri gali pareikšti pastabas, ištaisyti netikslumus. Vertinimo išvadas turi pasirašyti visi ekspertų grupės nariai, o jeigu jie nesutinka su kai kuriais vertinimais, gali atskirai pareikšti savo nuomonę.

Vertinimo išvados, taip pat Mokslo ir studijų institucijų veiklos vertinimo ekspertų tarybos siūlymas dėl galutinio vertinimo skelbiami viešai – tekstai pateikiami interneto svetainėje, komentuojamos spaudos konferencijose, aptariamos spaudoje.

Studijų programų ir aukštųjų mokyklų akreditavimas

Remiantis dabar galiojančiais teisės aktais Lietuvoje akredituojamos tik studijų programos. Aukštojo mokslo įstatymas numato vertinti naujai steigiamų aukštųjų mokyklų veiklą, bet jų akreditavimo – ne. Teigiamai ne vėliau kaip po ketverių metų nuo veiklos pradžios įvertinus aukštosios mokyklos veiklą, numatoma pakeisti valstybinės aukštosios mokyklos statusą – priimti statutą ir sudaryti aukštosios mokyklos savivaldos instituciją. Jokių nevalstybinės aukštosios mokyklos struktūros ir statuso pakitimų teigiamai įvertinus veiklą nenumatyta.

Remiantis kitų Europos šalių praktika būtent priimtina taikyti tik naujai įsteigtų aukštųjų mokyklų akreditavimą, atlikus jų veiklos vertinimą po to, kai išleidžiama pirmoji absolventų laida. Periodinis aukštųjų mokyklų akreditavimas – tai taikoma studijų programoms – didelės reikšmės neturi. Tik po pirmojo veikiančios aukštosios mokyklos veiklos vertinimo suprantama jos akreditavimo svarba – ji tampa visateise aukštojo mokslo sistemos dalimi.

Studijų programos akredituojamos švietimo ir mokslo ministro įsakymu. Galimi keli sprendimai dėl akreditavimo: akredituoti, laikinai akredituoti, ribotai akredituoti, neakredituoti. Studijų programa akredituojama tada, kai studijų kokybė yra gera, programos tikslai pasiekiami. Programa akredituojama laikinai, kai dalis kokybės reikalavimų nėra tenkinama, tačiau vertintojai mano, kad aukštoji mokykla yra pajėgi savarankiškai pašalinti pastebėtus trūkumus. Studijų programa akredituojama ribotai, kai nustatyta esant esminių trūkumų, o aukštosios mokyklos pastangos gerinti teikiamų paslaugų kokybę yra ne-

veiksmingos. Į tokią studijų programą draudžiama priimti studentus, aukštoji mokykla turi pateikti vertintojams neatidėliotinų priemonių planą, kuris užtikrintų, kad išleidžiamų absolventų parengimo kokybė pagerėtų. Programa neakredituojama tada, kai po pakartotino vertinimo ji iš esmės netenkina kokybės reikalavimų.

Pasiūlymus dėl studijų programų akreditavimo švietimo ir mokslo ministrui teikia jo paties sudaryta Mokslo ir studijų institucijų veiklos vertinimo ekspertų taryba. Savo siūlymus ji priima išnagrinėjusi vertinimo išvadas.

Išorinio vertinimo tobulinimo gairės

Nors didžiama mokslo ir studijų kokybės bėdų randasi dėl neefektyvaus valdymo, vidinės kokybės užtikrinimo sistemos aukštosiose mokyklose netobulumo arba nebuvimo, vis dėlto nemažai dalykų keistina ir organizuojant išorinį kokybės vertinimą.

Būtina sutrumpinti studijų programų vertinimo ir akreditavimo periodą nuo aštuonerių metų iki ne ilgiau kaip šešerių metų. Visų pirma, tokio ilgo laikotarpio nėra nustatyta nė vienoje Europos šalyje. Antra, taip greitai kintančioje visuomenėje, o ypač mokslo ir studijų sferoje, per aštuonerius metus įvyksta esminių pokyčių, todėl akreditavimas tokiam ilgam laikotarpiui sunkiai suprantamas.

Panašiai, kaip nuosekliai ir periodiškai atliekamas studijų programų vertinimas, būtina pradėti nuoseklų planinį mokslinių tyrimų lygio vertinimą. Būtų labai racionalu šio vertinimo rezultatus susieti su doktorantūros teise.

Kuo greičiau reikėtų pradėti vertinti mokslo ir studijų institucijų veiklą. Jau greitai sueis ketveri metai, kaip įsteigtos pirmosios kolegijos, t. y. įteisinta binarė aukštojo mokslo sistema. Laikas įvertinti naujai įsteigtų kolegijų veiklą, o tokiam vertinimui būtina tinkamai metodiškai pasirengti.

Atskiras klausimas yra užsienio ekspertų dalyvavimas vertinimo darbe. Nekelia abe-

jonių jų veiklos efektyvumas vertinant problemines studijų kryptis. Probleminėmis studijų kryptimis laikomos tos studijų kryptys, kurios sovietiniais metais buvo ideologizuotos, ir daugelis naujų po Nepriklausomybės atsiradusių studijų krypčių, taip pat tos studijų kryptys, kuriose rengiami specialistai nereformuotos veiklos sritims. Matyt, kad be užsienio ekspertų pagalbos sunkiai bus išsiversta ir daugelyje socialinių mokslų, greitai besivystančių mokslo krypčių, taip pat vertinant stambiausių, didžiausią prestižą visuomenės požiūriu turinčių aukštųjų mokyklų veiklą.

Išvados

Norint sėkmingai konkuruoti aukštojo mokslo rinkoje neatidėliotinos svarbos uždaviniu tampa studijų, mokslo ir institucijos veiklos kokybės užtikrinimas. Vidinės kokybės užtikrinimo sistemos įdiegimas ir jos nuolatinis tobulinimas kiekvienoje aukštojoje mokykloje yra paveiki priemonė šiam uždaviniui išspręsti. Išorinis studijų kokybės vertinimas padeda tobulinti šią sistemą ir garantuoja jos veiksmingumo didėjimą. Aukštojo mokslo kokybės gerinimo atsarga yra išorinio vertinimo sistemos tobulinimas.

Literatūra

1. Realising the European higher education area (Communiqué of the Conference of Ministers responsible for Higher Education in Berlin on 19 September 2003); http://www.skvc.lt/wwwskvc/Berlyno_Komunikat.doc
2. The European higher education area (Joint declaration of the European Ministers of Education, convened in Bologna on the 19th of June 1999); http://www.skvc.lt/wwwskvc/Bolonijos_Deklarac.doc
3. The role of the universities in the Europe of knowledge. COM(2003) 58 final of 05.02.2003

Studijų kokybės vertinimo sistemų lyginamoji analizė: pasaulinė patirtis

Straipsnyje analizuojamos kai kuriose Europos šalyse ir Jungtinėse Amerikos valstijose diegiamos studijų kokybės vertinimo sistemos, pristatomos tų šalių studijų kokybės vertinimo srityje vartojamos įvairios sąvokos. Jame taip pat tiriami vertinimo, audito ir akreditavimo procesai, būdingi institucijos ir programos lygmeniui, analizuojami aspektai, sudarantys šių lygmenų studijų kokybės vertinimo pagrindą, ir tirinama, į kokius standartus ir kriterijus atsižvelgiama vertinant studijų kokybę.

Pagrindinės sąvokos: studijų kokybės vertinimas, aspektas, lygmuo, standartas, kriterijus.

Išvadas

Praeitame dešimtmetyje pasauliniu mastu pradėta aktyviai domėtis aukštojo mokslo kokybės gerinimu. Globalų susirūpinimą šia sritimi patvirtina tai, kad buvo įsteigtos dvi organizacijos: 1991 m. įkurtas Tarptautinis aukštojo mokslo kokybės užtikrinimo agentūrų tinklas (angl. *the International Network for Quality Assurance Agencies in Higher Education*, toliau – Tarptautinis tinklas), o 1998 m. pradėta kurti Europinį aukštojo mokslo kokybės užtikrinimo tinklą (angl. *the European Network for Quality Assurance in Higher Education*). Abu tinklus vienija studijų kokybės tobulinimo idėja: pirmojo pagrindinis tikslas yra rinkti ir skleisti informaciją apie kokybės vertinimą, tobulinimą bei priežiūrą aukštosiose mokyklose, o antrojo veikla yra pagrįsta bendradarbiavimo stiprinimu tarp institucijų, atliekančių kokybės vertinimo ir užtikrinimo aukštojo mokslo sektoriuje funkciją. Šiems dviems tinklams priklausančios įvairių šalių organizacijos vykdo savo šalies aukštųjų mokyklų vertinimą, auditą bei akreditavimą.

Europos šalyse studijų kokybės vertinimas dažniausiai atliekamas studijų programos ir institucijos lygmenyse, nors kartais vertinama ir studijų dalyko bei tematikos kokybė. Studi-

jų programos vertinimas apima visą veiklą studijų programos ribose, kuri atliekama tam, kad būtų suteikiamas išsilavinimas. Institucinio vertinimo metu analizuojama visų institucijos veiklos aspektų: administravimo, valdymo, finansų, įrangos, studijų, tyrimų ir kitų kokybė. Auditas apima kokybės užtikrinimo sistemos privalumų ir trūkumų vertinimą, kad nuolat būtų prižiūrima ir gerinama dalyko, programos arba visos institucijos veiklos kokybė (*Quality Procedures in European Higher Education*, 2003). Akreditavimas yra procesas, kurio metu vertinama, ar programa arba institucijos veikla vykdoma pagal apibūdintą misiją ir tikslus, ar atitinka jai nustatytus standartus (Hayward F. M., 2001). Didžiausias skirtumas tarp vertinimo ir akreditavimo yra tas, kad pastarasis apima aprobavimo sprendimą, kuriuo patvirtinama, ar institucija gali toliau tęsti veiklą, ar programa gali būti įgyvendinama, o vertinimo metu toks sprendimas nepriimamas.

Studijų kokybės vertinimo sistemai Lietuvos universitetuose ir kolegijose tobulinti galėtų pasitarnauti kitų šalių šioje srityje įgyta patirtis, kurią galima perimti išanalizavus įvairių kraštų aukštojo mokslo kokybės vertinimo sistemų panašumus ir skirtumus. Reikėtų ištirti vertinimo, audito ir akreditavimo pro-

cesus institucijos ir programos lygmeniu, išanalizuoti aspektus¹, sudarančius kokybės vertinimo šiais lygmenimis pagrindą, ir išnagrinėti, į kokius standartus, kriterijus ir klausimus atsižvelgiama vertinant studijų kokybę. Atlikus šiuos tyrimus, straipsnyje analizuojamos įvairiose šalyse diegiamos kokybės vertinimo sistemos. Didelė studijų kokybės vertinimo patirtis yra sukaupta Jungtinėse Amerikos Valstijose ir Anglijoje, todėl jų aukštųjų mokyklų veikla šioje srityje analizuojama plačiausiai. Kitų šalių studijų kokybės vertinimo sistemos pasirinktos taip, kad būtų išnagrinėta įvairių Europos kraštų: Olandijos, Prancūzijos, Suomijos, Čekijos, Kipro, Lietuvos patirtis ir mūsų kaimyninių šalių – Estijos ir Latvijos – patyrimas.

Straipsnio tikslas – palyginti Europos šalių ir JAV aukštojo mokslo sektoriuje diegiamas kokybės vertinimo sistemas atsižvelgiant į tai, kokių lygmeniu atliekamas kokybės vertinimas ir kokius aspektus jis apima.

1. Studijų kokybės vertinimo sistema JAV aukštojo mokslo sektoriuje

Jungtinėse Amerikos Valstijose veikia dviejų tipų organizacijos, atsakingos už kokybės vertinimą aukštojo mokslo sektoriuje: **institucijų akreditavimo** organizacijos (akredituojančios visą instituciją, įvertinusios įvairias jos veiklos rūšis) ir specializuoto akreditavimo organizacijos (vertinančios atskirų institucijos padalinių veiklą arba studijų programas). Geriausiai žinomos pirmojo tipo organizacijos yra šios regioninės akreditavimo asociacijos: Viduriniųjų valstijų kolegijų ir mokyklų asociacija (angl. *Middle States Association of Colleges and Schools*), Naujosios Anglijos mokyklų ir kolegijų asociacija (angl. *New England Association of Schools and Colleges*), Šiaurės centrinė kolegijų ir mokyklų asociacija (angl. *North Central Association of Colleges and Schools*), Šiaurės vakarų mokyklų

ir kolegijų asociacija (angl. *Northwest Association of Schools and Colleges*), Pietų mokyklų ir kolegijų asociacija (angl. *Southern Association of Schools and Colleges*), Vakarų mokyklų ir kolegijų asociacija (angl. *Western Association of Schools and Colleges*). Specializuotas akreditavimas dažniausiai vadinamas **programų akreditavimu** ir jį paprastai atlieka nacionalinės profesinės asociacijos, susijusios su kuria nors sritimi, pavyzdžiui, inžinerija, medicina ar mokytojų rengimu.

Kiekviena asociacija yra apibūdinusi akreditavimo standartus ir/arba kriterijus, į kuriuos atsižvelgdama priima sprendimą dėl studijų kokybės. Nurodytų asociacijų reikalavimai šiek tiek skiriasi, todėl siekdami perteikti įvairią patirtį, analizuosime kelių organizacijų - Naujosios Anglijos mokyklų ir kolegijų asociacijos, Šiaurės centrinės kolegijų ir mokyklų asociacijos, Viduriniųjų valstijų kolegijų ir mokyklų asociacijos bei Dietetikos programų akreditavimo komisijos - suformuluotus standartus ir kriterijus.

Naujosios Anglijos mokyklų ir kolegijų asociacija (toliau – NA), veikianti nuo 1885 metų, yra apibrėžusi vienuolika akreditavimo standartų (angl. *standards*), kuriuos sudaro minimalūs kriterijai (angl. *criteria*), skirti institucijos veiklos kokybei nustatyti (*Standards for Accreditation*, 2001).

1 standartas – misija ir tikslai. Standarto pasiekimas apibūdinamas šiais kriterijais: ar institucijos misija ir tikslai yra tinkami aukštajai mokyklai ir suderinti su jos statutu; ar misijos apraše yra apibūdintas institucijos išskirtinumas, nurodyta, kaip ji tenkins visuomenės poreikius ir kokie studentai joje studijuos; ar ji atspindi mokyklos tradicijas ir ateities viziją; ar institucijos tikslai yra konkretūs ir realūs, suderinti su turimais ištekliais.

2 standartas – planavimas ir įvertinimas. Tiriama, ar planavimas ir įvertinimas yra sistemingi procesai, apimančys visą instituciją, susiję tarpusavyje ir tinkami mokyklos sąlygomis; ar šiuose procesuose dalyvauja asme-

¹ Tarptautinis tinklas įvardijo aspektus, kuriais remiantis galėtų būti atliekamas kokybės vertinimas aukštojo mokslo sektoriuje. Šiame straipsnyje nagrinėjama, kokios šalys kuriuos aspektus taiko. Informaciją apie juos rasite <http://www.inqaahe.nl>

nys ir grupės, atsakingos už tai, kad būtų pasiekti institucijos tikslai; ar planavimui ir vertinimui skiriama užtektinai išteklių ir nuolat analizuojamas jų panaudojimo efektyvumas.

3 standartas – organizavimas ir valdymas. Vertinama, ar remdamasi organizacine ir valdymo struktūromis institucija kuria ir plėtoja aplinką, skatinančią studijas bei tyrimus, ir teikia tinkamą paramą kiekvienam organizaciniam vienetui; ar atsakomybė, pavaldumas ir santykiai tarp administracijos ir akademinio personalo yra aiškiai apibrėžti dokumentuose, o asmenys supranta ir tinkamai atlieka savo funkcijas.

4 standartas – programos ir dėstymas (suderinamos dalys: bakalauro studijų programos, magistrantūros studijų programos, tyrimai, dėstymo kokybė, studentų priėmimas ir išlaidavimas). Analizuojama, ar studijų programos yra suderintos su mokyklos misija ir tikslais; ar kiekviena jų turi logiškus tikslus, struktūrą ir turinį, nuosekliai taikomą studentų priėmimo ir išlaikymo strategiją ir procedūras, tinkamus studijų metodus, apibrėžtą atitinkamą profesinį lygmenį, kurį turėtų pasiekti studentai.

5 standartas – akademinis personalas. Vertinama, ar akademinio personalo pasirengimas ir kvalifikacija yra tinkama sričiai, kurioje jie dirba; ar dėstytojai yra įgiję atitinkamą laipsnį, atlieka tyrimus, dalyvauja kūrybinėje bei profesinėje veikloje ir nuolat kelia savo kvalifikaciją; ar mokykloje dirba pakankamas skaičius personalo, galinčio kokybiškai dirbti akademinį darbą, dalyvauti programų rengimo bei tobulinimo, sprendimų priėmimo ir institucijos valdymo procese.

6 standartas – parama studentams. Analizuojama, ar institucijoje sukurta aplinka, skatinanti intelektualinį ir asmeninį studentų tobulėjimą, atitinkantį jos misiją ir studijų tikslus; ar mokykloje nuolat tiriami studentų mokymosi poreikiai ir imamas priemonių jiems patenkinti; ar padedama studentams spręsti problemas, susijusias su studijomis ir atitinkamais atvejais – asmenines ir fizines problemas; ar naujesiems studentams padedama prisitaikyti prie aplinkos; ar tinkamai vyksta studentų akademinis konsultavimas ir karjeros plėtra; ar

rūpinamasi jų sveikatos ugdymu, įskaitant psichologinę sveikatą.

7 standartas – biblioteka ir informacinės technologijos. Tirinama, ar biblioteka ir informacinės technologijos naudojamos studijų ir tyrimų programoms įgyvendinti, intelektiniam ir kultūriniam studentų bei personalo tobulėjimui skatinti; ar bibliotekoje sukauptų šaltinių ir turimų informacinių technologijų užtenka studentams; ar jos yra įvairios, tinkamos ir prieinamos.

8 standartas – materialiniai ištekliai. Vertinama, ar institucijoje yra užtektinai tinkamų materialinių išteklių, įskaitant laboratorijas, tinklo infrastruktūrą, medžiagas, įrangą bei pastatus (nuosavus ir nuomojamus); ar jie išlaikomi ir naudojami atsižvelgiant į studijų poreikius.

9 standartas – finansiniai ištekliai. Analizuojama, ar institucija yra finansiškai stabili ir tai pasiekama ne studijų kokybės sąskaita; ar finansinių išteklių pakanka studijų tikslams pasiekti ir institucijai tobulinti; ar ištekliai yra racionaliai paskirstomi.

10 standartas – visuomenės informavimas. Tirinama, ar institucija pateikia tikslią, aiškią ir išsamią informaciją studentams ir kitiems asmenims, suinteresuotiems jos veikla; ar informacija skleidžiama publikacijose, priėmimo į tą instituciją reikalavimuose, dokumentuose, susijusiuose su mokesčiu už studijas, studentų elgesio taisyklėse, studijų programose, kvalifikacijos suteikimo reikalavimuose ir pan.

11 standartas – etikos principai. Vertinama, ar institucija sukuria, laikosi ir propaguoja aukštus etikos standartus studijų organizavimo, bendravimo su studentais ir personalu, kitomis organizacijomis ir apskritai visuomenėje; ar santykiai mokyklos viduje ir su už jos ribų esančia aplinka grindžiami teisingumu, skaidrumu ir dorumu; ar institucijoje taikomos priemonės akademiniam sąžiningumui, asmenų teisėms ir nešališkumui užtikrinti.

Šios asociacijos akreditavimo standartai ir kriterijai apima tokius kokybės vertinimo aspektus: aukštosios mokyklos misiją, strategiją ir sprendimų priėmimą, personalo kvali-

fikaciją, finansavimą, studijų tobulinimą ir valdymą/organizavimą, dėstymo kokybę, kokybės užtikrinimo sistemą, misijos įgyvendinimą ir tikslų pasiekimą, planavimą ir įvertinimą, paramą studentams, finansinius išteklius, biblioteką ir informacinius išteklius, visuomenės informavimą ir etikos principus.

Šiaurės centrinė kolegijų ir mokyklų asociacija (toliau – ŠC), įsteigta dešimčia metų vėliau, t. y. 1895 m., vertina, ar aukštosios mokyklos tenkina joms nustatytus Bendruosius institucinius reikalavimus ir atitinka šiuos reikalavimus papildančius Akreditavimo kriterijus (*Accreditation Of Higher Education Institutions: An Overview*, 2001). Asociacija suformulavo tokius bendruosius institucinius reikalavimus (angl. *general institutional requirements*), padedančius užtikrinti studijų kokybę:

Misija. Vertinama, ar institucija turi misiją, patvirtintą valdančiosios tarybos, paskelbtą viešai ir tinkančią aukštajai mokyklai, teikiančiai mokslinius laipsnius.

Igaliojimai. Tiriama, ar institucija turi juridinius įgaliojimus teikti mokslinius laipsnius; ar ji tenkina visus teisinius reikalavimus veikti kaip aukštoji mokykla ir turi visus juridinius dokumentus, patvirtinančius jos statusą: pelno nesiekianti, siekianti pelno ar viešoji organizacija.

Valdymas. Analizuojama, ar mokykloje įsteigta valdymo taryba, turinti ir besinaudojanti teisine valdžia kuriant ir keičiant valdymo politiką; ar tarybai priklauso visuomenės nariai ir ji yra pakankamai autonomiška nuo administracijos; ar ji paskiria institucijai vadovaujantį asmenį.

Akademini personalas. Tiriama, ar samdomi dėstytojai, įgiję laipsnius akredituotose institucijose ir turintys išsilavinimą, atitinkantį dėstomą dalyką; ar atitinkamas dėstytojų skaičius eina pagrindines pareigas, ar dėstytojai atlieka svarbų vaidmenį kuriant ir vertinant studijų programas.

Studijų programos. Vertinama, ar studijų programos yra suderintos su institucijos misija ir atitinka pripažintas studijų sritis, tinkančias aukštojo mokslo lygmeniui; ar suteikiama moksliniai laipsniai yra tinkamai įvardyti;

ar bakalauro lygmens studijų programos tenkina bendriesiems dalykams keliamus reikalavimus ir užtikrina, kad būtų suteikta išsamių žinių bei skatina intelektualinį tobulėjimą; ar priėmimas į studijas suderintas su institucijos misija ir studijų programų tikslais.

Finansai. Vertinama, ar institucijoje bent kas dvejus metus atliekamas išorinis auditas; ar finansiniuose dokumentuose atsispindi tinkamas išteklių paskirstymas visoms studijų programoms; ar finansiniai išrašai ir ataskaitos įrodo biudžeto augimą.

Viešas informavimas. Analizuojama, ar institucijos kataloge arba kituose oficialiuose dokumentuose aiškiai aprašomos studijų programos ir reikalavimai kvalifikacijai gauti, studijų tvarkaraščiai, ištekliai, priėmimo ir mokesčio už mokslą procedūros, personalo kvalifikacija; kaip paaiškinamas institucijos statusas, suteiktas akredituojančios organizacijos.

Bendruosius institucinius reikalavimus papildo tokie asociacijos apibrėžti akreditavimo kriterijai (angl. *criteria for accreditation*):

1 kriterijus – Mokykla turi aiškius, viešai įvardytus tikslus, atitinkančius jos misiją ir tinkamus aukštojo mokslo institucijai.

2 kriterijus – Mokykla efektyviai panaudoja žmogiškuosius, finansinius ir materialiuosius išteklius, reikalingus jos veiklos tikslams pasiekti.

3 kriterijus – Institucija įgyvendina užsibrėžtus studijų ir kitus tikslus.

4 kriterijus – Institucija turi sąlygas ateityje įgyvendinti savo tikslus ir didinti studijų efektyvumą.

5 kriterijus – Institucijoje dirbama ir bendraujama pagal etikos principus.

Asociacijos diegiamą kokybės vertinimo sistemą sudaro šie aspektai: misija, valdymas, strategija ir sprendimų priėmimas, personalo kvalifikacija, studentai, finansavimas, studijų tobulinimas ir valdymas/organizavimas, dėstymo kokybė, tyrimų strategija ir organizavimas, tyrimų kokybė, paslaugos bendruomenei, kokybės užtikrinimo sistema, misijos įgyvendinimas ir tikslų pasiekimas, suinteresuotų grupių (mokyklos bendruomenės, darbdavių, steigėjų ir pan.) pasitenkinimas studijomis.

Viduriniųjų valstijų kolegijų ir mokyklų asociacija (toliau – VV), veikianti nuo 1919 m., yra parengusi dokumentą „Tobulumo aukštajame moksle ypatumai“, kuriame aprašoma 14 standartų (angl. *standards*), kuriais remiantis vertinama studijų kokybė ir priimamas sprendimas apie jos lygį (*Characteristics of Excellence in Higher Education*, 2002):

1 standartas – misija ir tikslai. Analizuojama, ar institucijos misija aiškiai nusako jos paskirtį aukštojo mokslo kontekste ir paaiškina, kam institucija tarnauja ir kieno poreikius tenkina; ar įvardyti tikslai, atitinkantys aukštojo mokslo siekius ir lūkesčius, aiškiai nusako, kaip institucija sieks savo misijos; ar mokyklos bendruomenė sukuria, pripažįsta ir atsižvelgia į misiją bei tikslus, sudarydama ir tobulindama programas bei atlikdama visą kitą veiklą.

2 standartas – planavimas, išteklių paskirstymas ir institucinis tobulinimas. Tiriama, ar institucija nuolat atlieka planavimo ir išteklių paskirstymo darbą, pagrįstą jos misija, ir panaudoja vertinimo rezultatus instituciniam tobulėjimui; ar diegiamas strateginis planas ir jo įgyvendinimo sėkmės vertinimas bei išteklių paskirstymas skirtas kaitas ir tobulėjimui skatinti, siekiant institucijos veiklos kokybės.

3 standartas – instituciniai ištekliai. Vertinama, ar žmogiškieji, finansiniai, techniniai ir materialieji ištekliai, reikalingi institucijos misijai ir tikslams pasiekti, yra tinkami ir prieinami; ar išteklių panaudojimo efektyvumas yra analizuojamas bendrojo vertinimo metu.

4 standartas – valdymas. Nagrinėjama, ar institucijos valdymo sistemoje aiškiai paskirstytos jos sudedamųjų dalių funkcijos strategijos plėtos ir sprendimų priėmimo požiūriu; ar valdymo struktūrai priklauso veikli valdančioji dalis, pakankamai autonomiška ir gerai atliekanti savo pareigas strategijos ir išteklių plėtojimo srityje.

5 standartas – administravimas. Tiriama, ar institucijos administracinė struktūra skatina studijų ir tyrimų gerinimą, kokybės tobulinimą, stiprina institucijos valdymą.

6 standartas – etikos principai. Vertinama, ar įgyvendindama savo programas ir vykdydama kitą veiklą, institucija remiasi etikos

standartais ir savo sukurta strategija, propaguoja akademinę ir intelektualinę laisvę.

7 standartas – institucinis vertinimas. Analizuojama, ar institucija sukuria ir įgyvendina vertinimo planus bei nustato įvairių savo veiklos kryptių efektyvumą: misijos ir tikslų pasiekimo, planų įgyvendinimo, išteklių paskirstymo ir institucinio tobulinimo, išteklių panaudojimo, vadovavimo, administravimo, etikos principų laikymosi, studijų sąlygų sudarymo.

8 standartas – studentų priėmimas. Tiriama, ar siekiama priimti studentus, kurių interesai, tikslai ir gebėjimai sutampa su institucijos misija.

9 standartas – parama studentams. Vertinama, ar mokykloje studentams sudaromos tokios sąlygos, kurių reikia siekiant numatytų institucijos veiklos tikslų.

10 standartas – akademinis personalas. Analizuojama, ar kvalifikuotas personalas kuria, prižiūri ir tobulina dėstymą, tyrimus ir įvairias programas.

11 standartas – studijų sąlygos. Tiriama, ar sudaromos studijų sąlygos, atitinkančios aukštojo mokslo misiją; ar institucija įvardija studentų mokymosi tikslus; nurodo, kokių žinių bei įgūdžių jie turėtų įgyti ir užtikrina tam tinkamas sąlygas.

12 standartas – bendrieji dalykai. Analizuojama, ar bendrųjų dalykų studijų metu įgyjami pagrindiniai bendrieji įgūdžiai, įskaitant bendravimo įgūdžius, mokslinį, analitinį ir kritinį mąstymą, technologinę kompetenciją ir kompiuterinį raštingumą.

13 standartas – su studijomis susijusi veikla. Vertinama, ar visos programos ir veikla, kurioje dalyvauja institucija, yra tinkamo turinio, tematikos, vyksta tam tikroje vietoje ir naudojant atitinkamas priemones.

14 standartas – studijų rezultatų vertinimas. Analizuojama, ar studijų rezultatų vertinimas įrodo, kad studentai turi žinių, įgūdžių ir kompetencijų, atitinkančių institucijos tikslus, o absolventai pasiekia aukštojo mokslo tikslus.

Asociacija siekia užtikrinti studijų kokybę skatindama aukštąsias mokyklas tobulinti šiuos aspektus: misiją, valdymą, strategiją ir

sprendimų priėmimą, personalo kvalifikaciją, studentus, finansavimą, studijų tobulinimą ir valdymą/organizavimą, dėstytojų kokybę, tyrimų strategiją ir organizavimą, tyrimų kokybę, paslaugas bendruomenei, kokybės užtikrinimo sistemą, misijos įgyvendinimą ir tikslų pasiekimą, suinteresuotų grupių pasitenkinimą.

Viena iš JAV specializuoto akreditavimo organizacijų, akredituojanti programas, yra Dietetikos programų akreditavimo komisija (angl. *Commission on Accreditation for Dietetics Education*), įsteigta 1974 m. Ji yra apibrėžusi standartus (angl. *standards*), kuriais remiantis nustatoma ir tobulinama studijų programos kokybė:

1 *standartas* – studijų programos planavimas ir rezultatų vertinimas. Tiriama, ar dietetikos programa turi aiškiai apibūdintą misiją, tikslus, laukiamus rezultatus ir vertinimo priemones; ar rezultatų ir tikslų pasiekimų vertinimas ir programos efektyvumo tobulinimas atliekamas sistemingai ir nuolatos.

2 *standartas* – studijų turinys ir studentų mokymosi rezultatai. Vertinama, ar studijų turinys suplanuotas taip, kad studentai pasiektų numatytus rezultatus ir įgytų reikalingas kompetencijas.

3 *standartas* – studijų programos valdymas. Analizuojama, ar programa tinkamai valdoma, turima jai įgyvendinti reikalingų išteklių ir vyksta atskaitomybė už tai studentams ir visuomenei (*Accreditation Handbook*, 2002).

Komisija kokybės vertinimą grindžia šiais aspektais: studijų programos tikslai ir uždaviniai, programos turinys ir jo projektavimas, programos struktūra, didaktinė koncepcija ir filosofija, studijų metodai, studentų darbas, įskaitant tyrimo projektus ir praktinį mokymą, studentų vertinimas/egzaminavimas, studentų skaičius (atrankos, priėmimo ir studijų metu), personalo kvalifikacija, įrangos tinkamumas, studijų turinio internacionalizavimas, vidinės kokybės užtikrinimo procedūros, pasiekti standartai, išlaikiusiųjų egzaminus ir iškritusiųjų skaičius, studentų, dėstytojų ir visuomenės nuomonė apie studijų programą.

2. Studijų kokybės vertinimo sistema Anglijos aukštojo mokslo sektoriuje

Anglijoje aukštųjų mokyklų kokybė prižiūrima atliekant *institucijų auditą*. Tai daro Aukštojo mokslo kokybės užtikrinimo agentūra (angl. *The Quality Assurance Agency for Higher Education*), veikianti nuo 1997 m. Iki 2005 m. taip pat atliekamas akademinis *vertinimas dalyko lygmeniu* (angl. *academic review at subject level*), kurio vėliau bus atsisakyta.

Institucijų auditu siekiama užtikrinti, kad aukštasis mokslas, suteikiami laipsniai ir kvalifikacija būtų atitinkamos kokybės ir pasiektų nustatytus standartus. Kokybės vertinimas šiuo lygmeniu apima personalo kvalifikaciją, studentus, studijų tobulinimą ir valdymą/organizavimą, dėstytojų kokybę, kokybės užtikrinimo sistemą ir suinteresuotų grupių pasitenkinimą.

Atliekant akademinį vertinimą dalyko lygmeniu, analizuojamas studijuojamų dalykų ryšys su bendraisiais institucijos tikslais. Toks vertinimas apima studijų programos tikslus ir uždavinius, programos turinį, programos struktūrą, didaktinę koncepciją ir filosofiją, dėstytojų metodus, studentų darbą, įskaitant tyrimo projektus ir praktinį mokymą, studentų vertinimą/egzaminavimą, studentų skaičių (atrankos, priėmimo ir studijų metu), įrangos tinkamumą, vidinės kokybės užtikrinimo procedūras, išlaikiusiųjų egzaminus ir iškritusiųjų skaičių, vidutinę studijų trukmę ir studentų, dėstytojų, absolventų ir darbdavių nuomonę apie studijų programą.

Institucinio audito metu analizuojamos trys sritys (angl. *areas*), susijusios su kokybės užtikrinimu (*Handbook for institutional audit: England*, 2002):

- Institucijos vidinės veiklos kokybės užtikrinimo sistemos efektyvumas, kuris vertinamas pagal agentūros nustatytą Aukštojo mokslo studijų kokybės ir standartų užtikrinimo tvarkos kodeksą (angl. *Code of practice for the assurance of academic quality and standards in higher education*, toliau – Tvarkos kodeksas) ir būdai, kuriais nuolat analizuojama studijų programų kokybė bei pasiekti standartai ir įgyvendinamos rekomendacijos.

- Skleidžiamos informacijos apie studijų programų kokybę ir pasiektus standartus tikslumas, išbaigtumas ir patikimumas. Ji lyginama su reikalavimais, pateiktais Informacijoje apie aukštojo mokslo kokybę ir standartus: darbo grupės galutinė ataskaita (angl. *Information on quality and standards in higher education: Final report of the Task Group*, toliau – Informacija apie aukštojo mokslo kokybę).

- Keletas pavyzdžių, kurie įrodo, kaip vidinės veiklos kokybės užtikrinimo procesai veikia programos arba institucijos lygmenyje.

Analizuojant šias tris sritis, pagrindinis dėmesys kreipiamas į:

- vidinės veiklos kokybės vertinimą ir jo rezultatus, ypač programos lygmeniu;

- išorinių dokumentų panaudojimą, įskaitant Tvarkos kodeksą ir kitus dokumentus;

- viešai prieinamą informaciją apie studijų programų kokybę ir pasiekimų standartus;

- informacijos valdymo vidinę sistemą ir jos reikšmę efektyviai kokybės ir standartų priežiūrai;

- programų reikalavimų sudarymą, jų laikymąsi ir publikavimą;

- akademinius standartus, kuriuos turi pasiekti studentai, ir studentų pasiektus rezultatus;

- studentų, kaip besimokančiųjų toje institucijoje asmenų, požiūrį;

- akademinio personalo darbo kokybės užtikrinimą, įskaitant dėstytojų atrankos kriterijus ir priemones, kuriomis vertinamas, gerinamas ir skatinamas dėstytojų efektyvumas.

Tvarkos kodekse nurodomi šie aukštojo mokslo kokybei užtikrinti svarbūs dalykai (angl. *matters*): magistrantūros studijų programos (priėmimas į jas, studentų informavimas, reikiamų įgūdžių formavimas, vertinimas ir t. t.); bendradarbiavimas su institucijomis ir organizacijomis šalyje ir už jos ribų (partnerių parinkimas, sutarčių sudarymas, bendradarbiaujančioje institucijoje įgytos kvalifikacijos sertifikavimas ir pan.); studentai su negalia (įrangos tinkamumas neįgaliesiems, lygių galimybių suteikimas, personalo parengimas dirbti su specialią poreikių studentais ir t. t.); išorinis vertinimas (darbo sąlygų vertintojams

sudarymas, vertintojų parinkimas, vertinimo rezultatų panaudojimas, ir pan.); akademiniai skundai (skundų procedūrų sudarymas, skundų nagrinėjimo priemonės, ir pan.); studentų vertinimas (egzaminuotojų tarybų sudarymas, vertinimo teisingumas, egzaminų tvarkaraščiai, vertinimo kriterijų aiškumas ir t. t.); programų tvirtinimas, jų įgyvendinimo priežiūra ir vertinimas (šių procesų aiškumas ir skaidrumas, jų suderinimas su institucijos tikslais, atsakingų žmonių parinkimas ir pan.); karjeros projektavimas – informavimas ir konsultavimas (studentų pasirengimas karjerai ir darbo rinkos poreikiams tenkinti); mokymasis darbo vietoje (procedūros, apibrėžiančios šį mokymąsi, asmenų, suteikiančių darbo vietą, atsakomybę, personalo, dalyvaujančio mokyme, kvalifikacija ir t. t.); studentų verbavimas ir priėmimas (reklaminių priemonių apie studijas tinkamumas, studentų atrankos procedūrų tikslumas, verbavimo ir priėmimo procedūrų keitimas bei tobulinimas, ir pan.).

Informacijoje apie aukštojo mokslo kokybę apibūdinama, kokius duomenis apie save turėtų pateikti visos aukštosios mokyklos:

- Informacija, apimanti institucinį kontekstą: institucijos misija, atitinkamos dalys iš bendrojo institucijos veiklos plano, kokybės užtikrinimo strategija ir procedūros, mokymosi ir dėstytojų strategija ir šių procesų tobulinimas.

- Informacija apie studentų priėmimą, pažangą ir studijų baigimą: stojančiųjų pasirengimo lygis; priimtųjų studentų pasiskirstymas pagal amžių, lytį, tautybę, socialinę ir ekonominę padėtį, negalią ir geografinę situaciją, lyginant šiuos duomenis su Aukštojo mokslo statistikos agentūros pateiktais rodikliais; įvairių studijų programų studentų pažangos rodikliai kiekvienais metais, atskirai įvardijant neišlaikiusius egzaminų ir savo noru pasitraukusius iš studijų; studijas baigusius studentų skaičius; gavusiųjų kvalifikaciją skaičius; įsidarbinusiųjų skaičius.

- Informacija apie vidinės kokybės užtikrinimo sistemą ir standartus: informacija apie programų tvirtinimą, jų įgyvendinimo priežiūrą ir vertinimą (reikalavimai, keliami programoms; asmenų, dalyvaujančių programų tvir-

tinimo ir jų įgyvendinimo priežiūros procese, atsakomybė ir vaidmenys; pagrindiniai programų tvirtinimo, jų įgyvendinimo priežiūros ir vertinimo rezultatai; periodinės vidinės ataskaitos apie programų analizę ir išorinio vertinimo ataskaitos apie šiuos procesus), informacija apie vertinimo procedūras ir rezultatus (vertinimo strategija, procesas ir procedūros, studentų darbo pobūdis, išorinių vertintojų ataskaitos ir jose pateiktų rezultatų analizė bei pagal juos apibrėžti veiksmai, vertinimo metodų tinkamumo analizė), informacija apie studentų nuomonę ir jų pasitenkinimą studijomis (akademiniu konsultavimu, parama ir vadovavimu jiems, biblioteka ir informacinėmis technologijomis, mokymo ir mokymosi įranga bei įrengimais, dėstytojų kokybė ir mokymo bei mokymosi metodais, vertinimu, pastoralinės paramos kokybė), informacijos ir duomenų prieinamumas grupėms, atliekančioms vidinės kokybės vertinimą, susijusį su dėstytojų ir mokymosi efektyvumu, studijų metodų taikymu, įrangos ir kitų išteklių prieinamumu bei panaudojimu, dėstytojų galimybėmis tobulėti ir gerinti savo darbą, išorinių ekspertų dalyvavimu vertinimo darbe ir jų rekomendacijų įgyvendinimu.

3. Studijų kokybės vertinimo sistema kitų Europos šalių aukštojo mokslo sektoriuje

Olandijoje aukštojo mokslo kokybė rūpinasi dvi organizacijos – Olandijos universitetų asociacija (angl. *Association of Universities in the Netherlands*, toliau – VSNU), įsteigta 1985 m., ir Profesinio rengimo universitetų asociacija (angl. *Association of Universities of Professional Education*, toliau – HBO-Raad), įkurta 1990 m. Jos atlieka kokybės **vertinimą programų lygmeniu**.

VSNU rūpinasi kokybės priežiūra bei tobulinimu ir informuoja visuomenę apie universitetų kokybę. Ši asociacija paskiria komisijas, kurios vertina studijų ir tyrimų programas, rašo viešas ataskaitas apie vertinimo rezultatus ir teikia rekomendacijas dėl studijų tobulinimo (<http://www.vsnu.nl>).

Siekdama užtikrinti kokybę, VSNU vertina šiuos aspektus: studijų programos tikslus ir uždavinius, studijų programos turinį ir jo projektavimą, programos struktūrą, didaktinę koncepciją ir filosofiją, studijų metodus, studentų darbą, įskaitant tyrimo projektus ir praktinį mokymą, studentų vertinimą/egzaminavimą, studentų skaičių (atrankos, priėmimo ir studijų metu), personalo kvalifikaciją, įrangos tinkamumą, studijų turinio internacionalizavimą, vidinės kokybės užtikrinimo procedūras, pasiektus standartus, išlaikiusiųjų egzaminus ir iškritusiųjų skaičių, vidutinę studijų trukmę, studentų, dėstytojų, absolventų ir visuomenės nuomonę apie studijų programą.

HBO-Raad yra atsakinga už kokybės vertinimo diegimą ir tobulinimą aukštojo profesinio rengimo srityje. Šios asociacijos veikla, susijusi su kokybės vertinimu, apima mokyklos ryšius su pramonės organizacijomis, požiūrį į profesinę sritį, mokslinę savivoką, pažangą, padarytą po paskutiniojo vertinimo, savianalizės ataskaitos kokybę, studentų konsultavimą ir progresą bei beveik tuos pačius aspektus, kuriuos vertina ir VSNU, išskyrus visuomenės nuomonę apie studijų programą.

Prancūzijos nacionalinis įvertinimo komitetas (pranc. *Comité National d'Évaluation*, toliau – CNE), įsteigtas 1985 m., atlieka **institucijų vertinimą** ir jo metu nagrinėja, kaip įgyvendinama aukštojo mokslo viešojo sektoriaus misija pirminio ir tęstinio mokymo procese, kokios studentų gyvenimo sąlygos, kaip atliekami tyrimai ir panaudojami jų rezultatai, kaip vykdomas institucijų administravimas bei valdymas, diegiama strategija ir pan. (<http://www.cne-evaluation.fr>).

CNE atliekamas vertinimas yra pagrįstas ir kokybiniais, ir kiekybiniais elementais. Didžiausias dėmesys kreipiamas į konkrečią situaciją, institucijos tobulėjimą ir jos veiklos tikslus. Programų vertinimas atliekamas rečiau negu institucijų.

Vertinimo ataskaitose teikiama informacija visuomenei apie institucijos veiklos kokybę ir rekomendacijos mokyklai dėl strategijos įgyvendinimo bei studijų, tyrimų ir valdymo tobulinimo.

Institucijų vertinimas apima šiuos aspektus: aukštosios mokyklos misiją, valdymą, strategiją ir sprendimų priėmimą, studijų tobulinimą ir valdymą/organizavimą, dėstytojų kokybę, tyrimų strategiją ir organizavimą, paslaugas visuomenei, kokybės užtikrinimo sistemą bei misijos įgyvendinimą ir tikslų pasiekimą.

Suomijos aukštojo mokslo vertinimo taryba (angl. *Finnish Higher Education Evaluation Council*, toliau – FINHEEC), veikianti nuo 1996 m., organizuoja kokybės auditą, atlieka institucijų, programų ir temų vertinimą. Ji taip pat atlieka patariamąją ir konsultacinę funkcijas diegiant vertinimo sistemas, kuria vertinimo metodologiją, skleidžia šalies ir tarptautinę patirtį Suomijos aukštosioms mokykloms ir Švietimo ministerijai.

Instituciniu lygmeniu pagrindinė FINHEEC veikla yra kokybės auditas ir institucijų vertinimas. Šiai tarybai taip pat priklauso ir naujai steigiamų neuniversitetinių aukštųjų mokyklų (angl. *polytechnics*) akreditavimas. Iki šiol buvo atliekamas kokybės auditas neuniversitetinėse aukštosiose mokyklose ir valdymo auditas universitetuose, o ateityje planuojama abi audito rūšis atlikti visose aukštojo mokslo institucijose.

Siekiant užtikrinant kokybę **institucijos lygmeniu**, vertinama aukštosios mokyklos misija, valdymas, strategija ir sprendimų priėmimas, personalo kvalifikacija, studentai, finansavimas, studijų tobulinimas ir valdymas/organizavimas, tyrimų strategija ir organizavimas, paslaugos, teikiamos visuomenei, kokybės užtikrinimo sistema, misijos įgyvendinimas ir tikslų pasiekimas, suinteresuotų grupių pasitenkinimas.

Programos lygmeniu FINHEEC dažniausiai atlieka vertinimą, o akreditavimą vykdo tik tada, kai pati institucija to pageidauja, ir akredituojami būna tik profesiniai kursai. Studijų **programų vertinimas** apima šiuos aspektus: studijų programos tikslus ir uždavinius, programos turinį, programos struktūrą, didaktinę koncepciją ir filosofiją, studijų metodus, personalo kvalifikaciją, įrangos tinkamumą, studijų turinio internacionalizavimą, vidinės kokybės užtikrinimo procedūras, išlaikiusių

jų egzaminus ir iškritusiųjų skaičių, vidutinę studijų trukmę, studentų, dėstytojų ir vietinių steigėjų nuomonę apie studijų programą.

Čekijos respublikos vyriausybės akreditavimo komisija (angl. *the Accreditation Commission of the Government of the Czech Republic*, toliau – Komisija) nuo 1990 m. atlieka institucijų ir programų akreditavimą, siekiant aukštojo mokslo kokybės. Iš pradžių Komisija vertino ir akreditavo naujai įsteigtas aukštąsias mokyklas ir naujas studijų programas, vėliau jos veikla apėmė ir visų jau veikiančių programų akreditavimą.

Institucijų akreditavimas apima aukštosios mokyklos misiją, institucijos valdymą, personalo kvalifikaciją, studijų tobulinimą ir valdymą/organizavimą, dėstytojų kokybę, tyrimų strategiją ir organizavimą bei tyrimų kokybę.

Programų akreditavimas yra susijęs su studijų programos tikslais ir uždaviniais, programos turiniu ir jo projektavimu, programos struktūra, studentų darbu, įskaitant tyrimo projektus ir praktinį mokymą, studentų vertinimą/egzaminavimą, personalo kvalifikacija, įrangos tinkamumu, studijų turinio internacionalizavimu, pasiektais standartais, studentų nuomone apie studijų programą.

Kipre aukštojo mokslo kokybe rūpinasi įvertinimo-akreditavimo taryba (angl. *Council of Educational Evaluation-Accreditation*, toliau – Taryba), įsteigta 1993 m. Ji dažniausiai atlieka programų, rečiau – institucijų akreditavimą. Taryba nustato minimalius kriterijus, kuriuos turi tenkinti aukštosios mokyklos, kad galėtų vykdyti studijas.

Institucijų akreditavimo metu analizuojama aukštosios mokyklos misija, valdymas, strategija ir sprendimų priėmimas, personalo kvalifikacija, studentai, finansavimas ir kiti su finansais susiję aspektai, dėstytojų ir tyrimų kokybė, tyrimų strategija ir organizavimas, kokybės užtikrinimo sistema, misijos įgyvendinimas ir tikslų pasiekimas, suinteresuotų grupių pasitenkinimas studijų kokybe.

Studijų **programų akreditavimas** apima šiuos aspektus: studijų programos tikslus ir uždavinius, programos turinį ir jo projektavimą, programos struktūrą, didaktinę koncepciją ir

filosofiją, studijų metodus, studentų vertinimą/egzaminavimą, studentų skaičių (atrankos, priėmimo ir studijų metu), personalo kvalifikaciją, įrangos tinkamumą, vidinės kokybės užtikrinimo procedūras, pasiektus standartus, išlaikiusių egzaminus ir iškritusių studentų skaičių, vidutinę studijų trukmę, studentų ir dėstytojų nuomonę apie studijų programą.

Estijos aukštojo mokslo akreditavimo centras (angl. *Estonian Higher Education Accreditation Center*), įkurtas 1997 m., yra atsakingas už aukštųjų mokyklų institucinį ir programų akreditavimą. Jo metu nusprendžiama, ar aukštoji mokykla ir studijų turinys atitinka reikalavimus, apibūdintus įstatymuose ir kituose šių institucijų veiklą reguliuojančiuose dokumentuose.

Akreditavimas institucijos lygmeniu apima kokybės auditą ir institucinį vertinimą šiais aspektais: aukštosios mokyklos misija, valdymas, strategija ir sprendimų priėmimas, personalo kvalifikacija, studentai, studijų tobulinimas ir valdymas/organizavimas, dėstytojų kokybė, tyrimų strategija ir organizavimas, tyrimų kokybė, paslaugos, teikiamos visuomenei, ir misijos įgyvendinimas bei tikslų pasiekimas.

Akredituojant programas, analizuojami studijų programos tikslai ir uždaviniai, programos turinys ir jo projektavimas, programos struktūra, didaktinė koncepcija ir filosofija, studijų metodai, studentų darbas, įskaitant tyrimo projektus ir praktinį mokymą, studentų vertinimas/egzaminavimas, personalo kvalifikacija, įrangos tinkamumas, studijų turinio internacionalizavimas, vidinės kokybės užtikrinimo procedūros, pasiekti standartai, studentų ir dėstytojų nuomonė apie studijų programą.

Latvijos aukštojo mokslo kokybės vertinimo centras (angl. *Higher Education Quality Evaluation Centre*), įsteigtas 1994 m., atlieka institucijų ir programų akreditavimą. Tik akredituotos institucijos, įgyvendinančios akredituotas programas, suteikia absolventams šalyje pripažįstamą kvalifikaciją. Akreditavimo metu priimamas sprendimas, ar aukštoji mokykla įgyvendina užsibrėžtus tikslus ir uždavinius.

Institucijų akreditavimas apima aukštosios mokyklos misiją, valdymą, personalo kvalifikaciją, studentus, finansavimą, studijų tobulinimą ir valdymą/organizavimą, dėstytojų kokybę, tyrimų strategiją ir organizavimą, paslaugas visuomenei, kokybės užtikrinimo sistemą, misijos įgyvendinimą ir tikslų pasiekimą bei suinteresuotų grupių patenkinimą studijų kokybe.

Programų akreditavimą sudaro studijų programos tikslų ir uždavinių, programos turinio ir jo projektavimo, programos struktūros, didaktinės koncepcijos ir filosofijos, studijų metodų, studentų darbo, įskaitant tyrimo projektus ir praktinį mokymą, studentų vertinimo/egzaminavimo, studentų skaičiaus (atrankos, priėmimo ir studijų metu), personalo kvalifikacijos, įrangos tinkamumo, studijų turinio internacionalizavimo, vidinės kokybės užtikrinimo procedūrų, pasiektų standartų, išlaikiusių egzaminus ir iškritusių studentų skaičiaus, vidutinės studijų trukmės bei studentų, dėstytojų, absolventų ir darbdavių nuomonės apie studijų programą vertinimas.

Lietuvoje aukštųjų mokyklų kokybės vertinimą atlieka dvi institucijos: Studijų kokybės vertinimo centras (toliau – SKVC) organizuoja dalinį ir išsamųjį studijų **programų vertinimą**, mokslinių **tyrimų ir mokslo taisyklių veiklos vertinimą** bei kvalifikacinį mokslo ir studijų **institucijų vertinimą**. Profesinio mokymo metodikos centras organizuoja kolegijų veiklos kokybės vertinimą, kuris gali būti įvardijamas kaip **institucijų akreditavimas**. Tai yra naujas procesas Lietuvoje ir jo tvarka dar tik kuriama, todėl atsižvelgiant į tai šiame straipsnyje išsamiau bus aptariamas SKVC atliekamas vertinimas.

Dalinis studijų programų vertinimas apima šiuos klausimus (Mokslo ir studijų institucijų vertinimo taisyklės, 2001):

1. Studijų programos pavadinimą ir studijų tipą (neuniversitetinės, universitetinės pagrindinės, specialiosios profesinės, magistrantūros, rezidentūros, vientisosios).

2. Įgyjamą išsilavinimą (kvalifikaciją).

3. Studijų trukmę – bendrą kreditų (ar valandų) skaičių, auditorinių valandų skaičių (jeigu programą numatoma pritaikyti ir

vakarinėms arba neakivaizdinėms studijoms – auditorinių valandų skaičių šioms formoms).

4. Studijuojamų dalykų sąrašą Nuosekliųjų studijų programų nuostatuose nurodomis dalykų grupėmis. Nurodoma kiekvieno dalyko ir kiekvienos dalykų grupės apimtis kreditais (ar valandomis) ir auditorinėmis valandomis; alternatyviai pasirenkamų dalykų grupės ir siūlomi laisvai pasirenkami dalykai; praktikos ir kitos privalomos užduotys (kursiniai darbai ir pan.).

5. Pedagoginio personalo, vykdančio programą, kvalifikaciją. Nurodomas dėstytojų, kurių pagrindinės pareigos yra toje aukštojoje mokykloje, skaičius.

6. Metodinį programos aprūpinimą (vaizdo įrašai, kompiuterinė įranga ir kt.).

7. Materialųjį programos aprūpinimą (laboratorijų įranga, praktikos bazė ir kt.).

8. Pagal šią programą studijuojančių studentų skaičiaus kitimą (per pastaruosius kelerius metus pagal kursus).

9. Ryšius su institucija, kuri nustato kvalifikacinius reikalavimus, keliamus profesinei kvalifikacijai, jeigu ji įgyjama baigus studijas.

Išsamusis studijų programų vertinimas apima dalinį vertinimą ir tokius papildomus klausimus: dėstomų dalykų programas (modulius), kiekvieno jų pagrįstumą (reikalingumą), kokybę, tarpusavio loginius ryšius, sekos apibūdinimą; baigiamųjų (diplominių) darbų apibūdinimą; programos paklausos apibūdinimą (stojančiųjų konkurso lygį, informaciją apie absolventų įsidarbinimą ir kt.); studentų nuomonę apie studijas; darbdavių, profesijos atstovų nuomonę apie absolventus; informaciją apie studijų programos išorinius ryšius (su potencialiais absolventų darbdaviais, su panašių programų vykdytojais kitose aukštosiose mokyklose, tarptautiniai dėstytojų ir studentų mainai); informaciją apie aukštosios mokyklos pastangas tobulinti programą.

Vertinant mokslinius tyrimus ir mokslo taikomąją veiklą aiškinamasi, koks yra šios veiklos per nustatytą laikotarpį produktyvumas, reikšmė ir perspektyvumas.

Kvalifikacinio mokslo ir studijų institucijų vertinimo metu pasinaudojama studijų programų ir įvairių krypties mokslinių tyrimų bei mokslo taikomosios veiklos vertinimo išvadomis, kurios yra apibendrinamos gilinantis į tokius strateginius dalykus: mokslo ir studijų institucijos tenkinamus kvalifikacinius reikalavimus, jos užduočių ir pagrindinės veiklos atitikimą institucijos steigimo dokumentuose bei statute (įstatuose, nuostatuose) ir kituose norminiuose aktuose nustatytoms veiklos kryptims, valstybės ir visuomenės reikmių tenkinimą; užduočių vykdymą, nesėkmių priežastis, teigiamus institucijos veiklos aspektus, su kuriais verta supažindinti kitas mokslo institucijas; rūpinimąsi savo veiklos kokybe, kokybės palaikymo sistemos efektyvumą, institucijos atsižvelgimą į buvusių išorinių vertinimų išvadas ir rekomendacijas; rūpinimąsi savo veiklos perspektyva.

Apibendrintai galima teigti, kad vertinimas institucijos lygmeniu apima aukštosios mokyklos misiją, personalo kvalifikaciją, studentus, finansavimą, studijų tobulinimą ir valdymą/organizavimą, dėstytojų kokybę, tyrimų strategiją ir organizavimą bei jų kokybę, kokybės užtikrinimo sistemą, misijos įgyvendinimą ir tikslų pasiekimą.

Pirmojoje lentelėje pavaizduoti studijų kokybės vertinimo aspektai, aktualūs kai kurių Europos šalių ir JAV aukštojo mokslo sistemose *institucijos lygmeniu*. Patamsintos lentelės eilutės nurodomi aspektai, svarbūs daugelyje šalių.

2 lentelėje nurodyti aspektai, aktualūs vertinant kai kurių Europos šalių bei JAV aukštojo mokslo kokybę *programos lygmeniu*. Patamsintos eilutės žymi tuos aspektus, kurie yra svarbūs daugelyje šalių.

Išvados ir rekomendacijos

Apibendrinus kai kurių Europos šalių ir JAV studijų kokybės vertinimo sistemų panašumus ir skirtumus galima konstatuoti, kad:

1. Daugelyje šalių studijų kokybės vertinimas atliekamas ir institucijos, ir progra-

mos lygmeniu; dažnai jis apima aprobavimo sprendimą, kuriuo patvirtinama, ar institucija gali toliau tęsti veiklą, ar programa gali būti įgyvendinama.

2. Aktualiausi studijų kokybės vertinimo institucijos lygmeniu aspektai yra šie: misija, valdymas, strategija ir sprendimų priėmimas, personalo kvalifikacija, studentai, studijų tobulinimas ir valdymas/organizavimas, dėstytojų kokybė, tyrimų strategija ir organizavimas, paslaugos, teikiamos bendruomenei, kokybės užtikrinimo sistema, misijos įgyvendinimas ir tikslų pasiekimas.

3. Svarbiausi studijų kokybės vertinimo programos lygmeniu aspektai yra tokie: studijų programos tikslai ir uždaviniai, studijų programos turinys ir jo projektavimas, studijų programos struktūra, didaktinė koncepcija ir filosofija, studijų metodai, studentų darbas, įskaitant tyrimo projektus ir praktinį mokymą, studentų vertinimas/egzaminavimas, studen-

tų skaičius (atrankos, priėmimo ir studijų metu), personalo kvalifikacija, įrangos tinkamumas, studijų turinio internacionalizavimas, vidinės kokybės užtikrinimo procedūros, pasiekti standartai, išlaikiusių egzaminus ir iškritusių studentų skaičius, vidutinė studijų trukmė, studentų ir dėstytojų nuomonė apie studijas.

Kiekviena šalis yra sukūrusi metodiką, skirtą šiems aspektams analizuoti. Atliekant tolesnius tyrimus, rekomenduojama išsiaiškinti jų panašumus ir skirtumus, privalumus ir trūkumus, ir nustatyti, kokią gerąją patirtį būtų galima pritaikyti siekiant užtikrinti aukštojo mokslo kokybę mūsų šalyje.

Kalbant apie studijų kokybę skirtingose šalyse vartojamos įvairios sąvokos – standartai, kriterijai, dalykai, sritys, aspektai ir pan. Reikėtų deramai ištirti jų sampratą ir diskutuoti, kokie studijų kokybę apibrėžiantys terminai yra tinkamiausi ir tiksliausi.

1 lentelė

Europos šalių ir JAV studijų kokybės vertinimo institucijos lygmeniu aspektai

[illegible]

2 lentelė

Europos šalių ir JAV studijų kokybės vertinimo aspektai studijų programos lygmeniu

Sritis	Šalys	Anglija	Čekija	Estija	JAV	Kipras	Latvija	Lietuva	Olandija- VSNU	Olandija- HBO- Raad	Suomija
Studijų programos tikslai ir uždaviniai	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X
Programos turinys	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X
Programos struktūra	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X
Didaktinė koncepcija ir filosofija	X		X	X	X	X		X	X	X	X
Studijų metodai	X		X	X	X	X	X	X	X	X	X
Studijų turinio projektavimas		X	X	X	X	X	X	X			
Studentų darbas	X	X	X	X		X	X	X	X		
Studentų vertinimas/egzaminavimas	X	X	X	X	X	X		X	X		
Studentų skaičius	X		X	X	X	X	X	X	X		
Personalo kvalifikacija		X	X	X	X	X	X	X	X	X	X
Įrangos tinkamumas	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X
Studijų turinio internacionalizavimas		X	X	X		X		X	X		X
Vidinės kokybės užtikrinimo procedūros	X		X	X	X	X	X	X	X	X	X
Pasiekti standartai		X	X	X	X	X	X	X	X		
Išlaikiusiųjų egzaminus ir iškritusiųjų skaičius	X			X	X	X	X	X	X	X	X
Vidutinė studijų trukmė	X				X	X		X	X	X	X
Studentų nuomonė	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X
Dėstytojų nuomonė	X		X	X	X	X	X	X	X	X	X
Absolventų nuomonė	X					X	X	X	X		
Visuomenės nuomonė				X					X		
Darbdavių nuomonė	X					X					
Vietinių steigėjų nuomonė											X

Literatūra

1. Accreditation Handbook. Chicago: American Dietetic Association, 2002.
2. Accreditation Of Higher Education Institutions: An Overview. Chicago: The Higher Learning Commission, 2001
3. Association of Universities in the Netherlands. <http://www.vsnul.nl>
4. Characteristics of Excellence in Higher Education. Philadelphia: Middle States Commission on Higher Education, 2002
5. Code of practice for the assurance of academic quality and standards in higher education. <http://www.qaa.ac.uk/public/COP/codesofpractice.htm>
6. Comité national d'évaluation. <http://www.cne-evaluation.fr>
7. Europinis aukštojo mokslo kokybės užtikrinimo tinklas. <http://www.enqa.net>
8. Hayward F. M. Glossary of Key Terms in Quality Assurance and Accreditation. Washington DC: Council for Higher Education Accreditation, 2001
9. Handbook for institutional audit: England. Gloucester: Quality Assurance Agency for Higher Education, 2002
10. Information on quality and standards in higher education: Final report of the Task Group. Bristol: Higher Education Funding Council for England, 2002
11. Mokslo ir studijų institucijų vertinimo taisyklės. Vilnius: LR Švietimo ir mokslo ministerija, 2001
12. Quality Procedures in European Higher Education. Helsinki: European Network for Quality Assurance in Higher Education, 2003
13. Standards for Accreditation. Bedford: Commission on Institutions of Higher Education, 2001
14. Tarptautinis aukštojo mokslo kokybės užtikrinimo agentūrų tinklas. <http://www.inqaahe.nl>

Studijų kokybės vertinimas instituciniu lygmeniu: dimensijos, standartai ir kriterijai

Straipsnyje analizuojamos ir apibrėžiamos studijų kokybės, jos dimensijų, standartų ir kriterijų sąvokos. Remiantis pasauline patirtimi išskiriamos studijų kokybės vertinimo institucijos lygmeniu dimensijos, taikytinos Lietuvos universitetams ir kolegijoms, įvardijami dimensijas apibūdinantys standartai, apibrėžiami kriterijai, skirti standartų pasiekimams nustatyti, aptariama, kas ir kaip gali priimti sprendimą dėl pasiektų studijų kokybės standartų.

Pagrindinės sąvokos: studijų kokybė, dimensija, standartas, kriterijus.

Įvadas

Diskutuojant apie studijų kokybę dažnai teigiama, kad ją reikėtų vertinti bei užtikrinti naudojant standartus ir kriterijus. Pagrindinių studijų kokybės užtikrinimo ir akreditavimo sąvokų žodyne (*Glossary of Key Terms in Quality Assurance and Accreditation*, 2001) rašoma, kad kokybės užtikrinimu siekiama nustatyti, ar yra pasiekti standartai ir ar jų laikomasi. J. Heywoodas (2000) taip pat sieja studijų kokybės užtikrinimą su standartų laikymusi. M. L. Upcraftas ir J. H. Schuh (1996) teigia, kad vertinant kokybę atlikta veikla (arba esama tam tikros srities padėtis – *aut.*) palyginama su nustatytais standartais, o vienas iš esminių vertinimo uždavinių yra apibrėžti kriterijus.

Dokumente „Europos aukštojo mokslo kokybės procedūros“ (*Quality procedures in European Higher Education*, 2003) aptariant studijų kokybės užtikrinimo tendencijas Europos šalyse teigiama, kad daugelyje šalių jos vertinimą pradėta grįsti standartais ir juos apibrėžiančiais kriterijais. Kita vertus, kyla daug diskutuotinų klausimų ir spręstinių problemų, susijusių su jų taikymu (anksčiau studijų kokybės vertinimo pagrindas būdavo teisiniai nuostatai ir vertinamos institucijos veiklos tikslai). Pabrėžiama, kad kai kuriose šalyse

vertinimo kriterijai nėra aiškiai suformuluoti ir skatinama įvardyti, koks skirtumas yra tarp kriterijų ir standartų, kaip kriterijai gali paveikti kokybės tobulinimą, ir pan.

Teigtina, kad siekiant studijų kokybės institucijos lygmeniu, reikėtų įvardyti ją sudarančias dimensijas, apibūdinti standartus, kurių aukštoji mokykla turėtų laikytis, ir apibrėžti kriterijus, pagal kuriuos būtų galima nustatyti, ar standartai yra pasiekti. Jie turėtų būti studijų kokybės vertinimo pagrindas ir jais remiantis būtų galima efektyviau organizuoti studijų kokybės užtikrinimo procesus.

Lietuvos universitetuose ir kolegijose rūpinamasi studijų gerinimu, bet tai dažnai daroma nesistemiškai, neapibrėžus aiškių dimensijų, standartų ir kriterijų, naudojant abejotinus kokybės vertinimo instrumentus, todėl ir studijų kokybė tobulinama neaktyviai ir nepasiekiami laukiamų rezultatų. Gerinant studijų kokybę pirmiausiai reikėtų išsiaiškinti, kokiomis dimensijomis, standartais ir kriterijais ją galėtume apibrėžti.

Šio straipsnio tikslas – pagrįsti dimensijas, standartus ir kriterijus, kuriais remiantis būtų galima diegti studijų kokybės vertinimo sistemas Lietuvos universitetuose ir kolegijose institucijos lygmeniu. Siekiant užsibrėžto tikslo, pateikiama studijų kokybės, jos dimen-

sijų, standartų ir kriterijų samprata, remiantis pasaulinės patirties analize siūlomos Lietuvos aukštosioms mokykloms taikytinos studijų kokybės vertinimo institucijos lygmeniu dimensijos, įvardijami jas apibūdinantys standartai, apibrėžiami kriterijai, skirti tų standartų pasiekimams nustatyti, rekomenduojama, kas ir kaip gali priimti sprendimą dėl pasiektų studijų kokybės standartų.

1. Studijų kokybės, jos dimensijų, standartų ir kriterijų samprata

LR Aukštojo mokslo įstatyme teigiama, kad studijos yra „asmens mokymasis aukštojoje mokykloje pagal tam tikrą studijų programą“ (2 str., 22 p.). Apibūdinant universitetines ir neuniversitetines studijas pabrėžiama, kad jos turi sudaryti sąlygas įgyti atitinkamą kvalifikaciją (2 str., 25 ir 13 p.). Tai reiškia, kad studijos apima daugybę įvairių sąlygų, suteikiamų asmens saviugdai plėtoti ir kvalifikacijai įgyti aukštojoje mokykloje.

Kokybė – ypatybė, vertė, tikimo/tinkamumo laipsnis (Dabartinės lietuvių kalbos žodynas, 2000; Lietuvių kalbos žodynas, 1962). Anglų kalbos žodynuose ji apibūdinama kaip tobulumo laipsnis (*The American Heritage Dictionary of the English Language*, 1992; *The Reader's Digest Great Encyclopedic Dictionary*, 1966; *Webster's New Universal Unabridged Dictionary*, 1985; *Webster's Third New International Dictionary*, 1963). Taip pat teigiama, kad kokybė – atitikimo standartams laipsnis (*Webster's Third New International Dictionary*, 1963), kad tai – ypatybė, padaranti objektą gerą arba blogą, pagirtiną arba smerktiną (*Webster's New Universal Unabridged Dictionary*, 1985). Tuose kokybės apibrėžimuose akcentuojamas gerumas, tinkamumas ir tobulumas. Susiejus kokybės sąvoką su studijų apibrėžimu galima teigti, kad studijų kokybė – sąlygų, suteikiamų asmens saviugdai plėtoti ir kvalifikacijai įgyti universitete arba kolegijoje, tinkamumas.

Vertinant sąlygų tinkamumą, reikėtų šių sąlygų visumą analizuoti pagal atskirus as-

pektus. Aspektai, pagal kuriuos vertinamas sąlygų, suteikiamų asmens saviugdai plėtoti ir kvalifikacijai įgyti universitete arba kolegijoje, tinkamumas, gali būti vadinami studijų kokybės dimensijomis (*dimensija* anksčiau minėtuose žodynuose prilyginama *aspektui*, tačiau pirmoji sąvoka glaudžiau siejasi su matavimu (vertinimu), todėl siūloma ją naudoti).

Studijų kokybės dimensijos turėtų būti tiriamos pagal apibrėžtus standartus ir kriterijus. Sąvoka *standartas* kildinama iš angliško žodžio *standard*, turinčio keletą reikšmių. Viena iš jų – *kriterijus*. Tad nenuostabu, kad kai kuriuose literatūros šaltiniuose šios dvi sąvokos sutapatinašos, tačiau *kriterijus* nėra pirminė *standarto* reikšmė, o tik viena iš daugelio, todėl skirtumas tarp šių sąvokų egzistuoja ir jį būtina išryškinti. Anglų kalbos žodynuose pateikiamuose apibrėžimuose, susijusiuose su kokybe ir vertinimu, standartais vadinamas:

- reikalaujamas arba sutartas kokybės arba pasiekimų lygmuo (*The New Oxford Dictionary of English*, 2001; *The Reader's Digest Great Encyclopedic Dictionary*, 1966),
- reikalavimų, tobulumo arba pasiekimų laipsnis arba lygmuo (*The American Heritage Dictionary of the English Language*, 1992),
- palyginimo pagrindas, norma, pavyzdys ir pan. vertinimo kontekste (*Webster's New Universal Unabridged Dictionary*, 1985; *The Reader's Digest Great Encyclopedic Dictionary*, 1966; *The American Heritage Dictionary of the English Language*, 1992),
- tai, kas bendru sutarimu pripažinta teisinga (*Webster's New Universal Unabridged Dictionary*, 1985),
- kažkas, ką nustatė valdžia arba tapo įprasta pagal papročius, sektinas pavyzdys (*Webster's Third New International Dictionary*, 1963),
- reikšmė, pavyzdys, savybė ir pan., kurią reikia atitikti (*New Webster's Dictionary and Thesaurus*, 1992).

Lietuvių kalbos žodynuose pateikiami panašūs apibrėžimai: standartas – tipinis pavyzdys, kurio normų laikomasi nustatant kieno nors kokybę (Lietuvių kalbos žodynas, 1984).

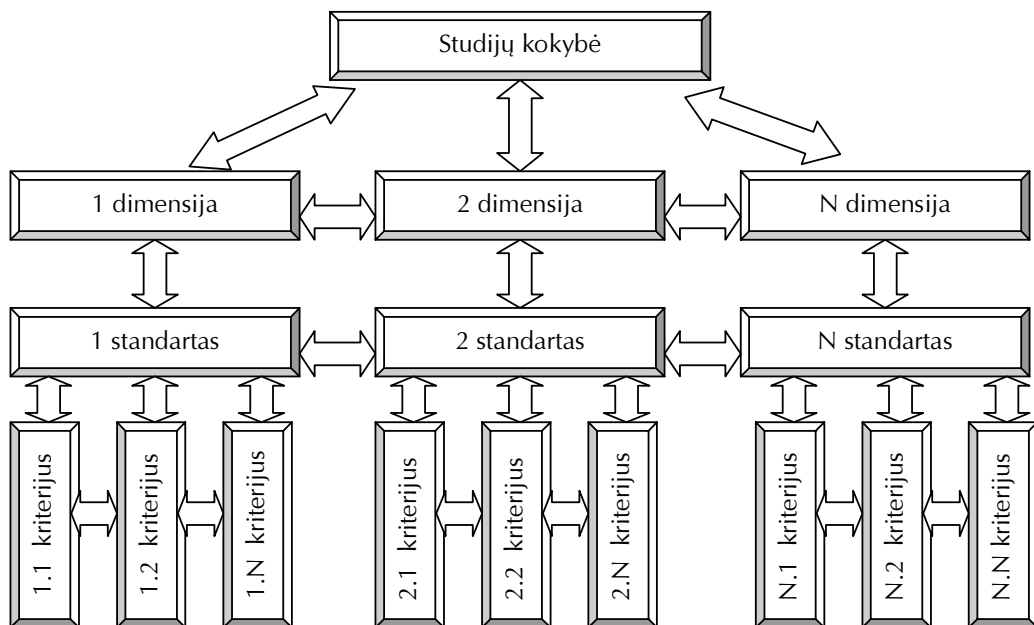
Jis apima vienodus reikalavimus (Dabartinės lietuvių kalbos žodynas, 2000).

Atsižvelgiant į pateiktus apibrėžimus galima teigti, kad studijų kokybės standartais vadinami nustatyti reikalavimai, kurių turi būti laikomasi siekiant sudaryti tinkamas sąlygas asmens saviugdai plėtoti ir kvalifikacijai įgyti universitete arba kolegijoje.

Kriterijus kildinamas iš graikiško žodžio *kriterion*, reiškiančio matą, matavimo vienetą. Jis apibrėžiamas kaip požymis, pagal kurį kas nors vertinama, nustatoma, klasifikuojama (Tarptautinių žodžių žodynas, 2002); vertinimo pagrindas, matas (Tarptautinių žodžių žodynas, 2002; Dabartinės lietuvių kalbos žodynas, 2000). Pagal daugelį anglų kalbos žodynų, kriterijus – vertinimo ir sprendimo priėmimo pagrindas (*The New Oxford Dictionary of English*, 2001; *The Redaer's Digest Great Encyclopedic Dictionary*, *Webster's New Universal Unabridged Dictionary*, *The American Heritage Dictionary of the English Language*, *Webster's Third New International Dictionary*). Mokslininkai taip pat naudoja pa-

našius kriterijaus apibrėžimus: A. D. Grote-lueschen ir bendraautoriai (1976) pažymi, kad kriterijus yra požymis arba matas, kuriuo remiantis priimamas sprendimas dėl programos, produkto arba veiklos gerumo, M. Scrivenas (1991), L. A. Braskampas ir J. C. Ory (1994) pabrėžia, kad kriterijus yra vertės nustatymo pagrindas. Apibendrintai galima teigti, kad studijų kokybės kriterijai yra požymiai, kuriais remiamasi priimant sprendimą apie atitikimą studijų kokybės standartams, t. y. suformuluotiems reikalavimams, apibūdinantiems sąlygų asmens saviugdai plėtoti ir kvalifikacijai įgyti aukštojo mokslo institucijoje tinkamumą.

Studijų kokybės dimensijų, standartų ir kriterijų sąveika pavaizduota 1 pav.: studijų kokybę suskaidoma į dimensijas, kurioms nustatomi reikalavimai – standartai, o atitikimas pastariesiems nustatomas remiantis suformuluotais kriterijais. Dimensijos yra tarpusavyje susijusios, nes jų visuma sudaro studijų kokybę. Standartai taip pat yra susiję vieni su kitais. Tam pačiam standartui priskiriami kriterijai irgi siejasi tarpusavyje.

1 pav. Studijų kokybės dimensijų, standartų ir kriterijų tarpusavio sąveika

2. Studijų kokybės dimensijos ir standartai pasaulinės patirties kontekste bei jų taikymo galimybės Lietuvos aukštojo mokslo sistemoje

Įvairūs autoriai, rašydami apie kokybės gerinimą aukštosiose mokyklose (pvz., L. A. Braskampas, J. C. Ory, M. L. Upcraftas, J. H. Schuh, A. Doherty, T. Riordanas, J. Rothas), pabrėžia, kad tai priklauso nuo konteksto – kiekviena institucija yra savita ir turi tik jai būdingą vidinę ir išorinę aplinką, kuri turi įtakos jos misijai ir tikslams. Kita vertus, aukštojo mokslo institucijos turi ir joms visoms charakteringų bendrų bruožų. Tipinės sąlygas, suteikiamas asmens saviugdai plėtoti ir kvalifikacijai įgyti universitetuose arba kolegijose, galima apibūdinti bendrais standartais, tinkančiais daugeliui institucijų, ir jie galėtų tapti gairėmis gerinant studijų kokybę.

Siekiant apibrėžti studijų kokybės dimensijas ir standartus, bendrus Lietuvos universitetams ir kolegijoms, būtina atsižvelgti į pasaulinę patirtį ir ją pritaikyti šalies kontekste. Tarptautinę patirtį geriausiai atspindi reikavimai, kuriuos formuoja skirtingų šalių aukštojo mokslo kokybės užtikrinimo agentūros, priklausančios Tarptautiniam aukštojo mokslo kokybės užtikrinimo agentūrų tinklui (angl. *International Network for Quality Assurance Agencies in Higher Education*, <http://www.inqaahe.nl>). Šios organizacijos pateikia aspektus, pagal kuriuos vertinama ir tobulinama aukštųjų mokyklų kokybė. Mūsų studijų kokybės sampratoje šie aspektai atitiktų dimensijas. Atsižvelgdami į jau atliktą autorių analizę (I. Savickienė, K. Pukelis, 2003), galime konstatuoti, kad aktualiausios studijų kokybės dimensijos daugelyje Europos šalių ir JAV yra šios: universiteto ar kolegijos misija, valdymas, plėtros strategija ir sprendimų priėmimas, personalo kvalifikacija, studentai, studijų tobulinimo ir valdymas/organizavimas, dėstymo kokybė, tyrimų strategija ir organizavimas, paslaugos bendruomenei, kokybės užtikrinimo sistema, misijos įgyvendinimas ir tikslų pasiekimas. Šios dimensijos galėtų būti išeities taškas kuriant bendrus studijų kokybės standartus Lietuvoje. Bet kuriai instituci-

jai yra svarbu į jas atsižvelgti, tačiau reikėtų įvertinti jų tinkamumą konkrečiame kontekste: kurios dimensijos geriausiai atspindi studijų kokybę? Kurios iš jų yra tinkamiausios mūsų šalies aukštojo mokslo sistemai?

Dvi iš pateiktų dimensijų yra susijusios su institucijos misija: universiteto ar kolegijos misija – misijos aprašas, jo formuluotė ir misijos įgyvendinimas. Šios dimensijos yra labai svarbios ir jas būtina analizuoti, tačiau detaliau išnagrinėti, kaip įgyvendinama misija, vertėtų tuomet, kai bendrais standartais yra išsiaiškinta, ar ta misija ir tikslai suformuluoti tinkamai, todėl pateikdami šiuos standartus didesnį dėmesį skirsime misijos aprašui.

Valdymo bei strategijos ir sprendimų priėmimo dimensijos yra susijusios tarpusavyje, tad jas būtų galima analizuoti vertinant universiteto ar kolegijos administravimo efektyvumą.

Personalo kvalifikacija yra svarbi sąlyga siekiant užtikrinti asmens mokymąsi ir kvalifikacijos įgijimą ir ji turėtų atsispindėti studijų kokybės standartuose.

Studentai – ypač plati dimensija, kurią reikėtų apibrėžti aiškiau. Visos dimensijos, suteikiamos asmens studijomis, gali priklausyti šiai dimensijai, todėl būtina ją apibūdinti detaliau. Tiesiogiai su studentais susiję galėtų būti standartai, apibrėžiantys jų priėmimą, paramos jiems teikimą ir jų tobulėjimą.

Finansavimas – ne visoms šalims aktualiai studijų kokybės dimensija, bet Lietuvoje ji nagrinėjama. Dažnai finansavimas priklauso ne tik nuo pačios institucijos, bet ir nuo išorinių veiksnių, tačiau finansų paskirstymo tinkamumas yra svarbus vidinis veiksnys studijų kokybei užtikrinti ir jį reikėtų įvertinti.

Studijų tobulinimo ir valdymo/organizavimo dimensija glaudžiai siejama su kitomis dimensijomis, ir nuo jų priklauso, pvz., kokybės užtikrinimo sistemos, valdymo, strategijos ir sprendimų priėmimo arba personalo kvalifikacija. Tai reiškia, kad minėtosios dimensijos nereikėtų išskirti iš kitų kuriant studijų kokybės standartus, bet ją reikėtų atspindėti kituose standartuose.

Dimensijos, susijusios su tyrimais – tyrimų strategija ir organizavimas bei tyrimų ko-

kybė, yra panašios apimties, kaip ir studijų kokybė, ir detaliau nagrinėtinos kituose darbuose. Studijų kokybei užtikrinti yra labai svarbi studijų ir tyrimų sinergija. Tai galėtų būti atskira dimensija, tačiau šiame kontekste mokslinius tyrimus analizuosime kaip vieną iš akademinio personalo veiklos rūšių.

Paslaugos bendruomenei yra svarbi dimensija daugelyje šalių, tačiau Lietuvoje reta aukštoji mokykla teikia tokias paslaugas. Ši dimensija galėtų būti aktuali ateityje.

Kokybės užtikrinimo sistema – dimensija, lemianti studijų kokybės lygmenį. Lietuvoje tokios sistemos dar tik pradėdamos diegti, todėl būtų anksti vertinti jų efektyvumą, bet ateityje bus būtina tai atlikti. Dabar labiau vertėtų analizuoti studijų kokybės vertinimo ir gautų duomenų valdymo procesus, kurie yra kokybės užtikrinimo pagrindas.

Kai kurios šalys tarp dimensijų išskiria studijų kokybę suinteresuotų grupių pasitenkinimą. Atsižvelgti į jų nuomonę būtina, tačiau atskiras standartas tam nereikalingas. Rekomenduojama tirti tokių asmenų pasitenkinimą visomis dimensijomis.

Be aptartųjų dimensijų Lietuvoje aktuali ir papildoma dimensija – ryšiai su kitomis institucijomis ir organizacijomis. Toks bendradarbiavimas gali paveikti studijų kokybę, todėl vertėtų panagrinėti jo naudingumą.

Dimensijų grupėje nėra aiškiai išskirtų materialųjų išteklių, nors jie turi tiesioginės įtakos studijų kokybei. Galima numanyti, kad jie galėtų priklausyti studijų organizavimo dimensijai, tačiau siūlytume materialųjų išteklių tinkamumą ir jų prieinamumą panagrinėti detaliau.

Apibendrinant ką tik pateiktų tarptautinių dimensijų svarbą Lietuvos aukštosios mokykloms, galima įvardyti tokias bendras dimensijas, taikytinas mūsų šalies universitetams ir kolegijoms: institucijos misija ir tikslai, administravimas, studentų priėmimo ir paramos jiems organizavimo sistema; studentų pažanga, akademinio personalo kvalifikacija, materialiniai ištekliai, išoriniai ryšiai, studijų kokybės užtikrinimo sistema. Šias dimensijas galėtų apibūdinti tokie studijų kokybės standartai:

1 standartas – misijos ir tikslų tinkamumas;

2 standartas – administravimo efektyvumas;

3 standartas – studentų priėmimo ir paramos jiems organizavimo sistemos efektyvumas;

4 standartas – studentų akademinis, profesinis ir asmeninis tobulėjimas;

5 standartas – akademinio personalo kvalifikacijos tinkamumas ir jos tobulinimas;

6 standartas – materialinių išteklių tinkamumas, pakankamumas ir prieinamumas;

7 standartas – išorinių ryšių plėtojimas ir naudingumas;

8 standartas – studijų kokybės užtikrinimo sistemos efektyvumas.

3. Studijų kokybės standartų apibūdinimas

Vertinat, ar studijų kokybė tenkina jai keliamus reikalavimus, būtina apibrėžti kriterijus (požymius), pagal kuriuos nustatomas studijų standartų pasiekimo lygis.

Misijos ir tikslų tinkamumą apibūdinantys kriterijai turėtų nusakyti universiteto arba kolegijos siekius, jos išskirtinumą aukštojo mokslo sistemoje. Remiantis misija formuluojami tikslai, kurie apibūdina, kaip bus siekiama misijos įgyvendinimo (*Standards for Accreditation*, 2001, *Characteristics of Excellence in Higher Education*, 2002). Misija išreiškia visos veiklos paskirtį, vaidmenį, apibrėžia veiklos ribas ir parodo jos esmę (Jucevičius R., 1996.). Pirmąjį standartą galima apibrėžti šiais kriterijais: misijos aprašo prasmingumas, institucijos tikslų atitikimas reikalaujamiems aukštosios mokyklos siekiams ir tikslų suderinamumas su misija.

Administravimo efektyvumas. Tinkamai administruojamoje institucijoje yra aiškiai apibrėžtos ir suderintos personalo pareigos ir atsakomybė, visi puikiai žino institucijos misiją bei tikslus ir jų siekia (*Standards for Accreditation*, 2001, *Characteristics of Excellence in Higher Education*, 2002). Siekiant efektyviai administruoti instituciją, svarbus veiksnys yra administracijos darbuotojų kvalifika-

cija. Administravimo srityje svarbus vaidmuo tenka finansų administravimui (Heywood J., 2000), todėl jį taip pat reikėtų panagrinėti.

Administravimo efektyvumą galima nustatyti pagal šiuos kriterijus: atsakomybės pasiskirstymo aiškumas, administracinės veiklos sutelktumas universiteto tikslams siekti, gebėjimas administruoti ir finansų paskirstymo tinkamumas.

Studentų priėmimo ir paramos jiems organizavimo sistemos efektyvumas. Universitetai ir kolegijos turėtų vadovautis tinkama studentų priėmimo sistema, kurią sudarytų logiški ir pagrįsti reikalavimai bei komplektavimo strategija. Informacija apie studijas universitete būsimiems studentams turėtų būti tokia, kad išaiškėtų studijų sąlygos, galimybės ir reikalavimai. Reikėtų priimti studentus, galinčius pasiekti jiems numatytus tikslus. Naujiems studentams turėtų būti padedama prisitaikyti prie studijų sąlygų ir reikalavimų, kad jie greitai taptų visaverte universiteto bendruomenės dalimi (*Characteristics of Excellence in Higher Education*, 2002).

Administracijos darbuotojai ir dėstytojai turėtų skirti pakankamai laiko studentams, konsultuodami juos studijų klausimais. Rūpinantis parama studijuojantiems taip pat svarbu išsiaiškinti, ar tinkamas studentų akademinis krūvis (Marsh H. W. and Dunkin M. J. 1992). Svarbu ir tai, kad vyktų informacijos sklaida – studentai turėtų žinoti visas studijų naujienas ir pasikeitimus. Parama studijuojantiems taip pat apima sąlygas, sudarytas neįgalųjų studijoms, todėl svarbu, kad universiteto patalpos bei įranga būtų pritaikyta ir šiems studentams.

Studentų priėmimo ir paramos jiems organizavimo sistemos efektyvumas gali būti nustatomas pagal šiuos kriterijus: reikalavimų būsimiems studentams tinkamumas, informacijos būsimiems studentams pakankamumas, priimamų studentų tinkamas pasirengimas siekti tikslų, pagalbos studentams adaptuojantis efektyvumas, galimybės studentams konsultuotis su administracija ir akademiniu personalu, informacijos apie studijas prieinamumas, akademinio krūvio paskirstymo optimalumas ir sąlygų studijuoti neįgaliesiems tinkamumas.

Studentų akademinis, profesinis ir asmeninis tobulėjimas. Studijų metu studentai turėtų visokeriopai tobulėti – akademiniu, profesiniu ir asmeniniu požiūriu. Studijų rezultatai atspindi, ką studentai galvoja ir suprantą ir ką jie gali padaryti su tuo, ką žino (Doherty A., Riordan T., Roth J., 2002). Besimokantieji aukštojoje mokykloje turėtų įgyti ne tik dalykinių žinių, mokėjimų ir įgūdžių, bet ir plėtoti savo asmenines savybes bei socialinę kompetenciją (savarankiškumas, atsakomybė, kūrybingumas ir pan.). Tai turėtų padėti jiems įsidiarinti, atlikti darbą, plėtoti karjerą arba tęsti studijas.

Studentų tobulėjimas galėtų apimti šiuos kriterijus: studentų akademinę pažangą, studentų asmeninį tobulėjimą ir pasiruošimą dirbti, siekti karjeros ir tęsti studijas.

Akademinio personalo kvalifikacijos tinkamumas ir jos tobulinimas. Lietuvos Respublikos Aukštojo mokslo įstatyme (2000) teigiama, kad aukštųjų mokyklų dėstytojai „be pedagoginio darbo turi dalyvauti moksliniuose tyrimuose ir (ar) taikomojoje mokslinėje veikloje, taip pat metodinėje veikloje...“ (28 straipsnis, 2 dalis). Šiame straipsnyje taip pat aprašomos dėstytojų pareigybės – išdėstoma, kokie asmenys, kokias pareigas gali eiti ir ką jas eidami turėtų daryti. Tai reiškia, kad vertinant akademinio personalo kvalifikaciją svarbu išanalizuoti, ar ji formaliai ir realiai yra tinkama: ar dėstytojų kvalifikacija atitinka reikalavimus, suformuluotus LR Aukštojo mokslo įstatyme? Ar dėstytojai geba atlikti didaktinę, metodinę ir mokslinę veiklą ir kokie tos veiklos rezultatai?

Apibendrintai galima teigti, kad didaktinė veikla apima studentų darbo organizavimą, vykdymą ir vertinimą; metodinė veikla – studijų medžiagos rengimą, dalyvavimą studijų programų kūrimo, tobulinimo ir vertinimo procese; mokslinė veikla – dalyvavimą moksliniuose tyrimuose ir mokslo taikomojoje veikloje, straipsnių ir knygų rašymą gautų duomenų pagrindu, pranešimų skaitymą konferencijose, publikacijų redagavimą, mokslinių ekspertizų atlikimą (Braskamp L. A. ir Ory J. C., 1994). Kalbant apie akademinio personalo kvalifikaciją taip pat svarbu įvertinti jos tobulinimo sistemingumą ir sąlygas.

Standarto, susijusio su akademinio personalo kvalifikacija, pasiekimą galima įvertinti pagal šiuos kriterijus: kvalifikacijos atitikimas formaliems reikalavimams, gebėjimas organizuoti studentų darbą, studentų pasiekimų vertinimo tinkamumas, dalyvavimas daktinėje, metodinėje bei mokslinėje veikloje ir jos rezultatyvumas, profesinis tobulėjimo atitikimas institucijos plėtros strategijai.

Materialinių išteklių tinkamumas, pakankamumas ir prieinamumas. Materialiniai ištekliai apima auditorijas, laboratorijas ir bibliotekas bei jų įrangą ir aparatūrą. Analizuojant jų tinkamumą ir prieinamumą vertėtų išsiaiškinti, ar auditorijos ir laboratorijos patogios bei pritaikytos studijoms; ar jų pakanka visiems studentams, ar jos neperpildytos; ar studijų metu naudojami įrengimai ir aparatūra yra tinkami dirbti pagal studijų programą; ar universitete užtenka kompiuterių, kad būtų galima skirti pakankamai laiko darbui su jais; ar kompiuterinės programos pritaikytos reikalingoms užduotims atlikti; ar bibliotekoje yra užtektingai knygų, pritaikytų visiems studijų dalykams; ar patogus bibliotekos darbo grafikas (*Standards for Accreditation*, 2001).

Galima teigti, kad materialinių išteklių tinkamumas, pakankamumas ir prieinamumas gali būti nustatomas vadovaujantis šiais kriterijais: naudojimosi auditorijomis, laboratorijomis, įrengimais, aparatūra, kompiuteriais, kompiuterinėmis programomis, internetu ir bibliotekos fondais galimybės – jų pakankamumas, prieinamumas ir pritaikomumas studijoms.

Išorinių ryšių plėtojimas ir naudingumas. Studijų programų savianalizės metodikoje (Mokslo ir studijų institucijų vertinimo taisyklės, 2001) aprašant išorinius ryšius, tarp kitų minimi institucijos ryšiai su kitų aukštųjų mokyklų, pramonės, mokslo, meno, kultūros ir kitomis įstaigomis, dalyvavimas tarptautinėse studentų ir akademinio personalo mainų programose. Atskirai reikėtų tirti ryšius su darbdaviais. Analizuojant ryšių plėtoją, reikėtų išsiaiškinti, ar aukštosios mokyklos bendradarbiavimas su kitomis institucijomis ir organizacijomis yra vertingas siekiant geresnių rezultatų, ar ryšiai su darbdaviais yra nuolatiniai, pastovūs, ar bendradarbiaujama įvairio-

se srityse, ar studentai ir dėstytojai noriai dalyvauja tarptautinėse programose ir įgyja naudingos patirties, ar įgytą patirtį pritaiko studijose ir akademinėje veikloje.

Išorinių ryšių plėtoją ir naudingumą galima nustatyti vadovaujantis šiais kriterijais: bendradarbiavimo su kitomis aukštosiomis mokyklomis, pramonės, mokslo, karinėmis, meno ir kultūros organizacijomis reikšmingumas ir sistemingumas, studentų ir dėstytojų aktyvumas tarptautinėse mainų programose ir įgytos patirties pritaikomumas studijose bei akademinėje veikloje.

Studijų kokybės užtikrinimo sistemos efektyvumas. Tiriant studijų kokybės sistemos efektyvumą reikėtų analizuoti, kaip ši sistema veikia universitete arba kolegijoje. Kadangi svarbus vaidmuo kokybės užtikrinimo sferoje tenka vertinimui, vertinimo proceso analizei reikėtų skirti ypatingą dėmesį. Vertinimas yra sistemingas informacijos rinkimas, analizė ir panaudojimas, siekiant studijų kokybės (Palomba C. A., Banta T. W., 1999). Jis turėtų vykti planingai, pagal tam tikrą ciklą ir sistemą (Buhren C. B., 2002; Upcraft M. L., Schuh J. H., 1996) – studijų kokybę reikėtų vertinti pagal sudarytą planą, atsižvelgiant į jo etapus. Svarbu, kad vertinimas apimtų įvairias dimensijas, turinčias įtakos studijų kokybei, ir atspindėtų įvairių grupių atstovų nuomones (Upcraft M. L., Schuh J. H., 1996; *Standards for Accreditation*, 2001). Vertinimo rezultatai turėtų būti žinomi visai mokyklos bendruomenei – juos reikėtų skelbti viešai.

Studijų kokybės užtikrinimo sistemos efektyvumą galima nustatyti pagal šiuos kriterijus: studijų kokybės tobulinimas ir bendruomenės informavimas apie jį, kokybės užtikrinimo planingumas, išsamumas ir reprezentatyvumas.

4. Sprendimo dėl pasiekto studijų kokybės lygmens priėmimas

Apibūdinus studijų kokybės dimensijas, standartus ir kriterijus, reikėtų išsiaiškinti, kas ir kaip gali nuspręsti, koks studijų kokybės lygmuo yra pasiektas universitete arba kolegijoje.

M. L. Upcraftas ir J. H. Schuh (1996) iškelia svarbų klausimą: kaip galima apibūdinti kokybę, kai jos samprata yra skirtinga įvairiose institucijose ir net tos pačios institucijos skyriuose? Dar aščiau šią problemą aiškina L. Mabry (2001), teigdama, kad tiesa turi daug veidų ir visi informacijos šaltiniai yra diskutuoti. Vadovas gali vienaip paaiškinti situaciją, o personalas tvirtinti atvirkščiai, nes jie visi tikisi skirtingų dalykų ir įgyja kitokios patirties. Susidūrus su skirtingomis nuomonėmis, kurias išsako įvairios grupės, geriausia išeitis galėtų būti išsiaiškinti ir apibendrinti jų visų požiūrį.

Kai kurie autoriai (Patton M. Q., 2001; Wholey J. S. 2001; Upcraft M. L., Schuh J. H. 1996; Buhren C. B. 2002) tvirtina, kad kokybė priklauso nuo žmonių patyrimo ir interesų – jei įgyjama teigiamos patirties, susiformuoja teigiamas požiūris ir tuomet nusprendžiama, kad pasiekta aukšta kokybė. R. E. Stake (2001) teigia, kad kokybė neegzistuoja tol, kol žmonės patvirtina, kad ji tikrai yra. Jei dauguma pareiškia, kad studijų programa yra vertinga, tai ji yra kokybiškesnė negu tada, kai mažuma įžvelgia jos privalumus. R. E. Stake pabrėžia, kad mokyklos veiklos kokybė yra asmeninės patirties – dėstytojų, studentų ir kitų grupių atstovų – produktas.

Galima teigti, kad priimant sprendimą dėl pasiekto studijų kokybės lygmens, reikėtų iširti ir palyginti visų institucijos bendruomenės grupių – studentų, dėstytojų ir administracijos – nuomones apie įvairias studijų kokybės dimensijas. Jei dauguma teigia, kad standartas yra pasiektas, tai reikėtų pripažinti, kad pasiektas tinkamas studijų kokybės lygmuo. Jei sužinoma, kad visi skirtingai vertina tą patį dalyką, reikėtų detaliau paanalizuoti toko vertinimo priežastis – kodėl vieniems tai priimtina, o kiti tai įvertina kaip trūkumą. Kadangi studijų kokybę visi gali vertinti skirtingai, tai sprendimo priėmimas remiantis bendruomenės grupių požiūriais būtų tinkama išeitis.

Daugelis anksčiau pateiktų standartų ir kriterijų yra skirti bendruomenės nuomonei išsiaiškinti ir sprendimui pagal ją priimti. Dar 1978 m. G. Glassas, o 2001 m. S. Kushneris

pabrėžė, kad kiekvienas gali atskirti tobulėjimą nuo degradavimo, bet niekas negali priimti absoliutaus sprendimo, kas yra gerai ir blogai. Tai tik patvirtina, kad individualus požiūris gali būti vertingas priimant svarbius sprendimus.

Išvados ir rekomendacijos

Studijų kokybe apibūdinamas sąlygų, suteikiamų asmens saviugdai plėtoti ir kvalifikacijai įgyti universitete arba kolegijoje, tinkamumas. Aspektai, pagal kuriuos vertinamas sąlygų tinkamumas, yra studijų kokybės dimensijos. Dimensijoms nustatomi reikalavimai – standartai, kurių turi būti laikomasi siekiant sudaryti tinkamas sąlygas asmens saviugdai plėtoti ir kvalifikacijai įgyti aukštojoje mokykloje. Požymiai, kuriais remiantis priimamas sprendimas apie atitikimą suformuluotiems reikalavimams, vadinami kriterijais.

Pabrėžtina, kad požiūrį į studijų kokybės būklę turėtų išsakyti įvairios bendruomenės grupės ir remiantis visų jų nuomone reikėtų priimti sprendimą dėl pasiekto lygmens.

Kiekviena institucija turėtų apibūdinti sau tinkamas dimensijas, standartus ir kriterijus, bet galimi ir bendri reikalavimai bei požymiai, pateikiami šiame straipsnyje, kurie būtų gairės, nusakančios, kuria kryptimi universitetas arba kolegija galėtų dirbti siekdami studijų kokybės. Tokie standartai ir kriterijai negali būti nuoseklūs bei išsamūs, bet juos galima naudoti pirminiams studijų kokybės tyrimams atlikti, taikant jiems tinkamus tyrimo instrumentus.

Rekomenduotina, kad universitetai ir kolegijos pradėtų gerinti studijų kokybę nuo bendrų dimensijų ir standartų. Taikant juos galima išsiaiškinti didžiausius studijų kokybės privalumus ir trūkumus. Po to reikėtų išskirti dimensijas ir apibrėžti standartus, tinkančius konkrečiai institucijai ir pritaikytus jos kontekstui – vizijai, misijai ir tikslams.

Suvenodinta ir visiems priimtina terminija yra svarbi siekiant bendro supratimo. Šiame straipsnyje pateiktos sąvokos yra rekomen-

dacinio pobūdžio ir reikėtų diskutuoti dėl jų tinkamesnio apibrėžimo bei vartojimo. Straipsnyje įvardytas dimensijas ir standartus taip pat reikėtų tikslinti, o kriterijus būtų galima aprašyti detaliau.

Didelis dėmesys studijų kokybės tyrimuose turėtų būti skiriamas tyrimo instrumentams parengti ir jiems tobulinti: pirmiausiai derėtų tinkamai parengti instrumentus, juos išbandyti ir tobulinti, po to – nuolat juos atnaujinti.

Literatūra:

1. Aukštojo mokslo kokybės užtikrinimo agentūrų tarptautinis tinklas. <http://www.inqaahe.nl>
2. Braskamp L. A., Ory J. C., 1994, *Assessing Faculty Work*. San Francisco: Jossey-Bass Publishers
3. Buhren C. B., 2002, *School Evaluation in Germany*// *Advances in Program Evaluation*, Vol. 8, Elsevier Science.
4. *Characteristics of Excellence in Higher Education*, 2002, Philadelphia: Middle States Commission on Higher Education
5. Dabartinės lietuvių kalbos žodynas, 2000, Vilnius: Mokslo ir enciklopedijų leidybos institutas.
6. Doherty A., Riordan T., Roth J. (Eds.), 2002, *Student Learning: A Central Focus for Institutions of Higher Education*. Milwaukee: Alverno College,
7. Glass G., 1978, *Standards and criteria*// *Journal of Educational Measurement*, Vol. 15
8. *Glossary of Key Terms in Quality Assurance and Accreditation*. <http://www.chea.org/international/inter-glossary01.htm>
9. Grotelueschen A. D., Gooler D. D., Knox A. B., Kemmis St., Dowdy I., Brophy K., 1976, *An Evaluation Planner*. University of Illinois at Urbana-Champaign,
10. Heywood J., 2000, *Assessment in Higher Education*// *Higher Education Policy Series 56*. Philadelphia: Jessica Kingsley Publishers
11. Jucevičius R., 1996, *Vadybos pagrindai*// Švietimo vadybos įvadas. Kaunas: Technologija,
12. Kushner S., 2001, *Culture, Standards, and Program Qualities*// *Advances in Program Evaluation*, Vol.7. Oxford: Elsevier Science
13. LR Aukštojo Mokslo Įstatymas, 2000, Vilnius: LR Švietimo ir mokslo ministerija
14. *Lietuvių kalbos žodynas*. VI t. Vilnius: Valstybinė politinės ir mokslinės literatūros leidykla, 1962
15. *Lietuvių kalbos žodynas*, 1984, XIII t. Vilnius: Mokslas,
16. Mabry L., 2001, *Representing the Truth About Program Quality*// *Advances in Program Evaluation*, Vol. 7. Oxford: Elsevier Science
17. Marsh H. W., Dunkin M. J., 1992, *Students' evaluation of university teaching: a multidimensional perspective*// *Higher Education. Handbook of Theory and Practice*. Vol. 8. New York: Agathon Press
18. *Mokslo ir studijų institucijų vertinimo taisyklės*, 2001, Vilnius: LR Švietimo ir mokslo ministerija
19. Nevo D., 2002, *Dialogue Evaluation: Combining Internal and External Evaluation*// *Advances in Program Evaluation*, Vol. 8. Elsevier Science
20. Palomba C. A., Banta T. W., 1999, *Assessment Essentials. Planning, Implementing, and Improving Assessment in Higher Education*. San Francisco: Jossey-Bass Publishers
21. Patton M. Q., 2001, *Use as a Criterion of Quality in Evaluation*// *Advances in Program Evaluation*, Vol. 7. Oxford: Elsevier Science,
22. *Quality Procedures in European Higher Education*, 2003, Helsinki: European Network for Quality Assurance in Higher Education
23. Savickienė I., Pukelis K., 2003, *Studijų kokybės vertinimo sistemų lyginamoji analizė: pasaulinė patirtis*// *Studijų kokybės užtikrinimo sistemos modelavimas pasaulinės patirties kontekste*. Kaunas: VDU
24. Scriven M., 1991, *Evaluation Thesaurus (4th edition)*. Newbury Park: Sage Publications
25. Stake R. E., 2001, *Representing Quality in Evaluation*// *Advances in Program Evaluation*, Vol. 7. Oxford: Elsevier Science
26. *Standards for Accreditation*, 2001, MA: The New England Association of Schools and Colleges
27. *The American Heritage Dictionary of the English Language*, 1992, Boston: Houghton Mifflin Company
28. *The New Oxford Dictionary of English* (ed. Judy Pearsall), 2001, NY: Oxford University Press
29. *The Reader's Digest Great Encyclopedic Dictionary*, 1966, Pleasantville: The Reader's Digest Association
30. Upcraft M. L., Schuh J. H., 1996, *Assessment in Student Affairs*. San Francisco: Jossey-Bass Publishers
31. Vaitkevičiūtė V., 2002, *Tarptautinių žodžių žodynas*. Vilnius: Žodynas
32. *Webster's Third New International Dictionary*, 1963, Springfield: G. & C. Merriam Company,
33. *Webster's New Universal Unabridged Dictionary*, 2nd ed., 1985, NY: Dorset & Baber
34. Wholey J. S., 2001, *Defining, Improving, and Communicating Program Quality*// *Advances in Program Evaluation*, Vol. 7. Oxford: Elsevier Science

Universitetinių studijų kokybės vertinimas: akademinės bendruomenės požiūris

Šiame straipsnyje pristatomas trijų Lietuvos universitetų studijų kokybės būklės tyrimas. Tyrimas vyko 2003 m. pavasario semestro metu. Buvo apklausti 669 studentai, 227 dėstytojai, 126 administracijos atstovai ir 359 absolventai. Šio tyrimo rezultatai nepretenduoja į išsamų studijų kokybės būklės atskleidimą bei objektyvų vertinimą. Tyrimas leido patikrinti parengtą apklausos metodiką, nustatyti probleminius studijų kokybės momentus, reikalaujančius tolesnio tyrimo ir gilesnės analizės, ir padėti pagrįdą tolesnei diskusijai apie studijų kokybės būklę universitetuose plėtoti.

Pagrindinės sąvokos: studijų kokybė, studijų kokybės vertinimas, vertinimo kriterijai, vertinimo standartai.

Išvadas

Paskutiniaisiais dvidešimtojo amžiaus dešimtmečiais kokybės judėjimas iš gamybos sferos išplito švietime ir jame įsitvirtino. Kokybė tapo ir vienu iš pagrindinių diskusijų apie aukštąjį mokslą klausimu. Dvidešimt pirmasis amžius aukštajam mokslui kelia naujus uždavinius (*Bologna Process*, 2003; APQC, 2000): sparti technologijų pažanga reikalauja iš naujo pažvelgti į švietimo paslaugų teikimo formas, veiklos sferų kaita ir naujų profesijų radimasis – peržiūrėti programų turinį, švietimo internacionalizacija išryškina poreikį susitarti dėl švietimo tikslų ir rezultatų, o nuolatinio mokymosi plėtra į gyvenimo ir profesinės veiklos sritis reikalauja praplėsti švietimo paslaugos teikėjo ir vartotojo sampratą. Taigi iškyla būtinybė į dialogą apie švietimo paslaugų kokybę įtraukti kuo daugiau suinteresuotų dalyvių: buvusius, esamus ir būsimus klientus, švietimo administratorius, dėstytojus, darbdavius ir kt.

Universitetinių studijų kokybės užtikrinimas remiasi studijų kokybės būklės įvertinimu instituciniu lygmeniu. Tam, kad būtų galima imtis studijų kokybės tobulinimo veiksmų, būtina objektyviai įvertinti studijų koky-

bės būklę. Objektyvus studijų kokybės vertinimas instituciniu lygmeniu reikalauja išsamios studijų kokybės dimensijų analizės. Tai daug laiko atimantis ir pastangų reikalaujantis darbas. Siekiant išryškinti nuoseklesnės analizės reikalaujančias universitetinių studijų kokybės sritis, naudinga remtis subjektyviu studijų proceso dalyvių ir organizatorių nuomonių vertinimu.

Šiuo empiriniu tyrimu siekiama trijų tikslų:

- Nustatyti išsamesnės analizės ir vertinimo reikalaujančius universitetinių studijų kokybės aspektus (trijuose Lietuvos universitetuose).

- Apibrėžti studijų proceso dalyvių ir organizatorių požiūrių vertinamąjį vaidmenį analizuojant universitetinių studijų kokybės būklę.

- Patikrinti studijų proceso dalyvių ir organizatorių apklausos priemones.

Šiems tikslams pasiekti buvo pasirinktas anketinės apklausos metodas. Tyrimui panaudotos anketos, kurios buvo parengtos remiantis aštuoniomis studijų kokybės dimensijomis (Savickienė, Pukelis, 2003). Apklausoje buvo apimtos beveik visos studijų kokybės dimensijos. Nebuvo įtrauktas tik misijos ir tiks-

lų tinkamumas, kadangi jam vertinti tinkamesnis yra ne apklausos, o dokumentų analizės metodas.

Kiekvienas klausimas buvo vertinamas keturių balų skalėje („taip“; „dažniausiai taip“, „dažniausiai ne“ ir „ne“), paliekant respondentams galimybę atsakyti ir „nežinau“. Kiekvieną studijų kokybės aspektą vertino kelios respondentų grupės. Taip buvo sudarytos sąlygos skirtingų grupių nuomonėms studijų kokybės klausimais gretinti. Studijų kokybės dimensijų ir anketų klausimų ryšiai atspindi diagramose, 1 priede.

Tyrimas buvo atliktas 2003 m. pavasario semestro metu trijuose Lietuvos universitetuose. Visuose universitetuose buvo apklausti 669 studentai, 227 dėstytojai ir 126 administracijos atstovai. Universitetų administracijai atstovavo studijų proceso organizatoriai katedrų, fakultetų ir universiteto lygmeniu. Apklausą buvo siekiama aprėpti studijų programų įvairovę. Tuo tikslu atliktas skirtingų fakultetų ir studijų programų tyrimas. Respondentų pasiskirstymas tarp universitetų, ir studijų programų pateiktas 2 priede. Papildomai paštu buvo apklausti vienos aukštojo mokslo institucijos 2001 m. ir 2002 m. visų studijų kryptių absolventai (iš viso išsiųstos 1189 anketos, o grįžo atgal 359).

Duomenims apdoroti buvo panaudoti aprašomosios statistikos metodai: dažnių skaičiavimas ir statistinių skirstinių analizė. Statistiniai skaičiavimai buvo atliekami dviem etapais: analizuojami atsakymų į kiekvieną anketos klausimą statistiniai skirstiniai; remiantis pradiniais duomenimis suskaičiuojamas kiekvieno kokybės aspekto išvestinis įvertinimas ir analizuojami šių įvertinimų statistiniai skirstiniai. Analizuojant duomenis taip pat buvo lyginami skirtingų respondentų grupių išsakyti kokybės vertinimai pagal šešias studijų kokybės dimensijas ir išsamiau – atsakymai į atskirus klausimus ir prasmines jų grupes, kurios padeda atskleisti studijų kokybę pagal konkrečią studijų kokybės dimensiją. Buvo apklausiami tik vienos institucijos absolventai, todėl absolventų apklausos duomenys analizuoti atskirai. Atskirai buvo analizuojama ir administracijos nuomonė apie kokybės vertinimo sistemą.

Analizė atlikta naudojant duomenų apdorojimo ir analizės programą SPSS.

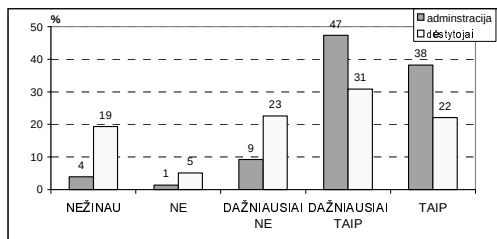
1. Studijų proceso dalyvių ir organizatorių požiūris į universitetinių studijų kokybę

Betarpiskai su studijų procesu yra susiję jo dalyviai ir organizatoriai. Jie mato studijų procesą iš vidaus ir turi labiausiai pagrįstą, tačiau ir labiausiai subjektyvią nuomonę daugeliu studijų kokybės klausimų. Todėl jų požiūrio į studijų kokybę analizė ir palyginimas turi didelę reikšmę nustatant ir išryškinant probleminius studijų kokybės klausimus. Šioje straipsnio dalyje analizuojamas ir gretinamas studentų, dėstytojų ir administracijos atstovų požiūris į studijų kokybę pagal šešias studijų kokybės standartus: administravimo efektyvumą, studentų priėmimo ir paramos jiems organizavimo sistemos efektyvumą, studentų akademinį, profesinį ir asmeninį tobulėjimą, pedagogų kvalifikacijos tinkamumą ir jos tobulinimą, materialinių išteklių tinkamumą, pakankamumą ir prieinamumą bei išorinių ryšių plėtojimą ir naudingumą.

1.1. Administravimo funkcionalumas

Administravimo efektyvumas šiame straipsnyje suprantamas kaip atsakomybės pasiskirstymo aiškumas, finansų paskirstymo tinkamumas, administracijos darbuotojų sutelkimas universiteto tikslams siekti ir gebėjimas administruoti.

Daugelio administracijos darbuotojų požiūriu administravimo efektyvumas yra tinkamas. Didžioji dalis jų vertino teigiamai (žr. 1 pav.; „taip“ ir „dažniausiai taip“ pasirinko 85% respondentų). Tačiau dėstytojų požiūris šiuo klausimu skyrėsi: 19% dėstytojų neturėjo nuomonės apie administravimo efektyvumą, apie 28% jų vertino neigiamai, o 53% – teigiamai. Tai rodo nepakankamą dėstytojų informuotumą administravimo klausimais. Tiktąsios tokio vertinimo priežastis galėtų parodyti išsamesnis tyrimas, atliekamas konkrečiose institucijose.

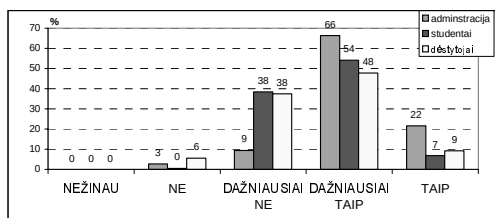

1 pav. Administracijos ir dėstytojų požiūris į administravimo efektyvumą.

1.2. Studentų priėmimo ir paramos jiems organizavimo sistemos efektyvumas

Studentų priėmimo ir paramos jiems organizavimo sistemos efektyvumas nusakomas informacijos apie studijas universitete būsimiesiems studentams pakankamumu, studentų pasiruošimo studijoms universitete lygiu ir pagalbos prisitaikant prie studijų sąlygų ir reikalavimų suteikimu.

Administracijos darbuotojų nuomone, šis studijų kokybė šiuo požiūriu yra pasiekta, t.y. informacijos sklaida, parama studentui, padedant prisitaikyti prie studijų sąlygų ir reikalavimų, vyksta kokybiškai. 88% respondentų šį studijų kokybės aspektą vertina teigiamai (2 pav.)

2 pav. Administracijos, dėstytojų ir studentų požiūris į studentų priėmimo į universitetą ir paramos jiems organizavimo sistemos efektyvumą

Studentų ir dėstytojų požiūris šiuo klausimu sutapo. Teigiamų ir neigiamų vertinimų santykis abiejose respondentų grupėse yra tas pats: neigiamai vertino 41%, o teigiamai – 59% respondentų. Šios abi grupės studentų priėmimo ir paramos jiems studijų metu organizavimą vertino prasčiau negu administracijos atstovai.

Reikia pabrėžti, kad ir tarp studentų, ir tarp dėstytojų yra nemažas skaičius respon-

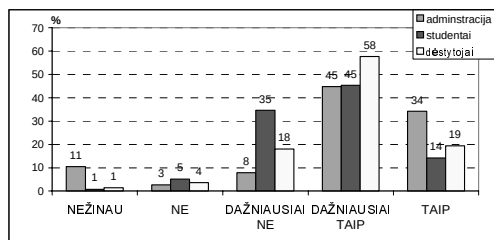
dentų, kurie, įvardydami kokybės lygmenį, į klausimus, susijusius su šiuo studijų kokybės aspektu, atsakė „dažniausiai ne“ (38% studentų ir dėstytojų). Analizuodami atsakymus į kiekvieną klausimą, susijusį su šia dimensija (žr. 3 priedą), gauname panašius rezultatus. Tačiau galime pastebėti, kad administracijos darbuotojai studentų priėmimo organizavimo veiklą, kuri yra tiesiogiai susijusi su jų pačių veikla, įvertino aukštai, o studentai ir dėstytojai šiuo klausimu buvo kritiškesni.

1.3. Studentų akademinis, profesinis ir asmeninis tobulėjimas

Šis studijų kokybės standartas apima žinių, mokėjimo, įgūdžių ir asmeninių savybių, įgyjamų studijų metu, pasiekimų pakankamumą toliau tęsti studijas arba plėtoti karjerą.

Apklaustos rezultatai (3 pav.) rodo, kad akademinės bendruomenės narių požiūriu, šioje srityje kokybės lygis yra tinkamas.

Analizuojant atskirų respondentų grupių nuomonę, išsiskiria administracijos darbuotojų požiūris. Didžioji dalis administracijos darbuotojų (79%), atsakydami į klausimus, standartų pasiekimo lygį vertino teigiamai. Panaši tendencija pastebima ir dėstytojų atsakymuose: daugelis respondentų (77%) yra linkę teigiamai vertinti pasiektą kokybės lygį.

3 pav. Administracijos, dėstytojų ir studentų požiūris į studentų akademinį, profesinį ir asmeninį tobulėjimą

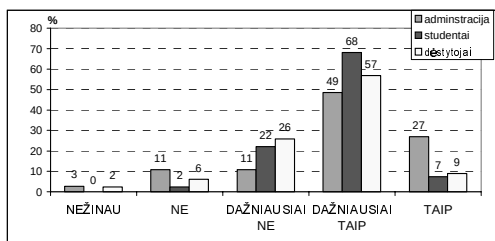
Vis dėlto žymi dalis (40%) respondentų išreiškė kritiškesnį požiūrį. Į tai reikia atkreipti dėmesį analizuojant studijų kokybę universitete. Tokiems rezultatams galėjo turėti įtakos ir tai, kad studijų rezultatams vertinti reika-

linga praktinės veiklos patirtis, kurioje atsiškleistų įgyto išsilavinimo privalumai ir trūkumai. Šiuo požiūriu daug svarbesnė būtų absolventų nuomonė.

1.4. Akademinio personalo kvalifikacijos tinkamumas ir jos tobulinimas

Pedagoginio personalo kvalifikacija ir jos tobulinimas yra svarbus studijų kokybę lemiantis veiksnys. Nuo dėstytojų kvalifikacijos, gebėjimo organizuoti ir koordinuoti studentų darbą, užtikrinti studentų vertinimo tinkamumą, didele dalimi priklauso studentų žinios.

Analizuodami visų trijų respondentų grupių apklausos rezultatus (4 pav.) galima pastebėti, kad respondentų požiūriai sutapo: visi sutartinai pripažįsta, kad studijų kokybė šiuo požiūriu yra pasiekta.

4 pav. Administracijos, dėstytojų ir studentų požiūris į pedagoginio personalo kvalifikacijos tinkamumą ir jos tobulinimą

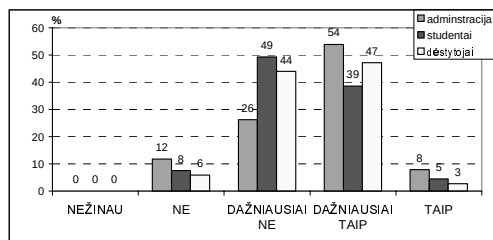
Analizuodami atskirų respondentų grupių požiūrį į kokybės lygmenį pagal atskirus kriterijus (žr. 3 priedą), pastebime jau anksčiau išsakytą tendenciją, kad darbuotojai savo pačių veiklą yra linkę vertinti labai gerai, pvz.; 49% respondentų dėstytojų, vertindami studentų vertinimo nešališkumą, objektyvumą ir pagrįstumą, atsakė „taip“, o 33% – „dažniausiai taip“.

1.5. Materialinių išteklių tinkamumas, pakankamumas ir prieinamumas

Materialinių išteklių bazė universitetuose yra lengvai matomas ir vertinamas kokybės aspektas. Šioje apklausoje vertinant materiali-

nus universiteto išteklius atsižvelgta į auditorijų ir laboratorijų tinkamą įrengimą ir jų pritaikomumą, įrenginių ir aparatūros pritaikomumą, kompiuterių ir kompiuterinių programų naudojimo galimybes, knygų gausą ir įvairų bibliotekoje bei galimybes ja naudotis.

Administracijos darbuotojų nuomone, šioje srityje kokybė yra pasiekta. 64% administracijos atstovų materialinių išteklių būklę įvertino teigiamai (5 pav.)

5 pav. Administracijos, dėstytojų ir studentų požiūris į materialinių išteklių tinkamumą ir prieinamumą.

Išsiskyrė studentų požiūris. Daugelis studentų (54%) universiteto materialinę bazę vertino neigiamai. Tokį skirtumą galima sieti su faktu, kad studentai tiesiogiai susiduria su materialinių išteklių tinkamumu ir jų prieinamumu.

Analizuodami požiūrį į skirtingų materialinių išteklių būklę universitete (žr. 3 priedą) matome, kad studentų nuomone, universiteto turimi materialiniai ištekliai nėra tinkami ir pakankami kokybiškoms studijoms užtikrinti. Dėstytojų nuomonė dėl šios kokybės dimensijos sutapo su studentų nuomone. Pusė dėstytojų materialinių išteklių būklę įvertino teigiamai, o pusė – neigiamai. Dėstytojai, kaip ir studentai, tiesiogiai susiduriantys su materialinių išteklių baze universitetuose, laikosi kritiškesnio požiūrio.

Šiuo atveju vėl pastebime administracijos darbuotojų požiūrio atotrūkį nuo kitų dviejų akademinės bendruomenės dalių požiūrio.

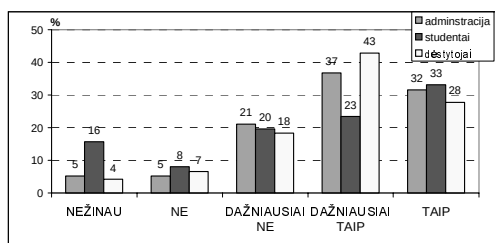
1.6. Išorinių ryšių plėtra ir naudingumas

Išorinių ryšių plėtra ir naudingumas nusako ne tik universitetų išorinių ryšių kiekybę, bet

ir jų panaudojimą siekiant studijų kokybės, taip pat parodo, ar studentų ir dėstytojų dalyvavimas tarptautinėse programose ir įgyta patirtis pritaikoma darbe, ar praplečia studentų akiratį.

Visų respondentų grupių dauguma (56% studentų, 66% dėstytojų ir 68% administracijos atstovų) išorinių ryšių plėtrą ir naudingumą vertino teigiamai.

Analizuojant studentų atsakymus pastebima, kad kai kurie iš jų negalėjo išsakyti savo požiūrio šiuo klausimu; 16% studentų į klausimus atsakė „nežinau“. Tokius atsakymus galėjo nulemti informacijos apie išorinius ryšius stoka.

6 pav. Administracijos, dėstytojų ir studentų požiūris į universitetų išorinių ryšių plėtrą ir naudingumą

Apibendrinant vidinių proceso dalyvių požiūrį išryškėjo sritys, reikalingos išsamesnių tyrimų ir objektyvesnio vertinimo: visos respondentų grupės kritiškiausiai vertino materialinius išteklius, todėl tolesnėje analizėje būtina įvertinti ne tik subjektyvų studijų proceso dalyvių požiūrį, bet ir realų universitetų aprūpinimą materialiais ištekliais – kompiuteriais, knygomis bei patalpomis; būtina aprašyti konkrečius reikalavimus, keliamus kiekvienai materialinių išteklių grupei, ir įvertinti jų tinkamumą pagal objektyvius rodiklius.

Kadangi administracijos darbuotojai yra linkę geriau negu kitos respondentų grupės vertinti daugelį studijų kokybės aspektų, interpretuojant administracijos apklausos rezultatus būtina atsižvelgti į administracijos lygmenį ir konkrečių darbuotojų veiklos pobūdį.

Šioje apklausoje dėstytojai, vertindami pedagoginę kvalifikaciją ir jos tobulinimą, turėjo mintyse ne save, o apskritai savo institu-

cijos dėstytojus. Dėl to ne visada buvo galima sulaukti adekvačių atsakymų. Tyrinėjant išsamiau, reikėtų gretinti dėstytojų pačių savęs, studentų ir kolegų vertinimus.

2. Universiteto absolventų požiūris į studijų kokybę

Daugelis universitetų studijų kokybę vertina analizuodami besimokančiųjų ir studijų paslaugų teikėjų (dėstytojų, administracijos) požiūrį. Tačiau vertinimas, pagrįstas vien studijų proceso dalyvių požiūrių tyrimu, rizikuoja nukrypti į subjektyvumą. Studentai studijų procesą vertina remdamiesi momentine patirtimi, nemato platesnės perspektyvos ir negali aprėpti visumos. Todėl siekiant objektyvesnio studijų kokybės vertinimo, būtina tirti ir absolventų požiūrį.

Čia analizuojamas vieno Lietuvos universiteto absolventų požiūris į universitetinių studijų kokybę pagal penkis studijų kokybės standartus: studentų priėmimo ir paramos jiems organizavimo sistemos efektyvumą, studentų akademinį, profesinį ir asmeninį tobulėjimą, akademinio personalo kvalifikacijos tinkamumą ir jos tobulinimą, materialinių išteklių tinkamumą, pakankamumą ir prieinamumą bei išorinių ryšių plėtrą ir naudingumą. Analizė atliekama nagrinėjant respondentų atsakymus į kiekvieną anketos klausimą (žr. 4 priedą).

Išanalizavus **paramos studentams** vertinimo duomenis paaiškėjo, kad labiausiai absolventams trūko pagalbos adaptuojantis prie universiteto sistemos ypatumų (žr. 4 priedą, 1 pav.). Net pusė apklaustųjų šiuo klausimu išreiškė neigiamą požiūrį. Dėstytojų ir administracijos konsultacinę veiklą didžioji dalis įvertino palankiai (žr. 4 priedą, 2 ir 3 pav.), 68% respondentų teigiamai vertino administracijos, o 61% – dėstytojų konsultacinę veiklą (žr. 4 priedą, 2 ir 3 pav.). Studijų naujienų ir pokyčių informacijos sklaidą neigiamai įvertino tik penktadalis apklaustųjų, o likusi didžioji dalis teigė, jog informacija šiuo klausimu dažniausiai yra prieinama (žr. 4 priedą, 4 pav.).

Analizuojant **studentų akademinį, profesinį ir asmeninį tobulėjimą** pastebėta, kad

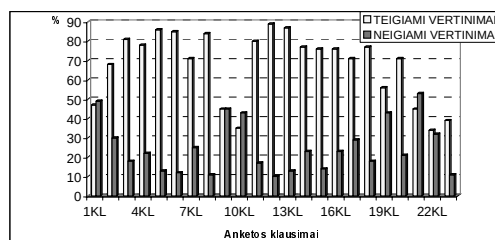
absolventams labiausiai stinga praktinio pasirengimo, ketvirtadalis iš jų teigia, jog studijų metu dažniausiai nebuvo tobulinamos jų asmeninės savybės (žr. 4 priedą, 7 pav.). Absoliuti dauguma (84%) teigiamai vertina studijų metu įgytas žinias, mokėjimus ir įgūdžius (žr. 4 priedą, 6 pav.), kurie labiausiai tinka tęsti studijas (žr. 4 priedą, 8 pav.), tačiau pradėti darbą (žr. 4 priedą, 9 pav.) ir plėtoti karjerą (žr. 4 priedą, 10 pav.) didžiąjai daliai respondentų jie nėra pakankami. Pusei absolventų dažniausiai neužtenka įgytų žinių, mokėjimo ir įgūdžių pradedant dirbti, ir tik trečdalis mano, jog pastarųjų pakanka norint plėtoti karjerą.

Tiriant absolventų požiūrį į *akademinių personalo kvalifikaciją ir jos tobulinimą* išryškėjo ypač palankus dėstytojų pedagoginės veiklos vertinimas (žr. 4 priedą, 11 – 15 pav.). Didžioji dalis respondentų teigiamai įvertino organizacinius pedagogų gebėjimus planuojant teorinius ir praktinius užsiėmimus (80% teigiamų įvertinimų), gebėjimą tinkamai ir suprantamai pateikti informaciją (90% teigiamų įvertinimų), taip pat dauguma respondentų teigė dažniausiai buvę tinkamai vertinami už pasiekimus studijų metu: 87% respondentų buvę iš anksto informuoti apie vertinimo sistemą, 77% buvo aiškūs pasiekimų vertinimo kriterijai ir 76% tiriamųjų pritarė, jog dėstytojai dažniausiai juos vertino objektyviai ir pagrįstai.

Materialiniai ištekliai sudaro sąlygas studijų paslaugoms teikti ir tiesiogiai veikia mokymosi kokybę. Trys ketvirtadaliai respondentų palankiai įvertino auditorijų ir laboratorijų (žr. 4 priedą, 16, 17 pav.) bei aparatūros, įrengimų (žr. 4 priedą, 18 pav.) ir kompiuterinių technologijų (žr. 4 priedą, 20 pav.) resursus bei jų tinkamumą studijoms, tačiau beveik pusė absolventų teigė neturėję tinkamų sąlygų naudotis kompiuterine įranga (žr. 4 priedą, 19 pav.). Tiriant bibliotekos išteklius išryškėjo, kad daugiau kaip pusei absolventų knygų bibliotekoje nepakako, o jų turinys neatitiko studijų dalykų įvairovės (žr. 4 priedą, 21 pav.).

Išorinių ryšių plėtos ir naudojimo vertinimo rezultatus nulėmė didelis skaičius res-

pondentų, neišsakiusių aiškos pozicijos ir pasirinkusių atsakymo variantą „nežinau“. Daugiau negu trečdalis respondentų nežino, ar universiteto bendradarbiavimas su kitomis institucijomis ir organizacijomis jiems yra vertingas (žr. 4 priedą, 22 pav.), o teigiamų ir neigiamų vertinimų skaičius pasiskirstė po lygiai. Daugiau kaip pusė absolventų nežino, ar studentams yra naudinga dalyvauti tarptautinėse mainų programose (žr. 4 priedą, 23 pav.). Neigiamai šią patirtį vertino 11%, teigiamai – 34% respondentų.

7 pav. Teigiami ir neigiami studijų kokybės aspektai absolventų požiūriu (anketos klausimai pateikti 1 priede)

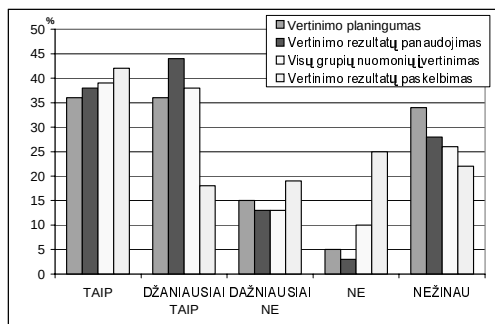
Apibendrinant absolventų požiūrį į studijų kokybę (žr. 7 pav.) išryškėjo tokios pagrindinės problemos, reikalingos išsamesnių tyrimų, analizės ir svarstymų: nepakankamai išplėtoti ir funkcionuojanti studentų paramos sistema; absolventams stinga praktinio pasirengimo darbinei veiklai, praktinių gebėjimų ir patirties stoka tampa jiems kliūtimi įsidarbinant, dirbant ir plėtojant karjerą; netinkamos sąlygos naudotis kompiuterine įranga; reikia atkreipti dėmesį į bibliotekos išteklius; akivaizdus informacijos apie universiteto bendradarbiavimą su kitomis institucijomis, vykdomas mainų programos ir šio bendradarbiavimo patirtį sklaidos nepakankamumas. Į šias sritis turi būti atkreipiamas pagrindinis dėmesys vertinant studijų kokybės būklę universitetuose.

3. Administracijos požiūris į kokybės vertinimo sistemingumą

Pagrindinė studijų kokybės prielaida – kokybės užtikrinimo sistemos funkcionavimas. Tai,

kaip sistemingai atliekami studijų kokybės vertinimo darbai ir kaip skleidžiami bei panaudojami jos vertinimo rezultatai, nulemia studijų kokybės tobulinimą. Į klausimus, susijusius su kokybės vertinimo sistemingumu, atsakė 126 administracijos atstovai iš trijų universitetų.

Analizuojant apklausos rezultatus (8 pav.) pastebėta, kad geriausiai vertinamas rezultatų panaudojimas studijų kokybei gerinti (65% respondentų atsakė „taip“ ir „dažniausiai taip“). Gana gerai įvertinti ir visų universiteto grupių nuomonių tyrimai (61% teigiamų vertinimų). Labiausiai respondentų nuomonės išsiskyrė vertinant apklausų rezultatų paskelbimą universiteto bendruomenei (48% respondentų jį vertino teigiamai, 35% – neigiamai, o 17% pareiškė nežinantys). Daugiau kaip ketvirtis (27%) respondentų negalėjo nieko pasakyti apie kokybės vertinimo planingumą, o daugelis turėjusių nuomonę (57%) vertino jį teigiamai.

8 pav. Administracijos atstovų požiūris į kokybės vertinimo sistemos efektyvumą

Apibendrinant administracijos darbuotojų apklausos rezultatus galima daryti kelias išvadas. Pirmą, būtina išsamiau analizuoti administracijos įsitraukimo į kokybės užtikrinimo sistemą galimybes, kadangi ketvirtis darbuotojų neturi informacijos apie studijų kokybės vertinimo darbus, atliekamus toje institucijoje. Antra, verta išskirti ir atskirai paanalizuoti skirtingo lygmens administracijos atstovų požiūrį į studijų kokybės vertinimo sistemos efektyvumą, taip pat būtų svarbu ištirti ir studentų bei dėstytojų

požiūrį į kokybės vertinimo sistemos efektyvumą.

Išvados

Studentų, dėstytojų, administracijos atstovų ir absolventų požiūrių tyrimo rezultatai leidžia išryškinti tolesnės universitetinių studijų kokybės būklės analizės kryptis ir apklausos metodikos tobulinimo galimybes.

Siekiant objektyvių duomenų apie universitetinių studijų kokybės būklę **turėtų būti išsamiau analizuojama** studijų materialinė bazė, iš absolventų perspektyvos vertinamas studijų rezultatyvumas ir įvertinama informacijos sklaida organizacijos viduje (informacija administracijai apie studentų ir dėstytojų darbą, o studentams ir dėstytojams – apie administravimo klausimus ir informacija studentams apie vykdomas tarptautinių mainų ir bendradarbiavimo programas).

Apklausos **metodika turėtų būti tobulinama** priartinant anketos klausimus prie respondentų patirties ir klausiant ne tiek apie tvarką universitete, kiek apie pačių respondentų patirtį, – tai leistų gauti objektyvesnius duomenis. Daugiau dėmesio apklausoje reikia skirti studijų kokybės vertinimo sistemos efektyvumo klausimams: vertinimo periodiškumui, vertinimo rezultatų panaudojimui ir tobulinimui. Būtina įvertinti ir studentų bei dėstytojų nuomonę apie studijų kokybės vertinimo sistemingumą. Išsamesnis vaizdas būtų gaunamas suskaidžius kai kurias studijų kokybės dimensijas ir standartus į smulkesnes dalis: studentų priėmimą ir paramą jiems studijų metu; materialinių išteklių tinkamumą, pakankamumą ir prieinamumą; pedagoginę veiklą, pedagoginę kvalifikaciją ir kvalifikacijos tobulinimą.

Šis studijų proceso dalyvių ir organizatorių požiūrio į universitetinių studijų kokybę tyrimas galėtų pasitarnauti kaip **atspirties taškas diskusijai** apie kokybės standartus, jų interpretaciją ir realią kokybės būklę institucijos viduje. Pasikeitimas požiūriais ir dialogas turėtų tapti studijų kokybės užtikrinimo sistemos pagrindu.

Literatūra:

1. APQC, 2000, Quality Approaches for the New Millennium: Consortium Benchmarking Study, *Best Practice Report*, American Productivity and Quality Center.
2. Bologna Process, 2003, Realising the European Higher Education Area, *Communique of the Conference of Ministers responsible for Higher Education* in Berlin on 19 September 2003.
3. Savickienė I., Pukelis K., 2003, Studijų kokybės vertinimas instituciniu lygmeniu: dimensijos, standartai ir kriterijai, *Studijų kokybės užtikrinimo sistemos modeliavimas pasaulinės patirties kontekste, konferencijos medžiaga*, VDU, 2003 m. lapkričio 20d.

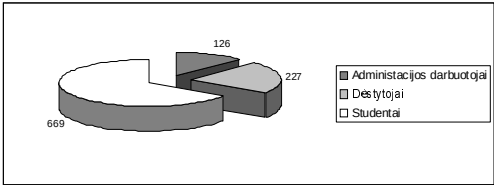
Priedai

- 1 PRIEDAS* Studijų kokybės standartų sąsaja su anketos klausimais
- 2 PRIEDAS* Respondentų charakteristika
- 3 PRIEDAS* Administracijos, dėstytojų ir studentų požiūriai į studijų kokybę pagal atskirus kriterijus
- 4 PRIEDAS* Absolventų požiūris į studijų kokybę pagal kiekvieną anketos klausimą

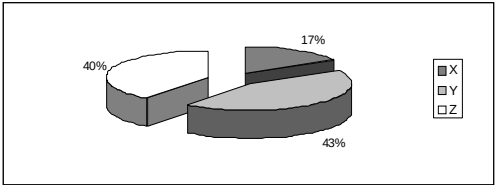
STUDIJŲ KOKYBĖS STANDARTŲ SAŠAJA SU ANKETOS KLAUSIMAIS

Studijų kokybės standartai	Administracijos atstovų apklausos anketa	Dėstytojų apklausos anketa	Studentų apklausos anketa	Absolventų apklausos anketa
1. Misijos ir tikslų tinkamumas				
2. Administravimo efektyvumas	1; 2; 3; 4	27; 28	4	
3. Studentų priėmimo ir paramos jiems organizavimo sistemos funkcionalumas	6; 7; 8; 9; 10; 11; 12	8; 9; 10; 11; 12; 13	1; 2; 3; 5; 6; 7	1; 2; 3; 4; 5
4. Studentų akademinis, profesinis ir asmeninis tobulėjimas	13	14; 15; 16	8; 9; 10	6; 7; 8
5. Akademinio personalo kvalifikacijos tinkamumas ir jos tobulinimas	14; 15; 16; 17; 18; 19	17; 18; 19; 20; 21; 22; 23; 24; 25; 26	11; 12; 13; 14; 15	9; 10; 11; 12; 13
6. Materialinių išteklių tinkamumas, pakankamumas ir prieinamumas	5; 20; 21; 22; 23; 24	1; 2; 3; 4; 5; 6; 7	16; 17; 18; 19; 20; 21; 22	14; 15; 16; 17; 18; 19
7. Išorinių ryšių plėtra ir naudingumas	25; 26	29; 30; 31	23; 24	20; 21
8. Kokybės vertinimo sistemingumas	27; 28; 29; 30			

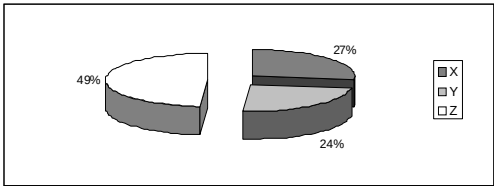
RESPONDENTŲ CHARAKTERISTIKA

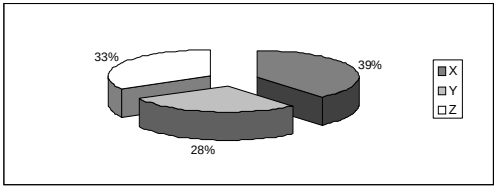
1 pav. Akademinės bendruomenės respondentų grupių pasiskirstymas

2 pav. Administracijos darbuotojų pasiskirstymas pagal universitetus

3 pav. Studentų pasiskirstymas pagal universitetus

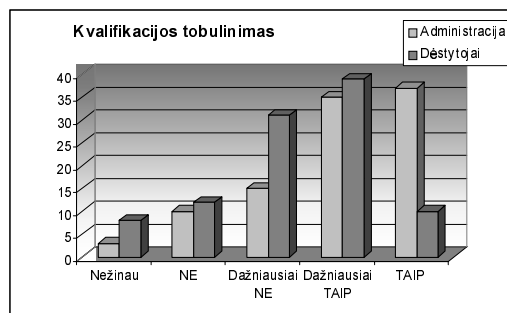
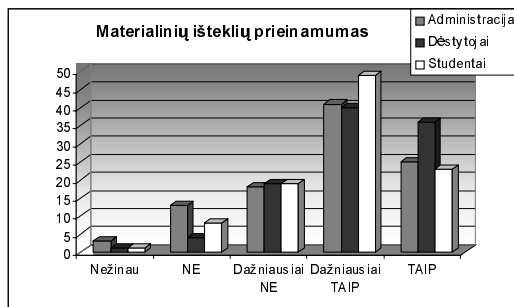
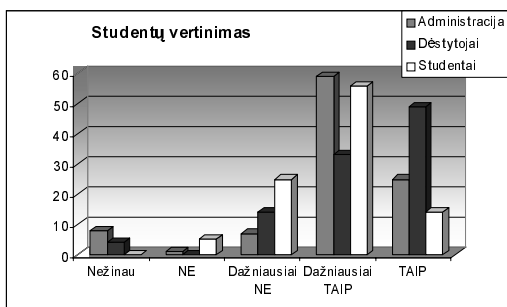
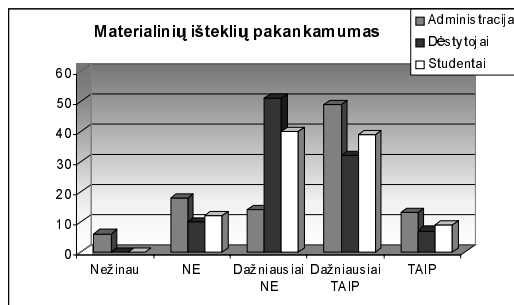
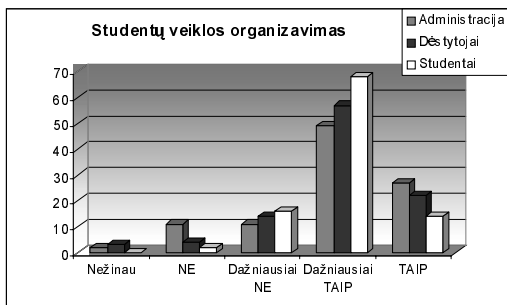

4 pav. Dėstytojų pasiskirstymas pagal fakultetus

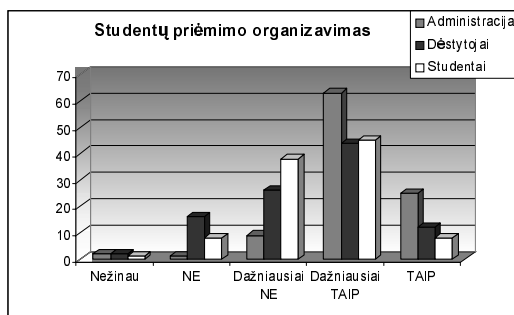
3 PRIEDAS

ADMINISTRACIJOS, DĖSTYTOJŲ IR STUDENTŲ POŽIŪRIAI Į STUDIJŲ KOKYBĘ PAGAL ATSKIRUS KRITERIJUS

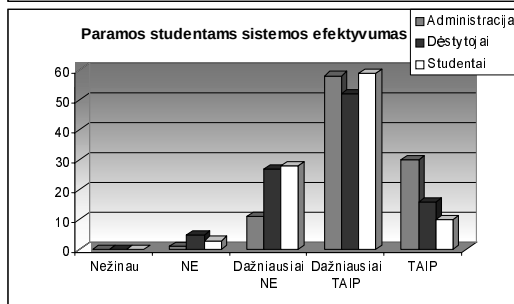
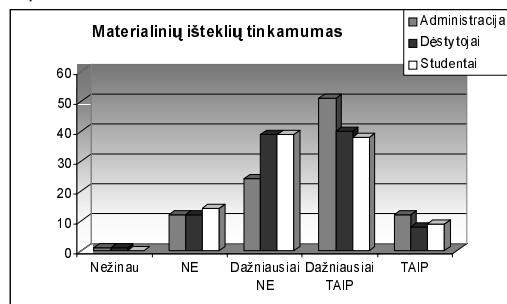
1. Akademinio personalo kvalifikacijos tinkamumas ir jos tobulinimas

3. Studentų priėmimo ir paramos jiems organizavimo sistemos funkcionalumas

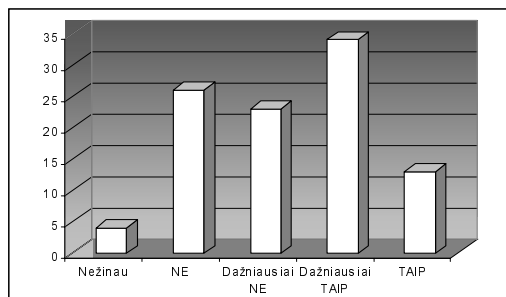

2. Materialinių išteklių tinkamumas, pakankamumas ir prieinamumas

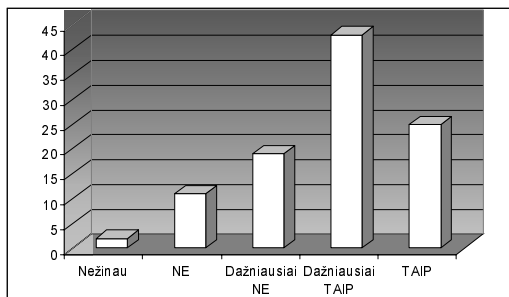

4 PRIEDAS

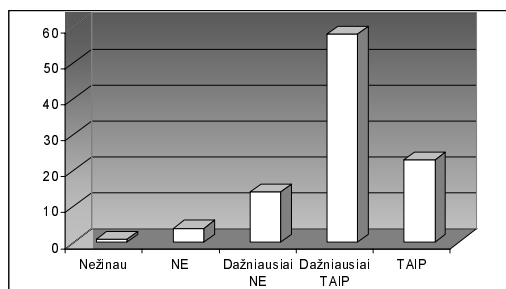
ABSOLVENTŲ POŽIŪRIS Į STUDIJŲ KOKYBĘ PAGAL KIEKVIENĄ ANKETOS KLAUSIMĄ

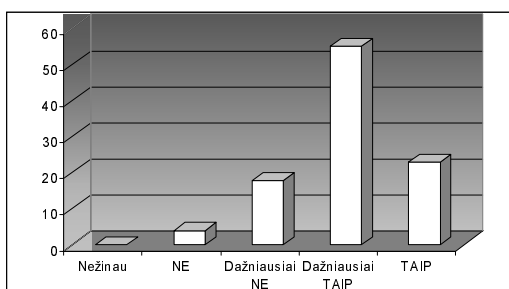
1 pav. Pagalba studentams prisitaikant prie studijų ypatumų

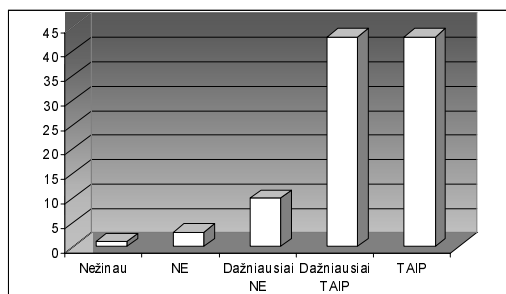
2 pav. Administracijos parama konsultuojant

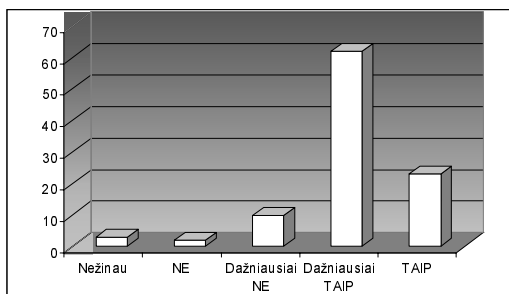
3 pav. Dėstytojų parama konsultuojant studijų klausimais

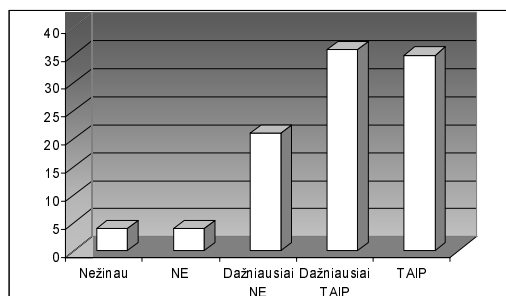
4 pav. Informacijos prieinamumas studijų klausimais

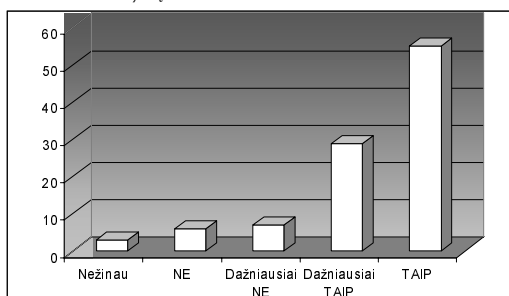
5 pav. Akademinio krūvio tinkamumas

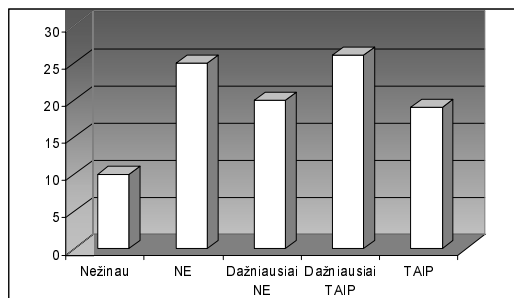
6 pav. Žinių, mokėjimų bei įgūdžių igijimas išklausius dalyką

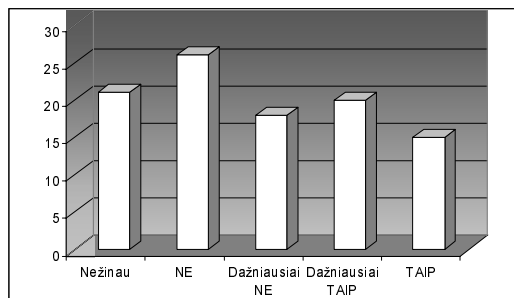
7 pav. Asmeninių savybių plėtojimas studijų metu

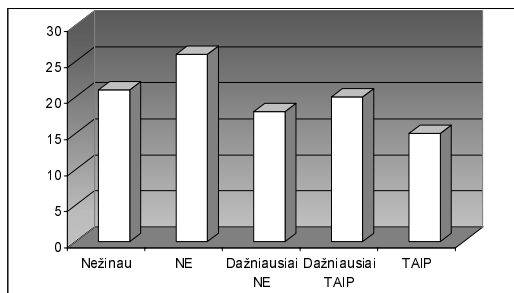
8 pav. Žinių, mokėjimų bei įgūdžių tinkamumas tęsti studijas

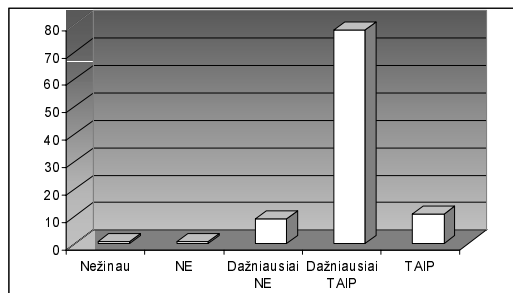
9 pav. Žinių, mokėjimų bei įgūdžių tinkamumas pradėti darbą

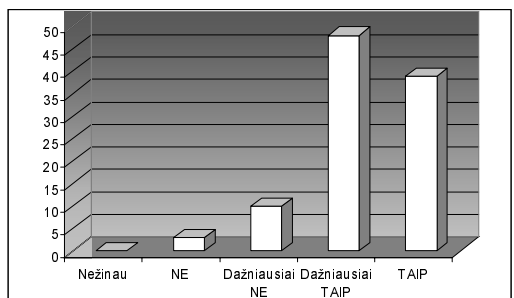
10 pav. Žinių, mokėjimų bei įgūdžių tinkamumas plėtoti karjerą

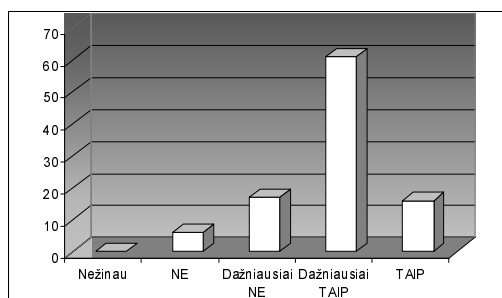
11 pav. Teorinių ir praktinių užsiėmimų planingumas

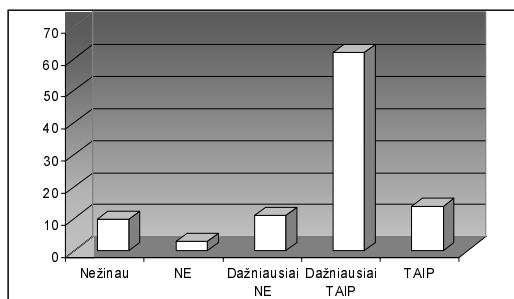
12 pav. Dėstytojų pateikiamos informacijos aiškumas bei tinkamumas

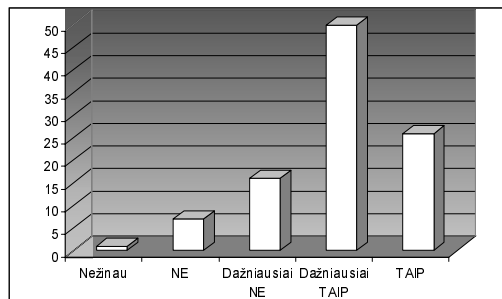
13 pav. Studentų išankstinis informavimas apie dalyko rezultatų vertinimo sistemą

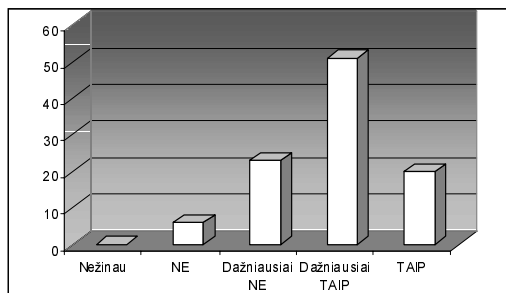
14 pav. Rezultatų vertinimo kriterijų aiškumas

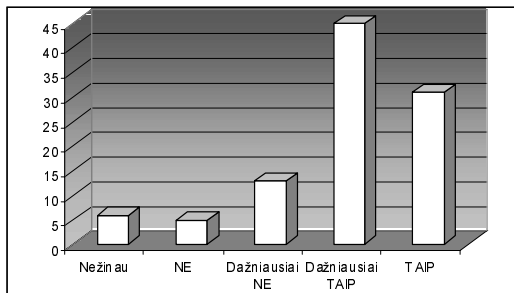
15 pav. Rezultatų vertinimo objektyvumas bei pagrįstumas

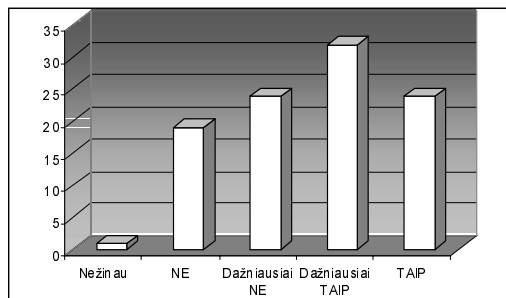
16 pav. Auditorijų ir laboratorijų pritaikymas studijoms

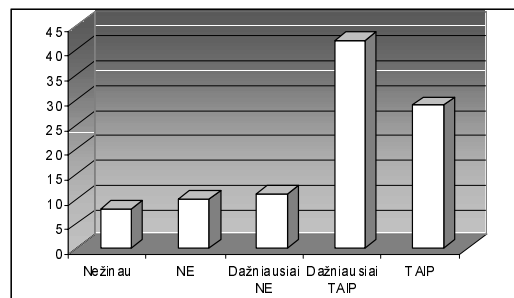
17 pav. Auditorijų ir laboratorijų pakankamumas

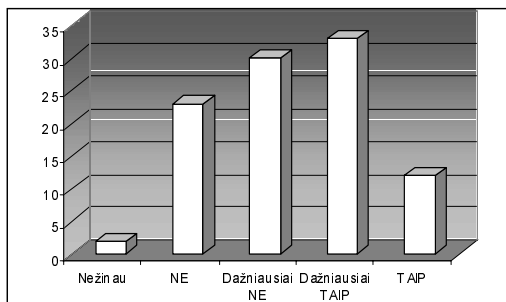
18 pav. Aparatūros bei įrengimų tinkamumas studijoms

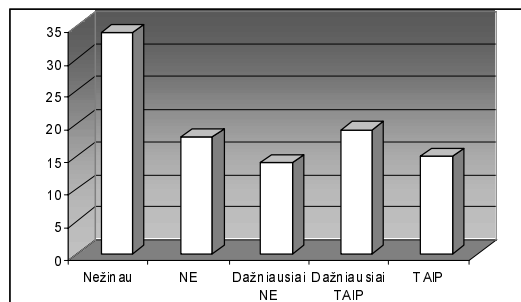
19 pav. Sąlygų naudotis kompiuteriais tinkamumas

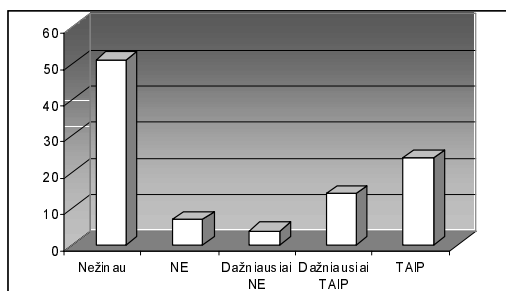
20 pav. Programinės įrangos pritaikymas užduotims atlikti

21 pav. Knygų bibliotekoje tinkamumas bei pakankamumas studijoms

22 pav. Universiteto išorinių ryšių naudingumas siekiant geresnių rezultatų

23 pav. Studentų patirties mainų programose naudingumas

Neuniversitetinių studijų kokybės užtikrinimo sistemos kūrimo teoriniai ir praktiniai aspektai

Neuniversitetinių studijų kokybės užtikrinimo sistemos kūrimosi ir plėtros prielaidos yra susijusios su kolegijų steigimu reformuojant buvusias aukštesnias mokyklas. Steigiant kolegijas ir jų tolesnės plėtros metu svarbūs veiksniai yra studijų kokybės užtikrinimui reikalingų žmogiškųjų ir materialinių išteklių prieinamumas, kolegijų bendradarbiavimas su universitetais, universitetinių ir neuniversitetinių studijų kokybės užtikrinimo sistemų sąveikos efektyvumas. Lietuvos neuniversitetinių studijų kokybės užtikrinimo sistema daugeliu bruožų yra panaši į Vakarų Europos šalių studijų kokybės užtikrinimo sistemas. Pagrindinis skirtumas yra didesnė Vakarų Europos studijų institucijų įtaka vertinant studijų kokybę, šioms institucijoms suteiktos didesnės galimybės nustatyti studijų kokybės standartus ir vertinimo kriterijus.

Pagrindinės sąvokos: neuniversitetinės studijos, studijų kokybės užtikrinimo sistema, studijų kokybės vertinimas, institucijų savianalizė, ekspertų vertinimas, institucijų ir programų akreditavimas, studijų kokybės užtikrinimo politika.

Įžanga

Neseniai susikūręs ir sparčiai stiprėjantis neuniversitetinių studijų sektorius atveria naujas Lietuvos aukštojo mokslo ir studijų plėtros perspektyvas. Šiame atsakingame neuniversitetinių studijų sektoriaus raidos etape, kuriantis ir įsitvirtinant naujoms studijų programoms ir institucijoms, ypatingą reikšmę įgyja neuniversitetinių studijų kokybės užtikrinimas, kurį garantuoja efektyviai veikianti studijų kokybės užtikrinimo sistema. Taigi, šio tyrimo problemą sudaro tokios sistemos kūrimosi ir plėtros teoriniai, politiniai ir organizaciniai aspektai.

Tyrimo tikslas yra nustatyti neuniversitetinių studijų kokybės sistemos plėtros prielaidas, sąlygas ir perspektyvas analizuojant Lietuvos neuniversitetinių studijų kokybės užtikrinimo sistemų raidą Vakarų Europos šalių patirties kontekste.

Šiame straipsnyje nenagrinėjami studijų kokybės užtikrinimo procesai institucijų viduje, nes tyrimo objektas yra neuniversitetinių studijų kokybės užtikrinimo sistema, kaip neu-

niversitetinių studijų kokybės užtikrinimo politikos kūrimo prielaida.

1. Lietuvos neuniversitetinių studijų sektoriaus raidos etapai

Neuniversitetinių studijų kokybės užtikrinimo Lietuvoje ištakos yra pirmųjų neuniversitetinių studijų institucijų – kolegijų įsteigimas. Pirmosios kolegijos buvo įsteigtos pagal PHARE programos finansuotą aukštojo mokslo reformos projektą. Kuriant kolegijas vadovautasi nuostatomis, kad jos turi būti plačių studijų krypčių aukštosios mokyklos, teikiančios kokybišką aukštąjį išsilavinimą ir profesinę kvalifikaciją. Siekiant, kad pirmosios kolegijos veiktų efektyviai, jos buvo kuriamos perorganizuojant ir suvienijant aukštesnias mokyklas.

Galima išskirti šiuos kolegijų steigimo Lietuvoje etapus, turėjusius įtakos neuniversitetinių studijų kokybės užtikrinimo sistemos kūrimui:

1. „Kolegijų steigimo Lietuvoje studijos“ parengimas ir pristatymas 1999 m. surengtoje PHARE konferencijoje. Šiame dokumente be kitų kolegijų steigimo aspektų buvo išskirti ir studijų kokybės kolegijose užtikrinimo reikalavimai bei kolegijų steigimo kokybės aspektai.

2. Kolegijomis siekiančių tapti institucijų atrankos ir vertinimo tvarka bei kriterijai apibrėžti dokumente „Institucijų, pretenduojančių tapti kolegijomis, vertinimo tvarka.“ Šiame dokumente reglamentuojama mokymo institucijų, siekiančių kolegijos statuso, veiklos įvertinimo sistema ir pagrindiniai vertintojai: kokybės vertinimo taryba, kokybės vertinimo tarnyba, anketinės informacijos analizės grupė; centrinė ekspertų komisija (Lietuvos mokslo taryba, 2000).

3. 1998 ir 2000 m. buvo atlikta aukštesniųjų mokyklų savianalizė ir rangavimas, siekiant nustatyti tas mokyklas, kurioms galima suteikti teisę rengti aukštojo mokslo studijų programas ir teikti aukštąjį išsilavinimą. 2000 m. atliktas 8 valstybinių ir 3 privačių aukštesniųjų mokyklų įvertinimas. Siekiant, kad naujos neuniversitetinių studijų institucijos atitiktų realius visuomenės ir veiklos pasaulio poreikius ir efektyviai veiktų, buvo stengiamasi į kolegijas suvienyti mažesnes arba siauresnio profilio aukštesnias mokyklas. Šis reorganizavimo procesas buvo grindžiamas tokiais kriterijais: kolegijų regioninis išsidėstymas, suteikiantis geras neuniversitetinio aukštojo mokslo geografinio prieinamumo galimybes; kolegijų teikiamų profesinės kvalifikacijos rūšių atitikimas darbo rinkos poreikiams ir studijų kolegijose daugiadiscipliniškumas, vengiant siauros specializacijos; orientavimasis į racionalų turimų materialinių, techninių ir žmogiškųjų išteklių panaudojimą perorganizuojant aukštesnias mokyklas į kolegijas; studijų kokybės užtikrinimas ir finansinis veiklos efektyvumas, kurį gali garantuoti tik gana didelės apimties ir įvairiadisciplinės institucijos (Lietuvos mokslo taryba, 2000).

4. Institucijų, pretenduojančių tapti kolegijomis, savianalizė ir išorės ekspertų vertinimas, apimantis veiklos misijos apibrėžimą, mokymo programų vertinimą, studentų ir pe-

dagogų skaičiaus ir jo kaitos, pedagogų kvalifikacijos analizę, valdymo struktūros efektyvumo įvertinimą, bei finansinio veiklos ir studijų išteklių panaudojimo efektyvumo, paramos studentams ir jų pasiekimų analizę leido Vilniuje, Kaune, Alytuje ir Utenoje sukurti keturias valstybines kolegijas. Šių institucijų savianalizę organizavo ir jų parengtas studijų programas vertino Profesinio mokymo metodikos centras. Išrinktoms keturioms mokykloms buvo suteiktas kolegijų statusas ir skirta parengti aukštojo mokslo studijų programas. Šių institucijų akreditaciją numatyta rengti po trejų metų. Naujosios kolegijos privalėjo kasmet parengti ir pateikti veiklos savianalizės ataskaitas.

5. Kolegijų kaip neuniversitetinių aukštųjų mokyklų veiklą įteisino 2000 m. priimtas Aukštojo mokslo įstatymas.

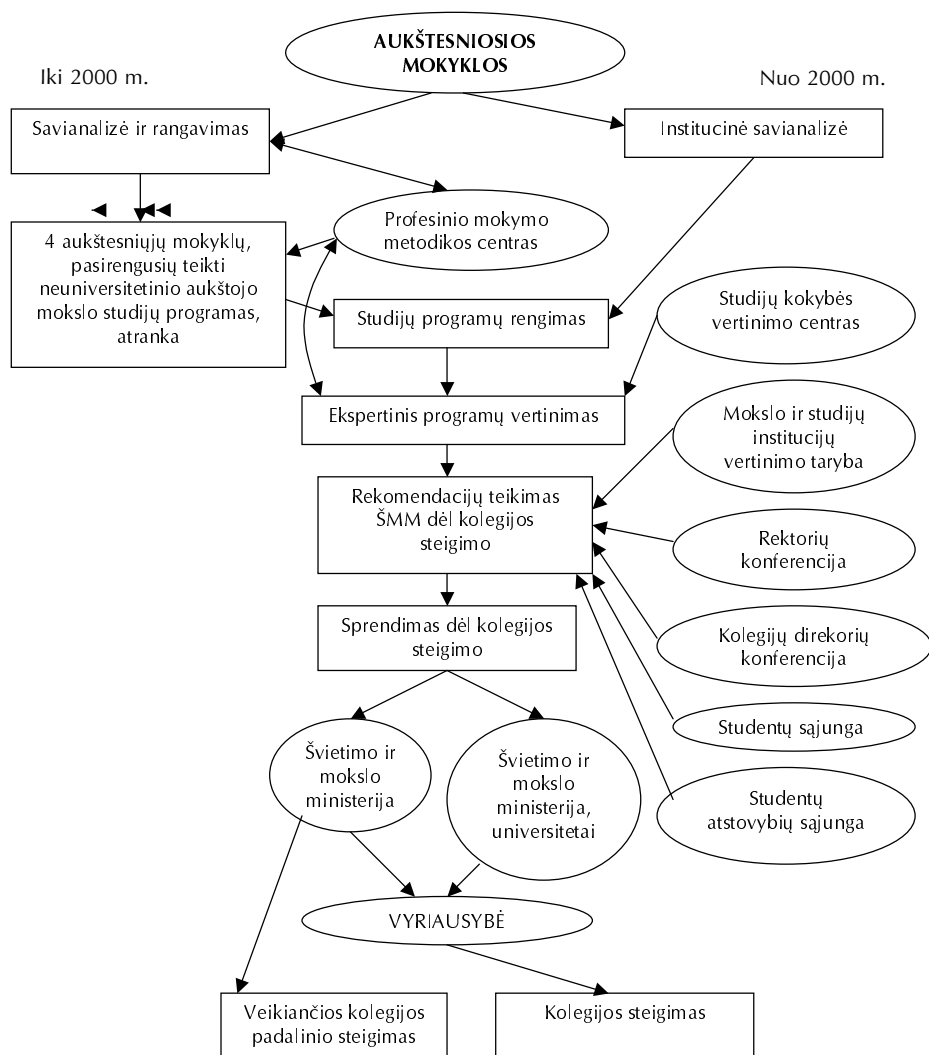
2. Studijų kokybės užtikrinimo problemos kolegijų steigimo laikotarpiu

1999 m. Švietimo ir mokslo ministerijos parengtose kolegijų steigimo ir neuniversitetinių studijų programų kūrimo nuostatose buvo numatyta, kad pirmųjų kolegijų pedagoginiam personalui užtenka turėti magistro kvalifikacinį laipsnį arba jį atitinkantį aukštąjį išsilavinimą, o kolegijų pedagogų moksline veikla nebuvo traktuojama kaip privaloma. Tačiau šios nuostatos buvo kritiškai įvertintos Lietuvos mokslo tarybos sudarytos ekspertų grupės parengtoje ataskaitoje „Universitetinių ir neuniversitetinių studijų plėtotės koncepcijos metmenys“. Dokumento autorių nuomone, kolegijų steigimo procesas vyko pernelyg uždarai, atsiribojant nuo universitetų įtakos ir vengiant pasinaudoti jų teikiamomis galimybėmis, ypač dėstytojų kvalifikacijos tobulinimo srityje. Kritikuojamos ir nuostatos primant į kolegijas dėstytojus pirmenybę teikti aukštesniųjų mokyklų, o ne universitetų dėstytojams. Bijota, kad aukštesniųjų mokyklų reorganizavimas į kolegijas gali tapti formaliu procesu, kuris nėra pagrįstas esminėmis studijų kokybės permainomis. Kiek kitoks požiūris šiuo klausimu išreiškiamas Ekonominio

bendradarbiavimo ir plėtros organizacijos (*Organisation for Economic Co-operation and Development, OECD*) ekspertų grupės parengtoje „Nacionalinės švietimo politikos apžvalgoje“. Šio dokumento autoriai pabrėžė, kad kolegijų veiklos misija yra suteikti veiklos pasauliui reikalingų žinių ir įgūdžių studentams, parengti juos praktinei veiklai ir nuolatiniam kvalifikacijos tobulinimui, todėl kolegijose „turėtų dirbti akademinis personalas,

turintis praktinės veiklos patirties, gebantis dirbti su mažiau akademiškai požiūriu pasirengusiu jaunimu, turintis ryšių su socialiniais partneriais“ (OECD, 2000). Šie du požiūriai išryškino svarbiausius kolegijų akademinio personalo kvalifikacijos reikalavimus – akademinę pedagoginę kompetenciją, kuri turi garantuoti studijų kolegijose akademinę kokybę, ir dalykinę praktinę kompetenciją, kuri turi garantuoti studijų kokybę kolegijose iš-

NEUNIVERSITETINIŲ STUDIJŲ INSTITUCIJŲ STEIGIMAS LIETUVOJE

1 pav. Neuniversitetinių studijų institucijų steigimo Lietuvoje schema

orinę kokybę – suteikiamos kvalifikacijos ir kompetencijos atitikimą veiklos pasaulio reikalavimams. Siekiant įvykdyti šiuos reikalavimus, keliamus kolegijoms, stengtasi bendradarbiauti su universitetais dėstytojų akademinės ir metodinės kompetencijos tobulinimo srityje ir su veiklos pasauliu tobulinant dėstytojų dalykinę praktinę kompetenciją ir plečiant ryšius su socialiniais partneriais.

1999 m. Mokslo tarybos ekspertų ataskaitoje pabrėžiama universitetų ir kolegijų integruotos veiklos skatinimo ir vientisos binarinės aukštojo mokslo studijų kokybės užtikrinimo sistemos kūrimo svarba. Anot ataskaitos autorių, toks požiūris palengvintų studijų modulių įskaitymo darbą, padidintų kolegijų studentų ir absolventų galimybes pereiti studijuoti į universitetus, padėtų efektyviau panaudoti mokslinio ir profesinio rengimo bazes, palengvintų dėstytojų rengimo kolegijoms procesą. Ekonominio bendradarbiavimo ir plėtros organizacijos ekspertų nuomone, universitetinių ir neuniversitetinių studijų kokybės užtikrinimo procesai turi būti aiškiai atskirti. Kolegijos ir universitetai turėtų bendradarbiauti rengiant studijų programas, skirtas tiems kolegijų studentams, kurie siekia tęsti studijas universitetuose, konsultuojantis akademinius ir administravimo klausimais, tačiau kokybės vertinimo, institucijų valdymo ir finansavimo požiūriu neuniversitetinių ir universitetinių studijų sektoriai turi būti atskirti. Tik tokia padėtis užtikrintų kolegijų galimybes tinkamai vykdyti jų veiklos praktinę taikomąją misiją ir skatinti neuniversitetinių studijų kokybės augimą. Todėl, anot OECD ekspertų, užtikrinti studijų kokybę kolegijose turėtų būti pavedama ne Studijų kokybės vertinimo centrui, o Profesinio rengimo metodikos centrui (OECD, 2000).

3. Studijų kokybės užtikrinimo steigiant kolegijas Suomijoje patirtis

Suomijos neuniversitetinių studijų sektorius susiformavo praeito amžiaus paskutiniajame dešimtmetyje. Šis procesas vyko panašiai

kaip ir Lietuvoje: buvo keliami buvusių aukštesniųjų profesinių mokyklų veiklos standartai ir atskiros mokyklos inkorporuojamos į daugiadisciplines politechnikos kolegijas. 1995 m. buvo išleistas politechnikos kolegijų steigimo įstatymas. Iki 2000 m. baigtas kurti nacionalinis kolegijų tinklas. Suomijoje dauguma kolegijų yra daugiadisciplinės aukštosios regioninės mokyklos, kurių pagrindinė misija yra suteikti studentams veiklos pasauliui reikalingą kompetenciją ir rengti aukštos kvalifikacijos darbuotojus regionų verslui ir pramonei. Kolegijų vaidmenį regionuose pabrėžia ir tai, kad prie visų – tiek valstybinių, tiek privačių – kolegijų veiklos finansavimo prisideda ir vietinės savivaldos institucijos bei vyriausybė. Nuo 1996 m. neuniversitetinių studijų programų ir institucijų akreditavimą atlieka Suomijos aukštojo mokslo vertinimo taryba, į kurios akreditacijos pakomitetį įeina ir kolegijų administracijos atstovų, dėstytojų, studentų ir veiklos pasaulio atstovų. Iki 1996 m. kolegijos buvo steigiamos ir vertinamos remiantis institucijų paraiškomis ir savianalize. Nuo 1997 m. pradėtas taikyti institucijų veiklos vertinimas iš išorės. Kolegijų vertinimo ir steigimo kriterijai buvo parengti dalyvaujant kolegijų, regioninės valdžios atstovams, studentams ir verslo bei pramonės sektorių atstovams. Pagrindiniai vertinimo kriterijai yra panašūs į Lietuvos aukštesniųjų mokyklų atrankos kolegijų steigimo pradinio etapo veiklos vertinimo kriterijus: institucijos misija, vizija, tikslai ir uždaviniai; studijų programų kūrimas ir atnaujinimas, remiantis programų naujumo, įvairovės ir studijų proceso dalyvių bendradarbiavimo principais; veiklos plano pagrįstumas; pakankamas studentų skaičius; dėstymo ir mokymosi kokybė, galimybės naudotis biblioteka ir informacinėmis technologijomis, bendradarbiavimas su veiklos pasauliu, bendradarbiavimas su kitomis studijų institucijomis, tarptautinis bendradarbiavimas, regioninė kolegijos paskirtis, kokybės užtikrinimo sistemos funkcionavimas. Suomijoje studijų programų ir institucijų vertinimo tikslas apibrėžiamas kaip siekis suteikti joms daugiau atsakomybės studijų me-

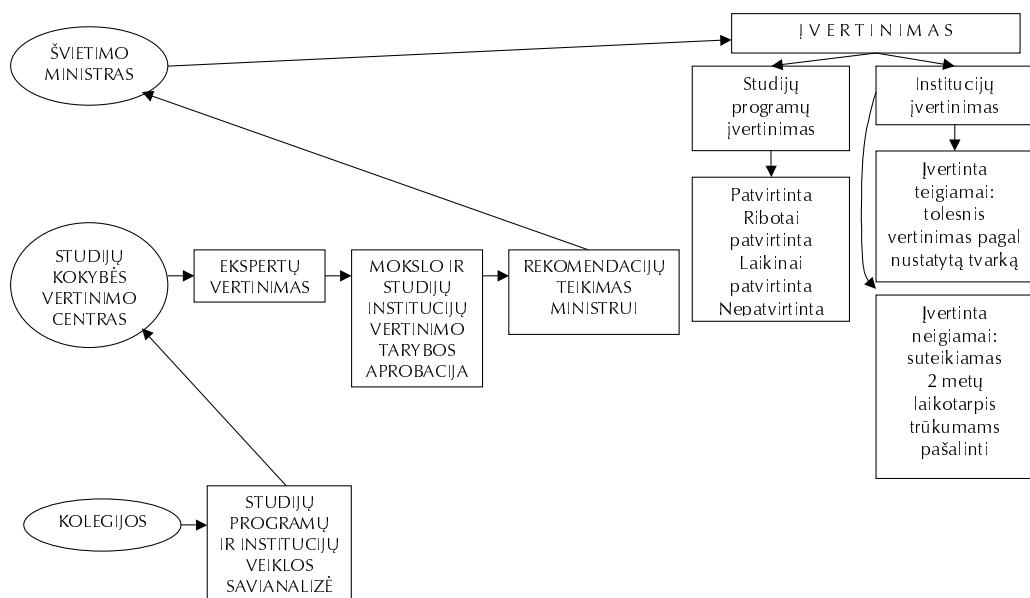
todų tobulinimo ir institucijų valdymo srityje. Todėl pačios studijų institucijos aktyviai dalyvauja studijų programų ir institucijų vertinimo darbe nustatant vertinimo tikslus, uždavinius ir metodus, apibrėžiant vertinimo kriterijus.

4. Kokybės užtikrinimo aspektai studijų programų ir institucijos veiklos vertinimo požiūriu

Daugeliu atvejų naujų valstybinių kolegijų Lietuvoje steigama perorganizuojant aukštesniąsias mokyklas. Vienas iš pirmųjų šio proceso etapų yra mokymo institucijos, pretenduojančios rengti aukštojo mokslo studijų programas, savianalizė, kurios metu mokymosi institucija įvertina savo intelektines, organizacines, materialines ir kitas galimybes teikti aukštąjį išsilavinimą ir konkrečią kvalifikaciją. Pagal švietimo ir mokslo ministro patvirtintas „Mokslo ir studijų institu-

cijų vertinimo taisyklės“ institucijos veiklos vidinis vertinimas inicijuojamas ir prižiūrimas pačios institucijos valdymo struktūrų, visų pirma kolegijos savivaldos institucijų ir direktoriaus. Kolegijos direktorius paskiria už nuolatinį institucijos veiklos kokybės vertinimą atsakingus darbuotojus. Vidinio studijų institucijos veiklos vertinimo rezultatai apibendrinami ataskaitoje, kuri pateikiama Studijų kokybės vertinimo centrui. Išorinį studijų programų ir institucijų vertinimą koordinuoja Mokslo ir studijų institucijų vertinimo ekspertų taryba. Toks vertinimas susideda iš studijų programų vertinimo (per aštuonerius metus įvertinamos visos studijų kryptys), mokslinių tyrimų ir mokslo taikomosios veiklos vertinimo (per aštuonerius metus įvertinamos visos mokslo kryptys), kvalifikacinio mokslo ir studijų institucijų vertinimo (per aštuonerius metus įvertinamos visos mokslo ir studijų institucijos) (Mokslo ir studijų institucijų vertinimo taisyklės, 2001). Ekspertų taryba išorinio vertinimo me-

NEUNIVERSITETINIŲ STUDIJŲ PROGRAMŲ IR INSTITUCIJŲ VERTINIMO PROCESAS VERTINIMO PROCESAS

2 pav. Neuniversitetinių studijų programų ir institucijų vertinimo procesas

tu išanalizuoja institucijos savianalizės ataskaitą, patikrina vidinio vertinimo išvadas vizito vertinamoje institucijoje metu, vertinimo išvadas aptaria su vertinamąja institucija ir pateikia Švietimo ir mokslo ministerijos Mokslo ir studijų departamentui. Remdamasi vertinimo išvadomis ir ekspertų rekomendacijomis, vertinama institucija Studijų kokybės vertinimo centrui ir Švietimo ir mokslo ministerijos Mokslo ir studijų departamentui pateikia atitinkamą veiksmų programą, skirtą nustatytiems trūkumams pašalinti.

Pirmųjų kolegijų steigimo metu tik po savianalizės atrinktos aukštesniosios mokyklos, tapusios kolegijomis, gavo teisę rengti studijų programas. Vėliau kuriamos kitos kolegijos jau galėjo iš karto, be išorinės atrankos, teikti naujas studijų programas. Studijų programų vertinimą sudaro du etapai: dalinis ir išsamusis vertinimas. Dalinis vertinimas yra institucijų studijų programų vidinės analizės ekspertų atliekamas vertinimas siekiant nustatyti, ar vertinamos studijų programos atitinka Nuosekliųjų studijų programų nuostatus, patvirtintus švietimo ministro. Jei nustatoma, kad vertinama programa neatitinka nuostatų, Studijų kokybės vertinimo centras atlieka išsamųjį studijų programų vertinimą, kurio metu ekspertai apsilanko institucijoje ir įvertina, kaip realizuojamos studijų programos, akademinio personalo kvalifikaciją ir profesinę patirtį, pateikia išvadas apie programos trūkumus ir kartu su studijų institucijos atstovais aptaria būdus, kaip pagerinti studijų programas. Vertinant profesinę kvalifikaciją teikiančias neuniversitetinių studijų programas atsižvelgiama ir į tai, kiek studijų programa tenkina atitinkamų profesinio rengimo standartų reikalavimus. Iki 2001 m. neuniversitetinių studijų programos buvo akredituojamos Profesinio rengimo metodikos centro, o nuo 2001 m. šią funkciją atlieka Studijų kokybės vertinimo centras.

Vertinant studijų programas, galimi kelti švietimo ir mokslo ministro sprendimai: patvirtinta programa; dalinai patvirtinta programa, kai apribojama programoje numatytų studijų apimtis; laikinai patvirtinta programa, kai institucija įpareigojama ją patobu-

linti per tam tikrą laikotarpį, ir nepatvirtinta programa.

Aukštojo mokslo įstatyme įtvirtintas centralizuotas studijų programų ir institucijų registravimo procesas, kai studijų institucija įgyja teisę pradėti savo veiklą tik tada, kai ji ir jos studijų programos įregistruojamos Švietimo įstaigų bei mokslo ir studijų institucijų valstybės registre bei Studijų ir mokymo programų registre. Per 4 metus atliekamas studijų institucijos veiklos vertinimas.

Institucijų registracijos atveju švietimo ir mokslo ministras gali priimti tokius sprendimus:

- aprobuoti kolegiją, pavesdamas ją sudaryti savivaldos institucijas, t. y. tarybą, ir parengti veiklos statutą;
- neaprobuoti kolegijos, suteikdamas dvejų metų laikotarpį vertinimo metu nustatytiems trūkumams pašalinti ir naujam vertinimui atlikti.

Institucijų vertinimo išvados skelbiamos viešai, o Švietimo ir mokslo ministerija vadovaujasi jomis sudarydama sutartis su institucijomis.

5. Neuniversitetinių studijų programų ir institucijų kokybės vertinimo sistemos kritika

Ekonominio bendradarbiavimo ir plėtros organizacijos ekspertų pateiktoje „Nacionalinės švietimo politikos apžvalgoje“ teigiamai įvertinta Lietuvos studijų kokybės vertinimo sistema, ją atliekančių institucijų veikla ir ją pagrindžianti teisinė bazė. Ekspertai atkreipė dėmesį ir į kai kuriuos taisytinus dalykus:

1. Studijų programų kokybės vertinimo sistema yra pernelyg centralizuota, o tai gali slopinti studijų institucijų iniciatyvą kurti ir diegti naujas studijų programas. Esama studijų vertinimo ir akreditavimo sistema sudaro tam tikrų biurokratinių kliūčių naujoms į darbo rinkos poreikius orientuotoms studijų programoms įdiegti. Rekomenduojama išnagrinėti galimybes taikyti ne atskirų studijų programų, bet visos studijų krypties vertinimą, kuris leistų atverti platesnes galimybes

institucijai įtraukti į mokymo procesą naujas studijų programas.

2. Studijų kokybės vertinimo ir užtikrinimo sistemoje daugiau dėmesio reikėtų skirti naujai steigiamų institucijų veiklos kokybės užtikrinimui. Tai ypač aktualu neuniversitetinių studijų sektoriui, kuriame kolegijos kuriamos perorganizuojant aukštesniąsias mokyklas.

3. Studijų akreditavimo procese reikėtų labiau pabrėžti institucijų atsakomybę už vidinį studijų programų ir institucijos veiklos vertinimą.

4. Ne iki galo užtikrinama vieša atskaitomybė ir kokybės vertinimo proceso skaidrumas, visuomenės informavimas apie vertinimo rezultatus.

5. Kokybės vertinimo ir akreditavimo rezultatai per mažai susieti su valstybės finansavimu.

6. Lietuvos neuniversitetinių studijų programų ir institucijų vertinimo sistema Vakarų Europos šalių patirties kontekste

Lietuvos neuniversitetinių studijų programų ir institucijų veiklos vertinimo sistema ir vertinimo procesai turi daug bendrų bruožų su Vakarų Europos šalių neuniversitetinių studijų kokybės vertinimo sistemomis ir procesais.

Studijų kokybės vertinimo ir studijų institucijų atskaitomybės reikšmė Vakarų Europoje nuolat auga. Tam turi įtakos ir vidiniai, ir išoriniai studijų institucijų veiklos uždaviniai. Vis labiau įsigali nuomonė, kad studijų kokybė yra tiesiogiai susijusi ne tik su atskirų valstybių, bet ir su tarptautinių struktūrų, pvz., Europos Sąjungos, konkurentiškumo perspektyvomis pasaulinėje rinkoje. Aukštųjų mokyklų biudžetai dėl didėjančio studentų skaičiaus vis labiau ribojami, todėl tai skatina didinti mokyklų veiklos efektyvumą. Intensyvėjanti konkurencija žmoniškųjų išteklių srityje ir darbo rinkoje skatina studentus, darbdavius ir kitus socialinius partnerius nuolatos didinti studijų kokybės ir jos vertinimo sistemos

viešumo bei skaidrumo reikalavimus (Basker, van der Velden, 1997).

Nyderlanduose studijų kokybės vertinimo pagrindus 1985 m. padėjo Švietimo, mokslo ir kultūros ministerijos išleistas programinis dokumentas „Aukštasis mokslas: autonomiškumas ir kokybė“, kuriame universitetinėms ir neuniversitetinėms studijų institucijoms suteikiamas savarankiškumas sudarant studijų programas ir užtikrinant jų kokybę. Remiantis šio dokumento nuostatomis buvo sukurta studijų kokybės užtikrinimo sistema, apimanti visas studijų proceso grandis nuo studentų priėmimo, studijų rezultatų vertinimo, žmoniškųjų ir materialųjų išteklių iki studijų institucijos valdymo ir administravimo. Vienas svarbiausių studijų kokybės vertinimo kriterijų Nyderlandų studijų kokybės vertinimo sistemoje yra išorinis studijų rezultatas – aukštųjų mokyklų absolventų įsidarbinimo kiekybiniai ir kokybiniai rodikliai.

Pagal Nyderlandų studijų akreditavimo įstatymą ir bakalauro/magistro studijų įstatymą, jau egzistuojančios studijų akreditavimo ir kokybės vertinimo institucijos – Aukštojo mokslo inspektoratas, Nyderlandų universitetų asociacija, Nyderlandų studijų įteisinimo tarnyba – sudaro nepriklausomą centralizuotą akreditavimo instituciją – Nacionalinę akreditavimo agentūrą. Ši agentūra yra atsakinga už teisinę studijų programų ir institucijų akreditavimą. Studijų programų ir institucijų vertinimo bei akreditavimo sistema yra sudėtinga struktūra, kurią sudaro aukštosios mokyklos, nepriklausomos kokybės vertinimo ir akreditavimo agentūros, užsienio šalių studijų kokybės vertinimo agentūros, o patį vertinimo ir akreditavimo procesą koordinuoja Nacionalinė akreditavimo agentūra.

Studijų programų vertinimas Nyderlandų aukštosiose mokyklose atliekamas kas penkeri metai ir susideda iš vidinio vertinimo – institucijos savianalizės ir išorės ekspertų vertinimo. Patį vertinimą atlieka nepriklausomos studijų kokybės vertinimo agentūros, o programas akredituoja centralizuota institucija – Nacionalinė akreditavimo

agentūra. Remiantis studijų programų akreditavimo rezultatais nustatomas valstybės remiamų studentų ir pagal kiekvieną studijų programą suteikiamų kvalifikacinių laipsnių skaičius bei skiriamos studijų stipendijos studijuojantiems pagal tas programas.

Galima išskirti šiuos specifinius Nyderlandų studijų kokybės vertinimo ir akreditavimo sistemos bruožus:

- Studijų programų ir institucijų vertinimas bei akreditavimas atliekamas nepriklausomų institucijų; siekiama, kad šis procesas būtų labiau decentralizuotas ir pačioms aukštosioms mokykloms suteiktų daugiau laisvės studijų kokybės užtikrinimo srityje.

- Į vertinimo ir akreditavimo procesą įtraukiama kuo daugiau įvairių visuomeninių institucijų, išreiškiančių įvairius interesus ir tikslus studijų srityje.

- Studijų kokybės vertinimo ir akreditavimo rezultatais vadovaujamasi studijų sistemos plėtros planavimo ir valdymo srityje nustatant valstybės remiamų studentų ir pripažintų laipsnių skaičių, skiriant stipendijas ir taikant kitas studijų planavimo ir plėtros priemones.

Šiaurės šalyse studijų kokybės vertinimas, studijų programų ir institucijų akreditavimas taip pat atliekamas taikant institucinės savianalizės ir nepriklausomo ekspertų vertinimo metodus. Siekiant nepažeisti aukštųjų mokyklų autonomijos, studijų programų ir institucijų akreditavimas patikimas nepriklausomoms vertinimo agentūroms. Yra kelių tipų nepriklausomos vertinimo agentūros: nepriklausoma studijų kokybės užtikrinimo vertinimo agentūra su valstybės perduotomis visomis vertinimo ir akreditavimo teisėmis – gana retas atvejis; nepriklausoma arba pusiau autonomiška studijų kokybės užtikrinimo vertinimo agentūra, kuri turi patariamąjį vaidmenį studijų programų ir institucijų vertinimo ir akreditavimo srityje – vyraujantis modelis Šiaurės šalyse; studijų institucijų asociacija atlieka studijų kokybės vertinimo ir programų bei institucijų akreditavimo funkcijas; studijų programas vertina ir akredituoja pačios institucijos – taip pat reti atvejai.

Danijoje sisteminį studijų programų ir institucijų kokybės vertinimą atlieka Danijos vertinimo institutas. Tačiau akreditavimo procedūros daugiausiai taikomos privačioms kolegijoms, kai reikia patvirtinti valstybės paramą jose studijuojantiems studentams. Programų ir institucijų vertinimą atlieka Vertinimo institutas, o akreditavimo rezultatus patvirtina Švietimo ministerija. Po ketverių metų institucijos ir programos turi būti akredituojamos iš naujo. Akreditavimo procesas pagrįstas 40 kriterijų, suskirstytų į 13 grupių: studijų tikslų ir turinio, studijų teikiamų perspektyvų darbo rinkoje ir suteikiamos kompetencijos, studijų struktūros, egzaminų, studentų priėmimo, pedagoginio personalo kvalifikacijos, studijų organizavimo, studijų materialųjų išteklių, vidinio studijų kokybės užtikrinimo sistemos. Akreditavimo procesas, palyginti su kitomis šalimis, išsiskiria tuo, kad po institucinės savianalizės Danijos statistikos departamentas atlieka darbo rinkos tyrimą, parodantį institucijos absolventų įsidarbinimo rodiklius. Studijų programų ir institucijų akreditavimas valstybiniame neuniversitetinių studijų sektoriuje netaikomas, o studijų kokybė užtikrinama naujų studijų programų ir institucijų patvirtinimo procese, kurio metu atliekamas išorės ekspertų vertinimas. 1992 m. Danijos vertinimo institutas atliko visų aukštųjų mokyklų programų vertinimą, kurį sudarė institucijų savianalizė, išorės ekspertų vertinimas, studijų paslaugų naudotojų apklausa ir vertinamasis vizitas. Šiuo metu Vertinimo institutas sprendžia, kurios vertinimo procedūros vyks po to, kai bus įvertintos programos. Planuojama atlikti aukštųjų mokyklų fakultetų veiklos kokybės vertinimą.

Suomijoje daugelis kolegijų yra daugiadisciplinės ir priklauso municipalitetams arba yra privačios. Visų kolegijų veiklą finansškai remia vyriausybė ir savivaldybės. Kolegijos ir valstybės valdžios santykius apibrėžia tarp kolegijos ir Švietimo ministerijos sudaroma 3 metų sutartis, kurioje numatomi kolegijos veiklos tikslai, jų įgyvendinimo planai ir tam reikalingi ištekliai. Naujų kolegijų steigimą ir akreditavimą Suomijoje atlieka

Valstybės taryba. Valstybės tarybos akredituotos kolegijos gali įgyvendinti aukštojo mokslo studijų programas ir suteikti valstybės pripažįstamą aukštąjį išsilavinimą. Patį studijų kokybės vertinimo procesą koordinuoja nepriklausoma ekspertų institucija – Aukštojo mokslo vertinimo taryba, o vertinimo procedūrų darbus finansuoja vyriausybė. Aukštojo mokslo taryba studijų kokybės vertinimo srityje teikia ekspertų paramą studijų institucijoms ir Švietimo ministerijai, atlieka kolegijų institucinį vertinimą ir akreditavimą, vertina aukštųjų mokyklų veiklą ir jos strategijas, inicijuoja aukštųjų mokyklų plėtros tyrimus, bendradarbiauja su tarptautinėmis studijų kokybės vertinimo institucijomis. Mokyklos pateiktą paraišką dėl institucijos akreditavimo arba kolegijos steigimo nagrinėja Aukštojo mokslo vertinimo tarybos Akreditavimo pakomitetas, kuriame dirba kolegijų administracijos darbuotojai, dėstytojai, studentai ir darbdavių atstovai. Nuo 1997 m. vertinimas remiasi institucijos savianalize ir ekspertų vizitais. Akreditavimo pakomitetas vertinimo rezultatus skelbia viešai. Jeigu kolegija keičia studijų kryptis arba prie jos jungiami nauji studijų padaliniai, taip pat yra reikalingas Akreditavimo pakomitečio vertinimas. Vertinimo kriterijus nustato nepriklausomi ekspertai, bendradarbiaudami su kolegijų atstovais, studentais, regioninėmis valdžios institucijomis, verslo ir pramonės atstovais. Suomijoje kolegijos ir kitos aukštosios mokyklos aktyviai dalyvauja studijų kokybės vertinimo procese. Jos pačios pasirenka studijų kokybės užtikrinimo tikslus, vertinimo kriterijus ir metodus. Kolegijose programų ir institucijų akreditavimas yra susijęs su įvairiomis stebėjimo ir grįžtamojo ryšio procedūromis. Kai kolegijoms suteikiamos akreditavimo licencijos, kai kurioms iš jų skiriama patobulinti tam tikrų sričių veiklą per apibrėžtą laikotarpį – dvejus metus. Po to eina patikrinamasis vizitas, kurio metu nustatoma, ar kolegija pašalino nurodytus trūkumus.

Norvegijoje neuniversitetinių studijų programų ir institucijų akreditavimą koordinuoja ir formaliai akredituoja institucijas bei

programas speciali Patariamoji taryba, esanti prie Švietimo ministerijos. Akreditavimo procesas šioje šalyje skiriasi nuo kitų šalių tuo, kad vietoje įprasto programų ir institucijų akreditavimo atliekamas tik naujų studijų programų ir institucijų akreditavimas. Nėra jokių sisteminių akredituotų studijų programų ir institucijų kokybės kontrolės. Teisinė akreditavimo bazė atskiria privačių ir valstybinių aukštųjų mokyklų akreditavimą: valstybinių aukštųjų mokyklų programų vertinimą ir akreditavimą reglamentuoja 1995 m. priimtas universitetų ir kolegijų įstatymas, o privačių aukštųjų mokyklų akreditavimas atliekamas pagal 1986 m. priimtą privačių kolegijų įstatymą. Pagal universitetų ir kolegijų įstatymą Vyriausybė sprendžia, kokio lygio išsilavinimą ir pagal kokias studijų programas gali suteikti aukštoji mokykla. Šio sprendimo teisė gali būti iš dalies suteikiama pačioms aukštosioms mokykloms. Aukštosios mokyklos gali siūlyti esamų studijų kryptims 90 kreditų kursus, kuriems nereikia akreditavimo, tačiau šie kursai yra žemesnio akademinio lygmens. Diegdamas naujas studijų programas aukštosios mokyklos pateikia Norvegijos studijų kokybės vertinimo tarybai (angl. *Norway Network Council*) naujo studijų kurso ar programos planą, ataskaitą apie pedagoginio personalo kvalifikaciją, studijų programas, studijų kokybės vertinimo sistemos aprašą, informaciją apie techninę ir organizacinę studijų infrastruktūrą. Visą šią informacinę medžiagą analizuoja ir vertina kitų aukštųjų mokyklų, kurios jau turi įdiegusias tas pačias studijų programas ar kursus, atstovai. Greta akademinės veiklos kokybės vertinimo atliekamas ir darbo rinkos poreikių tyrimas, kuriuo siekiama išsiaiškinti, ar naujai diegiama studijų programa yra pagrįsta realiais veiklos pasaulio poreikiais. Po paraiškos analizės Studijų kokybės vertinimo taryba pateikia Švietimo ministerijai savo rekomendacijas dėl programų patvirtinimo. Pagal privačių kolegijų įstatymą šioms aukštosioms mokykloms suteikiama teisė teikti aukštąjį išsilavinimą pagal nustatytas studijų programas ir gauti valstybės finansinę paramą, jeigu jų teikiamos stu-

dijos reikalingos dėl religinių ir etinių priežasčių, privačios mokyklos veikla yra reikalinga kaip nemokamų valstybės remiamų studijų alternatyva, arba privačios kolegijos papildė švietimo rinką tose srityse, kuriose valstybinės kolegijos nesugeba patenkinti studijų poreikio. Vyriausybė patvirtina privačių kolegijų studijų programas tik tada, jeigu jų kokybė nėra žemesnė už valstybinių kolegijų studijų programų kokybę. Studijų kokybės vertinimo taryba analizuoja paraiškas steigti privačias kolegijas ar įdiegti naujas studijų programas ir pateikia rekomendacijų ministrui, kuri priima galutinį sprendimą. Norvegijos vyriausybės sukurta komisija patikė aukštojo mokslo reformos siūlymų, kuriais siekiama sumažinti studijų kokybės užtikrinimo priklausomybę nuo Švietimo ministerijos, nacionaliniu lygmeniu sukuriant nepriklausomą studijų kokybės vertinimo ir programų bei institucijų akreditavimo tarnybą. Taip pat siekiama praplėsti studijų programų ir institucijų akreditavimo funkcijas, pradedant taikyti sisteminį studijų kokybės vertinimą, didinant atskaitomybę už studijų kokybės užtikrinimo procesą ir tai siejant su valstybės teikiamu studijų finansavimu.

Švedijoje studijų kokybės užtikrinimas yra svarbi sąlyga aukštosios mokyklos siekiant valstybės finansavimo. Studijų programų ir institucijų akreditavimas Švedijoje įdiegtas 1993 m. Aukštojo mokslo aktu, kuriuo buvo panaikinta anksčiau egzistavusi valstybinė studijų programų sistema ir aukštosios mokyklos studijų programų srityje suteikta daugiau laisvės. Pagal šį teisinį aktą universitetinės kolegijos gavo teisę savarankiškai suteikti bakalauro laipsnį. Dėl studijų programų sistemos decentralizavimo iškilo poreikis sukurti studijų kokybės užtikrinimo sistemą. 1995 m. buvo sukurta Nacionalinė studijų agentūra, atsakinga už studijų kokybės vertinimo koordinavimą. Ši agentūra veikia savarankiškai, jai veiklos įgaliojimus suteikia vyriausybė. Be kitų veiklos rūšių, agentūra iš Parlamento paskirto biudžeto apmoka visas studijų programų ir institucijų ekspertinių vertinimo išlaidas. Aukštojo mokslo agentūra nuo 2001 m. iki 2006 m. vertina

visas studijų programas ir studijų dalykus bei atlieka aukštųjų mokyklų veiklos kokybės vertinimą pačių mokyklų prašymu, kai jos nori peržiūrėti ir pakeisti įgaliojimus teikti tam tikro lygmens aukštojo mokslo diplomus. Studijų programų vertinimo ataskaitas agentūra pateikia vyriausybiniams institucijoms ir suinteresuotiems socialiniams partneriams. Agentūra taip pat kas treji metai atlieka aukštųjų mokyklų vertinimą, kurio tikslas yra skatinti studijų kokybės užtikrinimo sistemų plėtrą aukštesiose mokyklose konsultuojant jas studijų kokybės tobulinimo klausimais. Studijų programų ir institucijų vertinimo kriterijai nustatomi agentūrai tarantis su aukštųjų mokyklų atstovais. Pagrindiniai vertinimo kriterijai yra studijų sąlygos – studentų priėmimas, pedagoginio personalo kvalifikacija, mokslinė ir metodinė kompetencija, dėstytojų galimybės tobulinti kvalifikaciją, studijų tikslai, turinys, organizavimas, bibliotekos ir kitų informacijos šaltinių prieinamumas, materialiniai ir techniniai ištekliai, studentų veikla, dėstytojų veikla, studijų programos struktūra, vertinimo metodai, studijų aplinka, studijų rezultatai, studijų kokybės užtikrinimo sistemingumas, vertinant studijų kokybę programų, katedrų, fakultetų ir institucijos lygmeniu.

Šiaurės šalių studijų kokybės užtikrinimo sistemos kinta. Anksčiau aukštosios mokyklos naudojosi didele valstybės parama ir finansavimo garantijomis, tačiau turėjo galimybę savarankiškai nustatyti studijų tikslus ir studijų kokybės standartus, kurių laikymąsi kontroliavo įvairios valstybinės institucijos. Šiuo metu valstybės įtaka studijų kokybės užtikrinimo procesui mažėja, tačiau dėl didėjančios tarptautinės konkurencijos studijų srityje iškyla naujų studijų kokybės užtikrinimo reikalavimų. Studijų kokybės vertinimo tikslai vis labiau nukreipiami į kokybės plėtrą, o ne į kokybės kontrolę. Tiek institucijų savianalizės rezultatų svarstymo, tiek ekspertų vertinimo metu įvairūs ekspertai konsultuoja vertinamą instituciją, nurodo jos veiklos trūkumus ir galimus būdus jiems pašalinti. Studijų kokybės išoriniam vertinimui atlikti pasitelkiami ne studijų srities atstovai

– darbdaviai, vietinės valdžios atstovai, darbo rinkos specialistai, ir tai išplečia studijų kokybės vertinimo galimybes bei padidina jo efektyvumą. Šiaurės šalių studijų kokybės vertinimo sistemose pastebimai didėja nepriklausomų studijų kokybės vertinimo institucijų įtaka, kadangi nuo centralizuoto valstybinio reguliavimo čia pereinama prie valdymo pagal tikslus. Tas pačias tendencijas galima įžvelgti ir nagrinėjant Nyderlandų studijų kokybės vertinimo sistemą. Įvairūs ekspertai pažymi, kad Lietuvoje studijų kokybės vertinimo procesas yra pernelyg griežtai centralizuotas, ir tai apriboja aukštųjų mokyklų savarankiškumą ir iniciatyvas kurti naujas studijų programas ir diegti kitas studijų naujoves. Kitas išskirtinis neuniversitetinių studijų kokybės užtikrinimo bruožas Šiaurės šalyse ir Nyderlanduose yra išorinių studijų kokybės vertinimo kriterijų ir rezultatų, ypač užimtumo galimybių, reikšmė vertinant studijų programų ir institucijų veiklos kokybę. Taip studijų kokybės vertinimas peržengia siaurų akademinių reikalavimų rėmus ir įgyja svarbią socialinę ir ekonominę reikšmę.

7. Neuniversitetinių studijų kokybės užtikrinimo politiniai aspektai

Kai kurių autorių – J. Brennanas, van Vughtas, B. Giertz, R. Rappé – nuomone, studijų kokybės užtikrinimo klausimai priklauso politinės galios raiškos ir naudojimo sričiai. Įvairių autorių išsakytos studijų kokybės sampratos ideologiniais ryšiais yra susijusios su visuomenės politinėmis grupėmis bei politiniais veikėjais. Galima išskirti daug socialinių ir politinių jėgų, turinčių įtakos studijų procesui ir studijų kokybės užtikrinimui. Birgita Giertz, remdamasi įvairiais autoriais, išskiria tris pagrindines socialinių jėgų grupes, turinčias įtakos studijų procesui ir jų kokybei:

- akademinė bendruomenė, kuri rūpinasi vidiniais studijų kokybės aspektais – pagrindinėmis akademinėmis vertybėmis ir idealais žinių kūrimo ir studijų procese;
- rinkos dalyviai, kurie siekia paveikti išorinius studijų kokybės aspektus – suteikia-

mų žinių, mokėjimų ir gebėjimų atitikimą veiklos pasaulio poreikiams;

- valstybė, kuri siekia paveikti politinius studijų kokybės užtikrinimo aspektus.

Valstybė naudoja įvairius svertus saugodama jai priklausančias aukštąsias mokyklas nuo abejotinos kokybės privačių aukštųjų mokyklų konkurencijos ir reikšdama savo suinteresuotumą, kad studentai rinktųsi jos poreikius atitinkančias studijų programas ir institucijas. Anot B. Giertz, daugelis valstybės siūlomų ir nustatomų studijų kokybės reikalavimų yra politiškai arba ideologiškai motyvuoti. „Valstybės valdžia gali prisidengti kokybės faktoriumi, norėdama įtvirtinti savo politiškai angažuotus studijų proceso valdymo sprendimus“ (Giertz, 2001).

Anot R. Rappé, studijų politikos kūrimas ir vykdymas yra sudėtingas procesas, kurio metu jos vykdytojai – studijų institucijos, jų darbuotojai, studentai – transformuoja patį studijų procesą pagal įvairias socialines ir politines aplinkybes ir dėl to politikos įgyvendinimo metu iš dalies pakinta pačios politikos pradinis turinys. Švietimo ir studijų politiką galima suvokti kaip daugybės idėjų, tikslų, strateginių veiksmų ir galimybių sankirtą.

Analizuojant studijų politiką, svarbu išnagrinėti galių pasiskirstymą kiekviename politikos sprendimų lygmenyje: centralizacijos ir decentralizacijos priešybę, tikslų, uždavinių ir veiklos pasiskirstymą centriniame ir vietiniame lygmenyse. Studijų kokybės užtikrinimo kolegijose atveju svarbu išnagrinėti, kaip veikia daugiašalė veikėjų sistema – kolegijos, darbdaviai, profesinės organizacijos, valstybinės valdžios institucijos. Kaip kokybės užtikrinimo sistemos centralizacija ir decentralizacija lemia naujų studijų organizavimo ir kokybės užtikrinimo formų plėtrą, naujas iniciatyvas ir eksperimentus studijų kokybės plėtros srityje? Studijų kokybė gali būti vertinama kaip studijų politikos vykdymo kontrolės priemonė, padedanti įvertinti studijų politikos efektyvumą ir pasiūlyti įvairių jos korekcijos priemonių.

Remiantis šiomis idėjomis sudaryta toliau pateikiama studijų kokybės užtikrinimo kolegijose politinių veiksmų schema.

1 lentelė

Neuniversitetinių studijų kokybės užtikrinimo politiniai veiksniai

	Akademinei (vidinei) studijų kokybės užtikrinimo politika	Išorinė studijų kokybės užtikrinimo politika: santykiai su veiklos pasauliu	Studijų kokybės užtikrinimo politinis aspektas – „politiškai korektiška“ kokybė
Individo lygmuo	1. Studijų paslaugų naudotojo – studento įtaka studijų kokybės užtikrinimo vidinės politikos kūrimui: kaip studento poreikiai ir pageidavimai, susiję su studijų kokybe, transformuojami į studijų kokybės užtikrinimo politikos tikslus? 2. Atsižvelgimas į individo interesus kuriant ir tobulinant studijų programas bei modulius. 3. Dėstytojo – mokymo institucijos darbuotojo – įtaka vidinės studijų kokybės užtikrinimo politikos kūrimui: kvalifikacija ir kompetencija, motyvacija.	1. Studijų kokybės įtaka renkant aukštąją mokyklą studijų „rinkoje“. 2. Absolventų konkurencinio veiklos pasaulyje didinimo veiksnys: galimybės įsidarbinti ir siekti karjeros. 3. Kaip studijų kokybė padeda užtikrinti tęstinio mokymosi ir studijų galimybes ?	1. Valstybės interesus apsaugoti individo, kaip paslaugos vartotojo ir piliečio, teises ir interesus neuniversitetinių studijų srityje. 2. Individai paveikia ir aukštojo politiką per rinkimų mechanizmą ir visuomeninių organizacijų (ypač studentų organizacijų) veiklą.
Institucijos lygmuo	1. Studijų institucijų – kolegijų atsakomybė už intelektualinių ir materialinių išteklių naudojimo efektyvumą nustatomą išteklius palyginus su veiklos rezultatais. 2. Studijų institucijų – kolegijų veikla kuriant studijų kokybės vidinio vertinimo (savianalizės) sistemą. 3. Strateginio planavimo diegimas kolegijų veikloje. 4. Studijų kokybės kolegijose užtikrinimo tikslai: nuolat atnaujinti studijų turinį, pagerinti dėstytojų pedagoginį ir dalykinį pasirengimą, užtikrinti reikiamą intelektinį ir materialųjį pagrindą veiklos strategijai įgyvendinti; įdegti ir tobulinti patikimą studijų kokybės nuolatinio vertinimo ir valdymo sistemą.	1. Veiklos strategija ir studijų kokybės užtikrinimo sistema kuriama dalyvaujant veiklos pasaulio atstovams – kolegijų autonomija derinama su efektyviu valdymu, įtraukiant į šį procesą darbdavius. 2. Kolegijų studijų turinys suderinamas su veiklos pasaulio reikalavimais, šalies ir regiono ekonominiais, socialiniais bei kultūriniais poreikiais. 3. Studijų kokybei užtikrinti kolegijos pasitelkia partnerystės su veiklos pasauliu teikiamas galimybes.	1. Visuomenės informavimas apie studijų kolegijose pokyčius, administracinius ir politinius sprendimus. 2. Valstybės skiriamo finansavimo susiejimas su institucijos plėtros planais ir studijų kokybės įvertinimo rezultatais. 3. Kolegijos perima kai kurias nacionalinės ir regioninės švietimo politikos įgyvendinimo funkcijas (Švietimo gairės), pavyzdžiui, tęstinio nuotolinio mokymosi sistemos kūrimą ir kitas. Kolegijoms skiriama didesnė atsakomybė už kultūrinę, socialinę ir ūkinę regionų plėtrą.

1 lentelės tęsinys

Neuniversitetinių studijų kokybės užtikrinimo politiniai veiksniai

	Akademinei (vidinei) studijų kokybės užtikrinimo politika	Išorinė studijų kokybės užtikrinimo politika: santykiai su veiklos pasauliu	Studijų kokybės užtikrinimo politinis aspektas – „politiškai korektiška“ kokybė
Vyriausybės, ŠMM lygmuo	1. Vyriausybė bei Švietimo ir mokslo ministerija turi įtakos vidinei institucijos kokybės užtikrinimo politikai studijų programų vertinimo ir tvirtinimo bei finansų skyrimo aspektu. 2. Kolegijos kuria studijų užtikrinimo strategijas ir politiką vadovaudamosi šią veiklą reglamentuojančiais teisiniais aktais (Aukštojo mokslo įstatymas) ir Vyriausybės bei Švietimo ir mokslo ministerijos potvarkiais.	Vyriausybė, atsižvelgdama į įvairių socialinių partnerių pozicijas, steigia kolegijas, nustato priimamų studentų kvotas, mokesčio už mokslą dydį.	Vyriausybės vaidmuo kuriant valstybinio lygmens studijų kokybės politiką.
Veiklos pasaulio lygmuo	1. Veiklos pasaulio atstovai dalyvauja nustatant studijų kokybės kriterijus ir užtikrinant grįžtamąjį ryšį dėl studijų kokybės užtikrinimo rezultatų. Tai yra studijų turinio atvirumo veiklos pasauliui garantas. 2. Dalyvaudami kolegijų valdymo darbe, veiklos pasaulio atstovai veikia ir studijų kokybės užtikrinimo sistemos kūrimo bei jos priemonių diegimo procesus.	1. Darbdaviai išreiškia savo kaip vartotojų poreikius studijų rezultatų – kompetencijos ir kokybės – atžvilgiu. 2. Darbdaviai pateikia informaciją apie kintančias profesinės veiklos sąlygas ir reikalavimus bei jų poveikį kompetencijai.	1. Veiklos pasaulis dalyvauja studijų kokybės užtikrinimo politinės ir teisinės bazės kūrimo procese, turi įtakos nustatant valstybinio lygmens studijų kokybės užtikrinimo politikos prioritetus.
Visuomenės lygmuo	Akademinei studijų kokybės užtikrinimo politika yra nukreipta į visuomenės interesus ir poreikius, studijų institucija yra atskaitinga visuomenei. Taigi visuomenė informuojama apie studijų kokybės užtikrinimo vidinę arba vadinamąją akademinę politiką.	Kolegijų ir veiklos pasaulio bendradarbiavimas studijų kokybės užtikrinimo srityje apima ir visuomeninių interesų sritis: socialinę sanglaudą, nedarbo mažinimą, regioninę plėtrą ir pan.	Visuomenės poreikiai ir požiūriai studijų kokybės užtikrinimo klausimais politinio demokratinio proceso ir visuomeninių organizacijų lobistinės veiklos pagrindu turi įtakos studijas reglamentuojančių įstatymų bazės ir valstybinės studijų politikos raidai.

Išvados

1. Neuniversitetinių studijų kokybės užtikrinimo Lietuvoje prielaidos glūdi pirmųjų neuniversitetinių aukštųjų mokyklų – kolegijų steigimo pertvarkant buvusias aukštesniasias mokyklas procese. Neuniversitetinių studijų kokybės užtikrinimo poreikį šiomis aplinkybėmis sąlygojo būtinybė skatinti naujų aukštojo mokslo institucijų realų veiklos efektyvumą ir apibrėžti bei realizuoti neuniversitetinių studijų misiją ir strategiją. Šiame procese svarbūs veiksniai yra studijų kokybės užtikrinimui reikalingų žmogiškųjų ir materialinių išteklių prieinamumas, kolegijų santykiai su universitetais, neuniversitetinių ir universitetinių studijų kokybės užtikrinimo sistemų sąveikos suregulavimas.

2. Lietuvos neuniversitetinių studijų kokybės užtikrinimo sistemos struktūra yra daugeliu aspektų panaši į kitų Europos šalių studijų kokybės užtikrinimo sistemas. Studijų programų ir institucijų kokybės vertinimą ir akreditavimą sudaro institucijų savianalizės, ekspertų iš išorės vertinimo ir grįžtamojo ryšio procesai. Lyginant Lietuvos, Nyderlandų, Danijos, Suomijos, Norvegijos ir Švedijos

neuniversitetinių studijų kokybės užtikrinimo sistemas galima įžvelgti, kad minėtose Vakarų Europos šalyse neuniversitetinių studijų kokybės vertinimo procesui didelę įtaką turi pačios studijų institucijos, joms suteikiama daugiau laisvės nustatant studijų kokybės standartus ir vertinimo kriterijus, o kartu reikalaujama ir atsakomybės už studijų kokybės rezultatus. Pastebima tendencijų decentralizuoti studijų kokybės vertinimo procesą ir priskirti daugiau vertinimo funkcijų nepriklausomoms ekspertinio vertinimo institucijoms. Kitas svarbus šių šalių neuniversitetinių studijų kokybės užtikrinimo sistemų bruožas yra orientacija į išorinius studijų kokybės veiksnius ir rezultatus, ypač išskiriant studijų programų atitikimą veiklos pasaulio poreikiams ir kolegijų absolventų įsidarbinimo galimybes.

3. Analizuojant studijų kokybės užtikrinimo proceso politinius aspektus, atkreiptinas dėmesys į įvairių socialinių grupių interesų raišką. Šiame procese didžiausią vaidmenį vaidina akademinės bendruomenės, rinkos dalyvių, valstybės institucijų sąveika, kuri ir formuoja studijų kokybės užtikrinimo politikos pagrindus.

Literatūra

1. *Mokslo ir studijų institucijų vertinimo taisyklės*, 2001, Lietuvos švietimo ir mokslo ministerija.
2. *Universitetinių ir neuniversitetinių studijų plėtotės koncepcijos metmenys*, 2000, Lietuvos mokslo taryba. Vilnius.
3. *Lietuvos švietimo plėtotės strateginės nuostatos*, 2002, Gairės. Vilnius.
4. Basker Roel. J., van der Velden Rolf K.W., 1997, *Differential effects of the colleges on the success of their graduates in the labor market*. Maastricht.
5. Hämäläinen K., Haakstand J., Kangarniemi J., Lindeberg T., Sjölund M., 2001, *Quality Assurance in the Nordic Higher Education*. Helsinki.
6. Rappe R., 2000, *Analyse pluridisciplinaire des politiques éducatives: genèse, évaluation et comparaisons internationales*. Université de Bourgogne.
7. Giertz B., 2001, *The End of Quality? Anything goes? The Concept of quality Revisited*. Uppsala University.

Studijų kokybės užtikrinimas kolegijose: situacija, problemos ir perspektyvos

Studijų kokybės užtikrinimas yra vienas svarbiausių veiklos uždavinių, išskylančių kolegijoms – naujoms neuniversitetinių studijų institucijoms Lietuvoje. Siekiant ištirti studijų kokybės užtikrinimo modelio parametrus, Lietuvos kolegijose buvo atliktas tyrimas, kurio metu buvo apklausti studijų proceso dalyviai ir socialiniai partneriai. Tyrimo rezultatai parodė, jog studijų proceso dalyviai iš kolegijų ir jų socialiniai partneriai pripažįsta, kad kolegijose veikia studijų kokybės užtikrinimo sistema. Tyrimas taip pat atskleidė tam tikrus studijų kokybės kolegijose trūkumus: informacijos apie studijų kokybės parametrus stoką, nepakankamą studijų proceso dalyvių įtraukimą į studijų kokybės plėtrą, pernelyg statišką studijų kokybės sampratą.

Pagrindinės sąvokos: Studijų kokybės užtikrinimas, studijų kokybės užtikrinimo sistemos, materialiniai studijų kokybės užtikrinimo aspektai, parama studentams, išoriniai kolegijų ryšiai, dalyvavimas studijų kokybės užtikrinimo procese.

Išvadas

Studijų kokybės užtikrinimas yra viena svarbiausių Lietuvos aukštųjų mokyklų plėtros perspektyvų prielaidų atsižvelgiant į tokius veiksnius: jungimasis į Europos Sąjungos ekonomines ir socialines struktūras, laisvo darbo jėgos judėjimo perspektyva, didėjanti tarptautinė ir vidinė konkurencija tarp aukštųjų mokyklų.

Studijų kokybės užtikrinimas ypač aktualus kolegijoms – naujoms aukštojo mokslo institucijoms Lietuvoje, kurių stiprėjimo ir galutinės integracijos į nacionalinę ir tarptautinę studijų erdvę perspektyvos priklauso nuo to, kaip šios institucijos gebės užtikrinti ir išlaikyti aukštą studijų kokybę, atitinkančią studentų, darbdavių ir socialinių partnerių lūkesčius.

Siekiant patikrinti studijų kokybės užtikrinimo modelio parametrus, Lietuvos kolegijose atliktas tyrimas: apklausti studentai, absolventai, administracijos darbuotojai, dėstytojai ir darbdaviai. Tiriamos visumos imties dydis pasirinktas pagal tikimybinį atrankos metodą. Keturiuose Lietuvos valstybinėse ko-

legijose – Kauno, Vilniaus, Šiaulių ir Utenos – buvo apklausti studentai, absolventai, dėstytojai ir administracijos darbuotojai. Trys iš šių kolegijų – Kauno, Vilniaus ir Utenos – buvo įkurtos pirmajame kolegijų steigimo etape vykdant PHARE remiamą Lietuvos aukštojo mokslo sistemos reformos projektą. Pagrindiniai kolegijų atrankos kriterijai:

1. Regioninis kriterijus: atstovaujama keturims regionams, didieji miestai – Vilnius ir Kaunas, apskričių centrai – Šiauliai ir Utena.

2. Studijų kryptių panašumas: apklausiami studentai ir absolventai, studijuojantys/studijavę technikos ir socialinių mokslų studijų kryptyse.

Tyrime dalyvavo:

1) 378 absolventai. Iš Kauno kolegijos – 117, Vilniaus kolegijos – 166, Šiaulių kolegijos – 95. Pasiskirstymas pagal studijų kryptis: technologijų – 176, elektronikos – elektrotechnikos – 34, verslo vadybos – 168.

2) 406 studentai. Iš Kauno kolegijos – 112, Vilniaus kolegijos – 103, Šiaulių kolegijos – 103, Utenos kolegijos – 88. Pasiskirstymas pa-

gal studijų kryptis: technologijų – 55, elektronikos ir elektrotechnikos – 50, verslo vadybos – 132, verslo ir turizmo – 130.

3) 122 administracijos darbuotojai: iš Kauno kolegijos – 16, Vilniaus kolegijos – 40, Utenos kolegijos – 40, Šiaulių kolegijos – 26.

4) 123 dėstytojai: iš Kauno kolegijos – 18, Vilniaus kolegijos – 30, Utenos kolegijos – 45, Šiaulių kolegijos – 30.

5) 54 darbdaviai.

Respondentai savo nuomonę apie klausimynuose surašytus studijų kokybės aspektus galėjo išsakyti pasirinkdami vieną iš 5 galimų atsakymų: *nežinau* – 0, *ne* – 1, *dažniausiai ne* – 2, *dažniausiai taip* – 3, *taip* – 4. Pagrindiniai tyrime naudoti statistiniai skaičiavimo metodai: statistinė skirstinių ir koreliacijos laukų analizė.

Studijų kokybės užtikrinimo kolegijose situacijos tyrimas

Šiame skyriuje bus pateikiami aprašomosios statistikos duomenys, atspindintys kiekvienos respondentų kategorijos nuomonę apie studijų kokybės užtikrinimą kolegijose.

Absolventų nuomonė. Analizuojant absolventų atsakymus į pateiktus klausimus galima pastebėti, kad jie teigiamai vertina daugelį studijų kokybės užtikrinimo aspektų kolegijose.

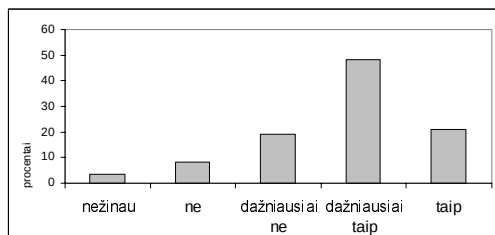
Vertindami kolegijų administracijos ir dėstytojų pagalbą prisitaikant prie studijų reikalavimų įstojusiems studentams daugelis absolventų pažymi, kad administracija ir dėstytojai padeda studentams (teigiamai atsakė 144 arba 37,9% respondentų) arba dažniausiai padeda prisitaikyti prie kolegijos reikalavimų (teigiamai atsakė 166 arba 43,7% respondentų). Panašiai vertinamas informacijos apie studijų naujienas suteikimas studentams: 108 respondentai (28,4%) atsakė, kad tokia informacija suteikiama, o 195 (51,3%) – kad daugeliu atvejų suteikiama.

Vertindami studijų pasiekimus, susijusius su kolegijose įgytos kvalifikacijos realizavimu veiklos pasaulyje, absolventai taip pat pateikė daugiausiai teigiamų įvertinimų. Atsakydami į klausimą apie kolegijose suteikiamų žinių, ge-

bėjimų ir mokėjimų pakankumą tęsti studijas baigus kolegiją, jie pateikė teigiamus vertinimus: 181 respondentas (47,6%) atsakė, kad suteikiamų žinių, gebėjimų ir mokėjimų tęsti studijas pakanka, 146 respondentai (35,5%) teigė, kad jų dažniausiai pakanka. Atsakydami į klausimą apie įgytų žinių, gebėjimų ir mokėjimų pakankumą įsidarbinti, 158 respondentai (41,6%) teigė, kad šių žinių ir gebėjimų pakako, 136 respondentai (35,8%) teigė, kad jų daugeliu atvejų pakako. Kritiškiau vertinamas kolegijose suteiktų žinių ir gebėjimų pakankumas plėtoti karjerą: 105 respondentai (27,6%) teigė, kad šių žinių ir gebėjimų pakako, 106 respondentai (27,9%) teigė, kad jų daugeliu atvejų pakako. Remiantis šiais duomenimis galima iškelti prielaidą, kad nepaisant to, jog kolegijos aukštųjų mokyklų statusą gavo palyginti neseniai, jos nemažai pasiekė užtikrindamos studijų kokybę ir didindamos savo absolventų įsidarbinimo galimybes. Taip pat galima pastebėti, kad dar yra daug neišnaudotų studijų kokybės tobulinimo galimybių, kurios padėtų pagerinti studijų pasiekimus, ypač suteikiant karjeros plėtrai reikalingų žinių ir gebėjimų.

Iš atsakymų dėl studijoms skirtų materialijų išteklių vertinimo išsiskiria atsakymai apie auditorijų ir laboratorijų pritaikymą studijoms: 80 absolventų (21,2%) teigė, kad laboratorijos ir auditorijos yra patogios ir pritaikytos studijoms, 183 (48,2%) teigė, kad daugeliu atvejų jos pritaikytos studijoms, tačiau 73 respondentai (19,2%) atsakė, kad dažniausiai jos yra nepatogios ir nepritaikytos studijoms (1 pav.).

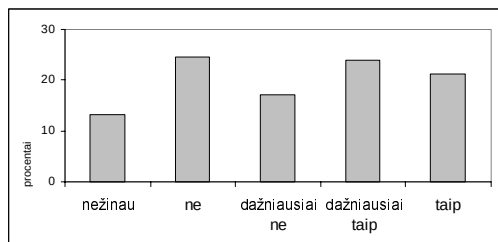
Vertindami kolegijos išorinių ryšių įtaką geresniems studijų rezultatams, 127 absolventai

1 pav. Absolventų nuomonė apie auditorijų ir laboratorijų pritaikymą studijoms

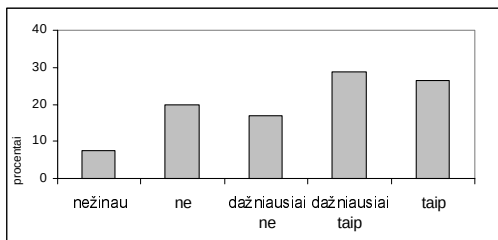
(33,4%) teigė, kad šie ryšiai prisidėjo prie jų geresnių studijų rezultatų. Tačiau 89 absolventai (23,4%) neturėjo nuomonės apie kolegijos išorinių ryšių įtaką jų studijų rezultatams.

Panašiai vertinama ir tarptautinių studentų mainų programų įtaka įgyjant naudingos patirties: 154 absolventai (40,5%) atsakė, kad šios programos padėjo įgyti tokios patirties, tačiau 106 (27,9%) respondentai šiuo klausimu neturėjo nuomonės.

2 pav. Kolegijų sudaromų sąlygų studijų metu užmegzti pirmuosius kontaktus su darbdaviais vertinimas

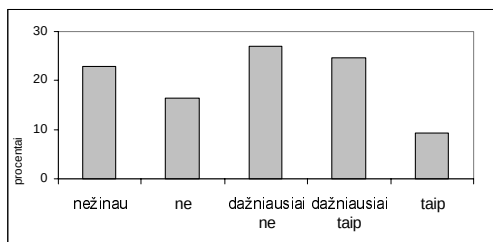
Vertindami praktinio mokymo įtaką reikalingoms įsidarbinti profesinėms žinioms ir gebėjimams, daugelis absolventų pažymėjo, kad ji yra teigiama: 123 (32,4%) apklaustųjų teigė, kad praktinio mokymo metu jie įgijo norint įsidarbinti reikalingų žinių ir gebėjimų, 167 (43,9%) teigė, kad daugeliu atvejų praktinis mokymas suteikė tokių žinių ir gebėjimų.

3 pav. Absolventų nuomonės apie studijų kokybę

Tuo tarpu sąlygos studijų metu užmegzti pirmuosius kontaktus su darbdaviais vertinamos kiek kritiškiau: 81 respondentas (21,3%) teigė, kad tokios sąlygos buvo sudarytos, 91 (23,9%) – kad daugeliu atvejų jos buvo sudarytos, bet 93 absolventai (24,5%) teigė, kad

tokių sąlygų sudaryta nebuvo ir 65 (17,1%) teigė, kad daugeliu atvejų jų nebuvo.

4 pav. Atsižvelgimas į respondentų nuomonę studijų kokybės klausimais

Vertindami savo galimybes dalyvauti kolegijos studijų kokybės tobulinimo procese, 101 respondentas (26,6%) atsakė, kad buvo klausama jo nuomonės studijų kokybės tobulinimo klausimais, 109 (28,7%) teigė, kad daugeliu atvejų jų nuomonės buvo klausama, 76 (20%) ir 65 (17,1%) respondentai atsakė, kad, atitinkamai, jų nuomonės buvo neklausama arba dažniausiai neklausama. Tik 93 respondentai (24,5%) mano, kad į jų nuomonę studijų kokybės tobulinimo klausimais buvo daugeliu atvejų atsižvelgiama, o 62 respondentai (16,3%) mano, kad į jų nuomonę nebuvo atsižvelgiama, 103 (27%) teigė, kad daugeliu atvejų nebuvo atsižvelgiama, o 87 respondentai (22,9%) neturėjo nuomonės šiuo klausimu.

Ištyrus, kaip koreliuoja absolventų atsakymai dėl atsižvelgimo į jų nuomonę studijų kokybės tobulinimo klausimais (organizacijos kultūra ir kokybės užtikrinimo sistema) ir studijų metu įgytų žinių, gebėjimų ir mokėjimų pakankamumą pradėti darbą (mokymosi rezultatai), pastebėta šių veiksmų koreliacija: Pearsono koreliacijos koeficientas $r = 0,154$. Iš to galima daryti prielaidą, kad atsižvelgimas į studentų poreikius studijų proceso metu yra svarbus užimtumo perspektyvų gerinimo veiksnys.

Pastebėta, kad praktinio mokymo metu suteikiamų įsidarbinti reikalingų žinių vertinimas koreliuoja su įgytų žinių ir gebėjimų pakankamumo vertinimu ($r = 0,338$). Tai rodo, kad praktinės žinios ir gebėjimai yra svarbi kolegijų absolventų įsidarbinimo sąlyga. Absolven-

tų nuomonės apie studijų metu sudarytas sąlygas užmegzti kontaktus su darbdaviais koreliuoja su nuomonėmis apie praktinio mokymo įtaką įgyjant įsidarbinti reikalingų žinių ir gebėjimų ($r = 0,268$). Tai leidžia išskirti prielaidą, kad studentų kontaktų su veiklos pasauliu skatinimas didina galimybes įgyti profesinei veiklai reikalingų žinių ir gebėjimų.

Analizuojant pateiktus duomenis galima padaryti tokias išvadas:

1. Tyrimo rezultatai rodo, kad studentai nėra užtektinai informuojami apie kai kuriuos studijų ir jų kokybės užtikrinimo aspektus, susijusius su kolegijų ryšiais su socialiniais partneriais ir tarptautiniais ryšiais. Tai liudija respondentų atsakymai į klausimus apie išorinių ryšių įtaką studijų rezultatams – 23,4% respondentų neturėjo savo nuomonės šiuo klausimu. 27,9% respondentų nežinojo, ar studentų mainų programos sudarė galimybę jiems įgyti naudingos patirties.

2. Nors absolventai teigiamai įvertino teikiamų žinių ir gebėjimų įtaką įsidarbinimo galimybėms ir praktinio mokymo įtaką įgyjant įsidarbinti ir karjerai plėtoti reikalingų žinių ir gebėjimų, nemaža jų dalis (24,5%) pažymėjo, kad kolegija nesudaro reikiamų sąlygų, o 17,1% pažymėjo, kad daugeliu atvejų studijų metu nesudaroma reikiamų sąlygų ryšiams su darbdaviais užmegzti. Ryšiai su darbdaviais ir orientacija į darbo rinkos poreikius yra ypač svarbus kolegijų – taikomųjų studijų institucijų – studijų kokybės aspektas. Todėl šie duomenys parodo tam tikras silpnąsias kolegijų studijų kokybės vietas, į kurias reikia atkreipti dėmesį.

3. Duomenys taip pat parodo gana silpną studentų įtaką studijų kokybės užtikrinimo srityje. Siekiant veiksmingos ir studijų paslaugų vartotojų poreikius atitinkančios studijų kokybės, reikėtų labiau įtraukti studentus į studijų kokybės užtikrinimo ir valdymo procesus.

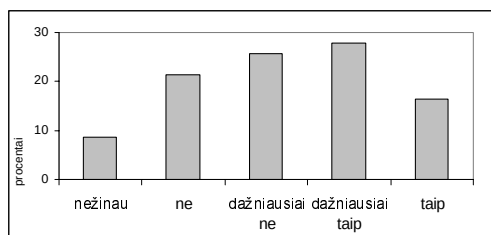
Studentų nuomonė. Daugeliu atvejų studentų nuomonė įvairiais studijų kokybės užtikrinimo aspektais sutampa su absolventų išsakyta nuomone. Tik kai kuriais atvejais galima įžvelgti nedidelių skirtumų.

Vertindami kolegijų bendradarbiavimo su kitomis institucijomis ir organizacijomis įtaką studijų rezultatams didesnė dalis studentų (178

arba 43,6% respondentų) negu absolventų (127 arba 33,4% respondentų) nurodė, kad kolegijų išorinis bendradarbiavimas buvo vertingas siekiant geresnių studijų rodiklių.

Daugiau studentų (210 arba 51,5% respondentų) negu absolventų (154 arba 40,5% respondentų) teigė įgiję naudingos patirties dalyvaudami tarptautinėse studentų mainų programose. Visa tai rodo intensyvėjančius ir gerėjančius kolegijų išorinius ryšius ir jų teigiamą įtaką studijų kokybės tobulinimui.

Tuo tarpu analizuojant studentų požiūrį į jiems sudarytas galimybes aktyviau reikšti savo nuomonę ir dalyvauti studijų kokybės užtikrinimo procesuose galima pastebėti, kad studentų nuomonės studijų kokybės užtikrinimo srityje klausama mažiau negu absolventų: 67 respondentai (16,4%) teigė, kad jų nuomonės klausama, 114 respondentų (27,89%) teigė, kad jų nuomonės dažniausiai klausama, 105 respondentai (25,7%) teigė, kad jų nuomonės dažniausiai neklausama, ir 87 respondentai (21,3%) teigė, kad jų nuomonės neklausama (5 pav.).

5 pav. Studentų nuomonės teiravimasis studijų kokybės klausimais

Tokie tyrimo duomenys parodo tam tikrus trūkumus aktyviau įtraukiant studentus, kaip studijų paslaugos gavėjus, į studijų kokybės užtikrinimo procesus.

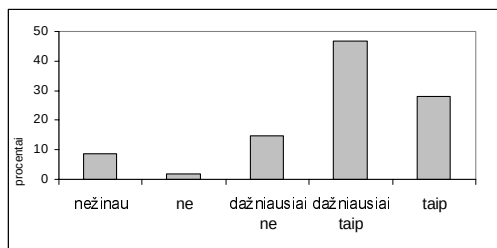
Administracijos darbuotojų nuomonė. Apklaustų kolegijų administracijos darbuotojų daugumos nuomonė apie daugelį studijų kokybės užtikrinimo aspektų kolegijose yra teigiama. Administracijos darbuotojai sutinka, kad jie atlieka savo darbą atsižvelgdami į kolegijos veiklos tikslus ir derindami savo veiklą su kolegijos strateginiais tikslais: 57 respondentai (46,7%) teigė, kad taip daro, 26 respondentai (21,3%) teigė, kad daugeliu atvejų taip daro.

Taip pat teigiamai vertinami ir kiti studijų kokybės užtikrinimo aspektai. Pavyzdžiui, daugelis apklaustųjų pritarė teiginiui, kad bendradarbiavimas su kitomis institucijomis ir organizacijomis yra vertingas studentams siekiant geresnių rezultatų (57 respondentai, t. y. 46,7% atsakė, kad toks bendradarbiavimas prisideda prie geresnių studijų rezultatų, 47 respondentai, t. y. 38,5%, pritarė teiginiui, kad išorinis bendradarbiavimas daugeliu atvejų prisideda prie geresnių studijų rezultatų).

Kai kurie apklausos duomenys parodo nepakankamą administracijos darbuotojų informavimą apie kai kuriuos studijų kokybės aspektus. Pavyzdžiui, 26 respondentai (21,3%) nežinojo apie finansų studijoms paskirstymo racionalumą. 21 apklaustas administracijos darbuotojas (17,2%) nežinojo apie dėstytojų metodinės veiklos efektyvumą.

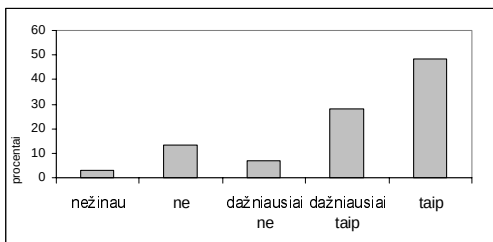
Vertindami studijų kokybės užtikrinimo sistemas ir organizacijos kultūrą kolegijose, administracijos darbuotojai pateikė daugiausiai teigiamus atsakymus. Dauguma respondentų mano, kad kokybės vertinimo metu nuolat tiriama (atsakė 47 respondentai, 38,5%) arba daugeliu atvejų tiriama (atsakė 56 respondentai, 45,9%) visų kolegijos bendruomenės grupių atstovų nuomonė.

Vertindami studijų praktinių užsiėmimų įtaką studentų ryšiams su būsimais darbdaviais, 34 respondentai (27,9%) nurodė, kad praktiniai užsiėmimai padėjo užmegzti ryšius su darbdaviais, 57 respondentų (46,7%) nuomone, praktiniai užsiėmimai dažniausiai padeda užmegzti tokius ryšius, 18 respondentų (14,8%) nurodė, kad daugeliu atvejų praktiniai užsiėmimai nepadeda užmegzti tokių ryšių (6 pav.).

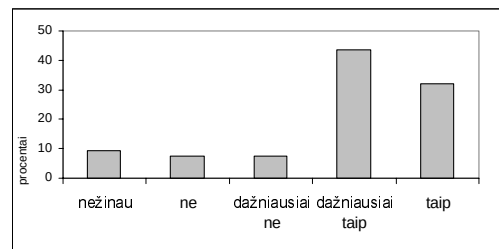

6 pav. *Praktinio mokymo įtaka padedant studentams užmegzti ryšius su darbdaviais: administracijos darbuotojų nuomonė*

Apklausos duomenys rodo, kad administracijos darbuotojai turi daugiau sprendžiamosios galios studijų kokybės tobulinimo srityje, negu studentai ir absolventai. 59 administracijos darbuotojai (48,4%) teigė, kad jų nuomonės studijų kokybės tobulinimo klausimais klausiama, 34 (27,9%) teigė, kad dažniausiai klausiama. 39 respondentai (32%) teigė, kad į jų nuomonę atsižvelgiama, 53 respondentai (43,4%) teigė, kad dažniausiai atsižvelgiama (7 ir 8 pav.).

7 pav. *Administracijos darbuotojų nuomonės teiravimasis studijų kokybės klausimais*

8 pav. *Atsižvelgimas į administracijos darbuotojų nuomonę studijų kokybės užtikrinimo klausimais*

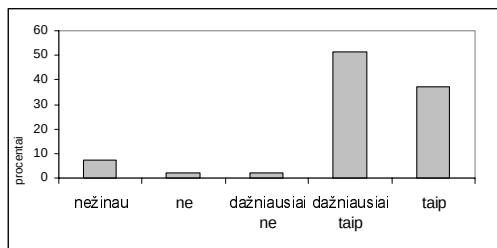
Dėstytojų nuomonė. Dėstytojų apklausos duomenų analizė leidžia teigti, kad daugelis dėstytojų vertinimų yra labai panašūs į administracijos darbuotojų vertinimus. Studijų kokybės kolegijose aspektų dauguma yra vertinama teigiamai. Galima išskirti šiuos vertinimus:

1. Kriščiau vertinami materialieji studijų išteklių ir jų kokybė. 34 dėstytojai (27,6%) pažymėjo, kad dažniausiai kolegijos bibliotekoje neužtenka knygų, pritaikytų studijų dalykams, 20 dėstytojų (16,3%) teigė, kad reikalingos literatūros kolegijų bibliotekoje nuolatos stinga.

2. Daugelis dėstytojų yra įsitikinę, kad studentų kolegijose įgyjamų žinių, mokėjimų

ir gebėjimų užtenka tęsti studijas ir pradėti plėtoti karjerą (9 pav.).

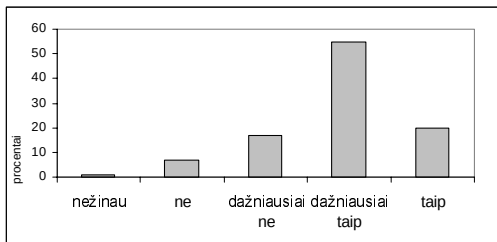
3. Duomenų analizė rodo, kad dėstytojams trūksta informacijos apie kai kuriuos studijų kokybės užtikrinimo kolegijose aspektus ir šioje srityje nėra tinkamo grįžtamojo ryšio su studentais. Štai net 28 tyrime apklausti dėstytojai (22,8%) nurodė nežinantys, ar stojimo į kolegiją reikalavimai studentams atrodo logiški ir pagrįsti.

9 pav. Kolegijoje įgyjamų žinių, mokėjimų ir gebėjimų pakankamumas tęsti studijas ir pradėti plėtoti karjerą: dėstytojų nuomonė

4. Nemaža dalis dėstytojų neigiamai įvertino jiems sudarytas sąlygas tobulinti kvalifikaciją (10 pav.).

5. Per mažai iširta ir supраста studijų ir praktinių užsiėmimų įtaka studentams siekiant galimybės užmegzti kontaktus su būsimais darbdaviais. 14 respondentų (11,4%) nurodė, kad daugeliu atvejų studijos ir praktiniai už-

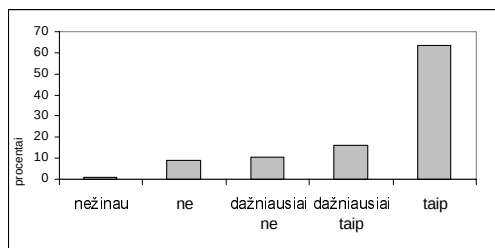

10 pav. Kolegijų dėstytojų nuomonė apie jiems sudaromas sąlygas tobulinti kvalifikaciją

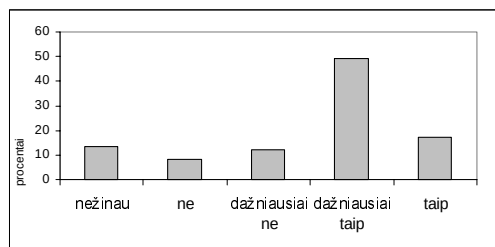
siėmimai tokių galimybių nesuteikia. 19 respondentų (15,4%) nurodė neturį savo nuomonės šiuo klausimu.

6. Duomenų analizė rodo, kad dėstytojų nuomonės studijų kokybės tobulinimo srityje yra labiausiai klausama, tačiau mažiau atsi-

žvelgiama palyginti su administracijos darbuotojų nuomone (11 ir 12 pav.).

11 pav. Domėjimasis dėstytojų nuomone studijų kokybės užtikrinimo klausimais

12 pav. Atsižvelgimas į dėstytojų nuomonę studijų kokybės užtikrinimo procese

Darbdavių nuomonės tyrimas. Darbdavių apklausos metu didžiausias dėmesys skirtas vienam iš studijų rezultatų – profesinės kvalifikacijos kokybei ir jos atitikimui veiklos pasaulio poreikiams. Apklausos duomenų analizė išryškino šias tendencijas:

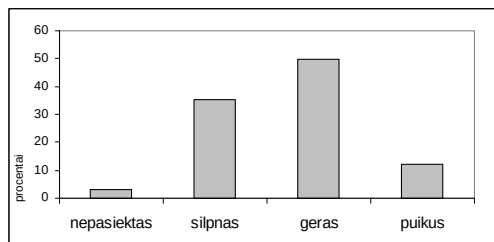
1. Daugelis darbdavių – 35 respondentai (35,2 %) – pažymėjo, jog jiems svarbu, kokią aukštąją mokyklą yra baigęs jų priimamas darbuotojas. Dalis darbdavių savo komentaruose nurodė, kad geriausius specialistus ugdo Kauno ir Vilniaus aukštosios mokyklos. Vis dėlto komentuodami savo atsakymus kai kurie darbdaviai pažymėjo, kad jų poreikius gana gerai atitinka ir vietinių kolegijų (Šiaulių, Utenos) rengiami specialistai.

2. Darbdavių nuomone, kolegijose suteikiamų žinių ir gebėjimų lygis yra nepakankamas tose srityse, kurios yra labiausiai susijusios su praktine veikla ir kuriose didelę reikšmę turi veiklos praktika. Pavyzdžiui, 19 respondentų (35,2 %) teigė, kad kolegijų absolventų profesinės žinios per silpnos (13 pav.), 15 respondentų (27,8%) nurodė, kad baigę

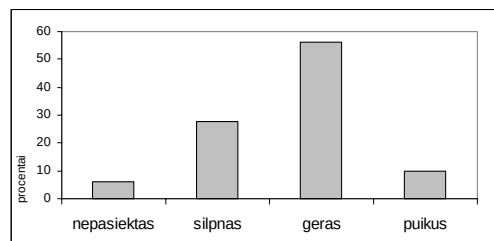
kolegijas nauji darbuotojai yra nepakankamai pasirengę adaptuotis darbo vietoje (14 pav.), 21 respondentas (38,9%) nurodė, kad kolegijų absolventai sunkiai geba pritaikyti studijų metu įgytas žinias ir gebėjimus praktinėje veikloje (15 pav.), jiems trūksta planavimo ir laiko valdymo bei problemų sprendimo gebėjimų. 25 darbdaviai (46,3%) pažymėjo silpną kolegijų absolventų kritinio mąstymo gebėjimų lygį, 31 darbdavys (57,4%) mano, kad kolegijų absolventams trūksta lyderiavimo gebėjimų. 23 darbdaviai (42,6%) teigė, kad kolegijų absolventai yra silpnai pasirengę savarankiškam darbui. Nepakankamas veiklos kokybės gerinimo darbo vietoje žinias ir gebėjimus nurodė 26 darbdaviai (48%).

Panašiai yra vertinami ir kolegijų absolventų bendrieji gebėjimai ir asmeninės savybės. Kolegijų absolventų užsienio kalbų mokėjimo lygį ir analitinio mąstymo gebėjimus nepatenkinamai vertina 17 darbdavių (31,5%). Vertindamas kolegijų absolventų iniciatyvumą ir verslumą, 21 darbdavys (38,9%) teigė, kad šios savybės yra pakankamai išugdytos, 16 darbdavių (29,6%) nurodė, kad šių savybių trūksta, ir 8 respondantai (14,8%) teigė, kad šių savybių išugdymo lygis neatitinka jų reikalavimų (16 pav.). Analizuojant šiuos darbdavių vertinimus reikėtų atkreipti dėmesį į tai, kad daugelis mokėjimų ir gebėjimų skirtingai pasireiškia įvairiose veiklos srityse, todėl darbdaviai ne visada gali juos pastebėti ir objektyviai įvertinti. Siekiant tiksliau iširti kolegijose suteikiamos kompetencijos kokybę, reikėtų atlikti interviu metodu paremtus tyrimus ir apklausti darbdavius bei įsidarbinusius kolegijų absolventus. Šiuo metodu būtų galima gauti daugiau išsamesnės informacijos apie studijų kolegijose kokybės atitikimą veiklos pasaulio poreikiams. Darbdavių apklausos rezultatai taip pat parodė, kad daug darbdavių (35 respondantai, 64,8%) neturi bendradarbiavimo sutarčių su kolegijomis. Vertindami savo galimybes prisidėti prie studijų kokybės gerinimo kolegijose, 21 darbdavys (38,9%) nurodė, kad galėtų dalyvauti rengiant ir tobulinant studijų programas, 14 darbdavių (25,9%) teikė pirmenybę palankių praktinio mokymo įmonei galimybių suda-

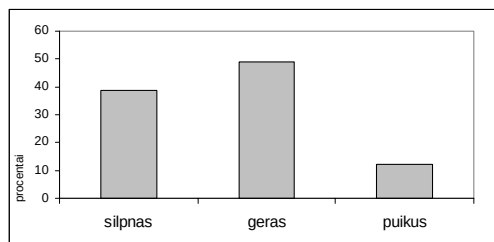
rymui, 6 respondantai (11,1%) nurodė pagalbą, kurią galėtų suteikti tobulinant materialinę mokymo bazę.

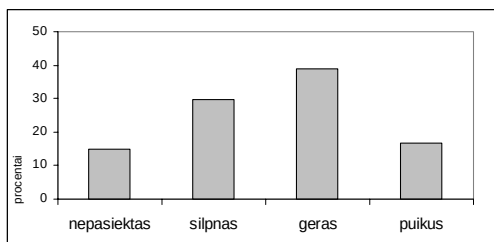
13 pav. Darbdavių nuomonė apie kolegijų absolventų pasiektą profesinių žinių ir gebėjimų lygį

14 pav. Darbdavių nuomonė apie kolegijų absolventų pasiektą gebėjimų adaptuotis darbo vietoje lygį

15 pav. Darbdavių nuomonė apie kolegijų absolventų pasiektą žinių ir gebėjimo pritaikymo praktinėje veikloje lygį

16 pav. Darbdavių nuomonė apie kolegijų absolventų pasiektą iniciatyvumo ir verslumo lygį

Išvados ir rekomendacijos

1. Tyrimas atskleidė, kad studijų proceso dalyviai – studentai, absolventai, dėstytojai, administracijos darbuotojai ir darbdaviai – sutaria pagrindiniais studijų kokybės užtikrinimo klausimais.

2. Visi studijų proceso dalyviai pripažįsta, kad kolegijose veikia studijų kokybės užtikrinimo sistema.

3. Studijų proceso dalyviams – dėstytojams, administracijos darbuotojams, studentams – kai kada trūksta informacijos apie studijų kokybės užtikrinimo standartus ir rezultatus: kolegijų išorinius ryšius ir jų įtaką studijų rezultatams, finansinių išteklių paskirstymo efektyvumą, studentų vertinimo kriterijus, praktinio mokymo įtaką užmezgant ryšius su darbdaviais, dėstytojų kvalifikacijos tobulinimo galimybes ir pan.

4. Kai kurių studijų proceso dalyvių, ypač studentų, dalyvavimas ir įtaka studijų koky-

bės užtikrinimo procesui yra pernelyg silpna, jų nuomonė dėl studijų kokybės tobulinimo vertinama per mažai.

5. Tyrimas atskleidė nepakankamą studijų kokybės sampratos aiškumą: kai kuriais atvejais studijų kokybė suprantama paviršutiniškai, akcentuojami tik atskiri jos aspektai, pvz., materialinės studijų bazės kokybė.

6. Svarbus studijų kokybės aspektas yra kolegijų bendradarbiavimas su kitomis institucijomis ir tarptautinių ryšių užmezgimas bei plėtra.

7. Užtikrinant studijų kokybę per mažai atsižvelgiama į studijų proceso dalyvių, ypač studentų, nuomonę, studijų proceso dalyviai per mažai įtraukiami į studijų kokybės užtikrinimo procesą.

8. Siekiant ištirti studijų programų realizavimo kokybę ir stebėti kokybės užtikrinimo proceso sistemingą plėtrą, reikėtų atlikti pakartotinius tyrimus ir palyginti gautus rezultatus.

Litaratūra

1. *Universitetinių ir neuniversitetinių studijų plėtots koncepcijos metmenys*, 2000, Vilnius: Lietuvos mokslo taryba.
2. *Lietuvos švietimo plėtots strateginės nuostatos*, 2002, Gairės. Vilnius.

**STUDIJŲ KOKYBĖS UŽTIKRINIMO
SISTEMOS MODELIAVIMAS PASAULINĖS PATIRTIES KONTEKSTE
KONFERENCIJOS MEDŽIAGA**

Pasirašyta spausdinti 2003 11 17. Tiražas 250 egz. Užsakymo Nr. 54.
Išleido ir spausdino Vytauto Didžiojo universiteto leidykla,
Vileikos g. 8, Kaunas. SL. 1557.